

VETENSKAP BILDNING TRADITION

AXESS

AXESS MAGASIN NR 3 APRIL 2014 PRIS: 89:-

Maskinerna tar över

Vad händer med vår frihet när intelligenta maskiner
kan göra arbetet åt oss?

ANNIKA BORG, STEFAN FÖLSTER, HELENA GRÄNSTRÖM, ERIK HELMERSON,
GUNNÄR KARLSSON, PER LUNDIN, MARIELOUISE SAMUELSSON och JAN SÖDERQVIST
om Den andra maskinåldern.

KRÖNIKA

**ANNIKA NORDGREN
CHRISTENSEN**

vill ha ordning och reda
i försvarspolitiken.

SAMHÄLLE

NIKLAS EKDAL

om vårt behov av
moderna ikoner.

RECENSION

NATHAN SHACHAR

rapporterar om kollapsen
i Venezuela.

INTERPRESS 2804-03

7 388280 408901

RETURVECKA V 22

SE HELA AXESS TV:S

Få Axess TV Live, Axess Play och tidskriften Axess – Allt i ett paket!

På Axess Live kan du se hela Axess TV:s tablå. Alla program finns tillgängliga i sju dagar. På Axess Play kan du se utvalda program när som helst. Tecna Axess Live och Play nu genom ett av följande alternativ:

- 1) Tecna en prenumeration på Axess magasin (674 kr/år) så får du **magasinet hem i brevlådan** och tillgång till samtliga artiklar på nätet. Därutöver får du TV Live och Play.
- 2) Förendast 49 kronor per månad och utan bindningstid får du tillgång till tjänsterna TV Live och Play **samt kan läsa magasinet på webben.**

Läs mer på www.axess.se

**TECNA NU! VI BJUDER PÅ
FÖRSTA MÅNADEN!**

UTBUD PÅ WEBBEN!

VETENSKAP BILDNING TRADITION

AXESS

Hot efter den stora sorglöshetens tid

**PJ Anders
Linder**

Att slå vakt om det nationella försvaret har setts som hopplös 1980-talsnostalg, fullt jämförbar med att värna pudelklippningen.

Barockbyggnaderna i Fulda är väl värda en avstickare från motorvägen, men det var tyvärr varken slottet eller domen som satte den lilla staden i Hessen på världskartan. Där hamnade man på grund av *The Fulda Gap*: ett antal pass i det starkt kuperade landskapet endast en kort sträcka från gränsen mellan de två tyska staterna. Det var här Nato räknade med att Warszawapaktens pansardivisioner skulle försöka bryta igenom med målet att nå fram till först Frankfurt och därefter Rhen. Det var här ett av de stora slagen skulle stå.

Väldiga pansarkolonner, arméförband med tiotusentals soldater, tungt artilleri. Så såg Det Stora Hotet ut, och den föreställningen har varit otroligt svår för många att frigöra sig ifrån. Den har fortsatt att definiera idén om konflikt även efter att muren föll, Sovjetunionen upplöstes och den europeiska kartan ritades om. Ingen annan idé om säkerhets-hot och militära risker har lyckats ta dess plats i det allmänna medvetandet, och detta samtidigt som bilden av Det Stora Hotet har bleknat som en gammal polaroid och upphört att uppfattas som relevant för vår tid.

Det senare har kanske inte varit orimligt i sig, men det har fått orimliga konsekvenser: När Det Stora Hotet tonade bort trädde inget i dess ställe utan Den Stora Sorglösheten fick ta över. Personer som varnat för drömmar om den eviga freden har kunnat avfärdats som kalla krigare, och politiska beslutsfattare har lyssnat till deras varningar med samma överseende leende som man betraktar frisyren på en semesterbild från ett förgånget decennium. Att slå vakt om det nationella försvaret har setts som hopplös 1980-talsnostalg, fullt jämförbar med att värna pudelklippningen.

Resultatet för Sveriges del blev först en "strategisk timeout", vars egentliga innebörd helt enkelt bara var "time out", det vill säga en period av dyrbar och destruktiv irrelevans, för vari det strategiska skulle bestå förblir en gåta. Därefter kom det internationella åtagandet i fokus, varvid plikt-systemet monterades ned utan att någon hållfast ersättning fanns på plats och vi fick en förbandsstruktur helt opåverkad av nationella behov. Väckarklockan Georgien 2008 fick i alla fall några med ansvar att gå från sovande till halvsovande tillstånd, men det har inte fått något större genomslag utanför retoriken.

Och nu har Ryssland erövrat en bit av ett grannland.

Det har fått några att kvickna till och göra sig hörda, men många reaktioner känns både vilslna och opportunistiska. Ännu tycks de i mycket hög-

re grad handla om att man vill framstå som handlingskraftig än om en verklig tillnyktring vad det nationella försvaret och Sveriges säkerhetslösningar beträffar. Beskeden om nya resurser har varit vaga och föga förpliktande, och det gäller i än högre grad idéerna om vad de ska användas till. Socialdemokrater och moderater tycks fortfarande mer intresserade av att fördela skuld än av att åstadkomma praktiska lösningar.

En betydande risk är att Det Stora Hotet fortfarande har makt över tanken, vad som har hänt på Krim till trots. Man kan inte förmå sig att tro att ryska landstigningsfartyg ska köra upp på svenska stränder och låta pansaret rulla in, och när man inte tror på Det Stora Hotet förmår man inte tro på andra risker heller. Debatten om militär närvaro på Gotland bär syn för sägen.

I min förra ledare tog jag upp Johan Wiktorins tankeväckande scenario i *Korridoren till Kalinigrad*, där han inte intresserar sig för hypotetiska storkrig framöver utan för hot som existerar här och nu. "Det hela bär inte nödvändigtvis sannolikhetens präge", skrev jag, "men däremot trovärdighetens. Ungefär så här skulle det kunna gå. Inte någon gång i en avlägsen framtid. Imorgon." Ja, och nu har det hänt. Fast inte i Litauen utan i Ukraina. Wiktorins tankelek blev verklighet, fast under annat namn: *Korridoren till Krim*.

Ryssland har pansar och klarar åter att öva med tiotusentals man, risken finns att man på bred front går in i Ukraina, men erövringen av Krim skedde på helt annat sätt: Det nya hotet visade sig bestå i en kombination av propaganda, omärkta uniformer, snabba helikoptertransporter och ett blixtsnabbt ställande av världen inför *fait accompli*. Man gav ingen förvarning, man väntade inte in missnöjda reaktioner. Man slog till snabbt, effektivt och på många sorters fronter samtidigt.

Och vet ni vad? Det kan hända igen. Inte på just samma sätt. Men enligt ungefär samma mönster. Lita på att våra grannar i Estland och Lettland är medvetna om det.

Därför behöver vi ta idéerna om ett insatsför-svar på allvar, vilket betyder: Att vi inte kan vänta till 2023 på den organisation som skulle vara färdig i år. Att vi måste öva. Att vi måste göra vad som krävs för att Försvarsmakten ska kunna rekrytera. Att vi inte får snåla. Att vi behöver skaffa oss en säkerhetspolitik värd namnet. Att vi till sist måste ta frågan om försvaret på allvar.

PJ Anders Linder

LÄS SVERIGES ENDA TIDSKRIFT OM

näringslivets historia

BÅDE LUSTFYLLD OCH LÄRANDE,
MED EN REJÄL DOS NOSTALGI.

MISSA INGET NUMMER – TECKNA EN PRENUMERATION PÅ FORETAGSHISTORIA.PRENSERVICE.SE

Företags**historia**

10 SAMHÄLLE

- Ekonomi* Thomas Steinfeld berättar om den italienska symbolen Fiat **10**
Ukraina Li Bennich-Björkman var på plats i Kiev **12**
Estland Karin Svanborg-Sjövall om varför populism inte går hem i Estland **14**
Mali Magnus Norell varnar för en ny hotbild **16**
Sociologi Niklas Ekdal noterar vårt behov av ikoner **18**
Krönika Annika Nordgren Christensen har fått nog av kasten i försvarspolitiken **19**
Inspel Eva Faye-Wevle undrar vad en ideologibefriad generation kan hitta på **19**

20 FRIZON

- Bengt G Nilsson rapporterar från den afrikanska oljeboomen **20**
 Subhash Agrawal analyserar den indiska medelklassens politiska revolt **26**

30 OPINION

- Krister Thelin efterlyser ett gemensamt borgerligt samarbete

TEMA: I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

- 34** Nu börjar revolutionen. Frågan är om det finns något annat förhållningssätt än storögd teknikentusiasm. **Av Erik Helmersson**
- 37** Att leva utan att verka. Vi är på väg mot ett samhälle som vi inte vet hur det ska fungera. **Av Gunnar Karlsson**
- 39** Vad händer med friheten? Tekniken har haft större konsekvenser för mänsklig frihet än kanske någon politisk kraft. **Av Helena Granström**
- 42** Farväl till arbetslinjen. Den konsumtion som ska lyckliggöra oss är extremt problematisk. **Av Jan Söderqvist**
- 44** Man väljer det man vill se. Tydliga visioner bidrar till att snäva in urvalet av potentiella framtider. **Av Per Lundin**
- 46** Framtiden intecknad. Med en okritisk hållning riskerar vi att bortse från teknikens brister. **Av MarieLouise Samuelsson**
- 49** Tillbaka till framtiden. Den som klamrar sig fast vid industrialiseringens välfärdsmodell bör vara orolig. **Av Stefan Fölster**
- 52** Vilka är vi egentligen? Frågan är vilken människosyn som ligger bakom teknikoptimismen. **Av Annika Borg**

”

För beundrare i de rika länderna var Chávez inte så mycket en nyhet som en biljett tillbaka till 1960- och 70-talens vissheter och villkorlösa engagemang.

Nathan Shachar, sid 73

54 INTERVJU

Påhl Ruin samtalar med Leonidas Donskis om Litauen, EU och Ryssland

58 TRADITION

Svante Nordin om romarrikets skildrare Edward Gibbon

62 CIVILISATION

- Litteratur* Torsten Rönnerstrand om Strindbergs *Inferno* 62
Musik Camilla Lundberg lyssnar efter svenska genier 64
Film Erik Hedling går på bio i Indien 66
Litteratur Henrik Nilsson läser peruansk litteratur 68
Journalistik Staffan Skott minns Jolo 70
Krönika Cecilia Garme om undervisning 71
Notis Olof Palme och Hjalmar Gullberg 71

72 RECENSIONER

- Nathan Shachar skärskådar estradören Hugo Chávez 73
Mats Fält inspekterar den prydligaste baracken i öst 77
Per Jönsson värderar hotbilden mot Israel 79
Ivar Arpi försöker definiera islamismen 81
Anders Rönmark uppskattar kött och blod i ministeriell memoarform 83
Carl-Göran Ekerwald blickar in i en ocensurerad medmänniska 86
Staffan Ulfstrand löser kriminalgåtor redan i förväg 88
Ninna Rösiö ömkar Frankrikes president 90
Katrine Kielos oroas av smarta människor som gör dumma saker 92
PJ Anders Linder bevittnar en politisk duell i det förgångna 94
Kjell Albin Abrahamson betraktar Ryssland genom polska ögon 96

98 VÄRLDENS GÅNG

Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

AXESS

Chefredaktör och vd:

PJ Anders Linder

Redaktörer: David Andersson,
Jan Söderqvist och Mats Wiklund

Redaktionsråd: Niklas Ekdal,
Peter Elmlund, Thomas Gür,
Peter Luthersson, Nathan Shachar
och Isabella Thomas

Korrektur: Catharina Lewenhaupt

Redigering: J Losciale/P Carnhagen

Bildredaktör: Ellinor Carlsson

Ansvarig utgivare: Peter Elmlund

Nästa nummer: 13 maj 2014

Annonser: redaktionen@axess.se

Material: Redaktionen tar inte ansvar
för insänt obeställt material. Den som
skickar material till Axess anses medge
elektronisk lagring och publicering.

Ekonomiansvarig: Linda Bengtsson

Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 5 tr.
111 44 Stockholm

E-post: redaktionen@axess.se

Telefon: 08-788 50 50

Omslagsbild: Friso Gentsch/
TT Nyhetsbyrå

Prenumerationsärenden:

Helår 9 nummer: 674 kr.

Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31,
e-post: axess@pressdata.se

Typsnitt: Freight (Display,
Sans, Text & Big), Archer

ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Allduplo

Axess Magasin är en tidskrift inom humaniora och samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Subhash Agrawal
Förestår tankesmedjan
India Focus

**Kjell Albin
Abrahamson**
Utrikesreporter och
författare

David Andersson
Författare och redaktör i
Axess

Ivar Arpi
Fri skribent

**Li Bennich-
Björkman**
Professor i statsvetenskap
vid Uppsala universitet

Annika Borg
Teologie doktor, skribent
och präst

Niklas Ekdal
Journalist och författare

**Carl-Göran
Ekerwald**
Författare

Eva Faye-Wevle
Litteraturvetare och
författare

Mats Fält
Fri skribent inriktad på
internationell politik

Stefan Fölster
Chef för Reforminstitutet

Cecilia Garne
Journalist och fil dr i
statsvetenskap

Helena Granström
Författare

Johan Hakelius
Skribent

Erik Hedling
Professor i filmvetenskap
vid Lunds universitet

Erik Helmersson
Ledarskribent i *Dagens
Nyheter*

Per Jönsson
Redaktör på Utrikespolitiska
institutet och fd Mellanös-
ternkorrespondent

Gunnar Karlsson
Professor i teletrafiksystem
vid KTH

Katrine Kielos
Journalist och författare,
bosatt i London

PJ Anders Linder
Chefredaktör i *Axess*

Camilla Lundberg
Musikchef, SVT Kultur

Per Lundin
Docent i ekonomisk historia
vid Uppsala universitet

Bengt G Nilsson
Journalist och författare

Henrik Nilsson
Författare och essäist

**Annika Nordgren
Christensen**
Försvars- och säkerhets-
politisk analytiker

Svante Nordin
Professor emeritus i idé- och
lärdoms historia

Magnus Norell
Forskare vid The Washing-
ton Institute for Near East
Policy i Washington och
European Foundation for
Democracy i Bryssel

Påhl Ruin
Journalist

Anders Rönmark
Politisk redaktör i *Tidningen
Ångermanland* och
Örnsköldsviks Allehanda

**Torsten
Rönnerstrand**
Docent i litteraturvetenskap

Ninna Rösiö
Fri skribent, tidigare
minister i UD

**MarieLouise
Samuelsson**
Journalist och författare

Nathan Shachar
Journalist och författare,
ingår i *Axess* redaktionsråd

Staffan Skott
Journalist och författare

Thomas Steinfeld
Kulturchef på *Süddeutsche
Zeitung*

**Karin Svanborg-
Sjövall**
Ansvarig för välfärdsfrågor
på Timbro

Jan Söderqvist
Författare och redaktör i
Axess

Krister Thelin
Domare och ledamot i FN:s
kommitté för mänskliga
rättigheter

Staffan Ulfstrand
Professor emeritus i
ekologisk zoologi

Temat i Axess 2/2014, "Går staten att styra?", uppmärksammades i flera tidningar. Här några exempel från ledarsidor.

Ödesmättad slutsats

Axess chefredaktör PJ Anders Linder presenterar en handfull artiklar på temat "Går staten att styra?". I en av dessa artiklar hyllar Mats Svegfors de "motspänstiga jurister i kanslihuset som personifierar det goda i svensk förvaltningstradition".

De här juristerna – kärnan i den "borgerliga och lagstiftande staten" – är inte lättflörtade när reformmakare kommer till dem med kända idéer och uppslag. De "skakar på huvudet" och förklarar lågmält och entydigt att "så som man hade tänkt göra kan man inte göra", skriver Svegfors.

Den här delen av staten fungerar i princip "synnerligen väl", enligt Mats Svegfors. Hans omdöme om andra delar av staten är mindre smickrande [...]

Han landar i den ödesmättade slutsatsen att allianspartierna "rättvist" kommer att förlora valet 2014 "därför att människor ser att de inte kan sköta staten".

Folkbladet

Viktigt att granska

Kanslihusjuristerna är också ett utmärkt exempel på att det är möjligt med en organisation som lutar på tjänstemännen. Bengt Jacobsson, professor i företagsekonomi vid Södertörns högskola, skriver om just detta som ett sätt att skapa en mer funktionell statlig förvaltning över hela brädet. Politisk styrning, skriver Jacobsson, handlar just om att skapa organisatorisk infrastruktur. Görs

detta på ett bra sätt bör den dagliga driften överlåtas till tjänstemännen.

Granskning är ett modernt honnörsord och inte utan anledning. Det är viktigt att se till att offentliga medel inte används hur eller till vad som helst. Men granskning kan göras på olika sätt och Jacobsson påpekar att mycket av dagens granskning sannolikt inte är produktiv. Risken är att man mäter endast det som är lätt mätbart och att förvaltningen anpassar sin verksamhet efter granskandet. Om granskning leder till att en välfungerande och effektiv verksamhet försämrats för att göra den enkelt mätbar är något fel.

Norrbottnens-Kuriren

Den ständiga frågan

Vanligen handlar debatten om staten om storlek. Bör den vara stor eller liten, gigantisk eller minimal? Det är inte oförståeligt. Storleksfrågan är direkt avhängig ideologiska preferenser, även om också dessa tar alltmer av en baksätessroll numera. Bakom dessa frontlinjefrågor återfinns dock ständigt frågan om hur staten faktiskt fungerar, eller inte fungerar.

Mats Svegfors, utredare och tidigare vd Sveriges Radio, är av uppfattningen att borgerliga inte har intresserat sig för hur staten rent praktiskt organiseras och drivs. Han menar också att detta kommer att leda till att Alliansen förlorar valet i höst. Även om han skulle ha rätt i sitt ursprungliga påstående är det tveksamt att hans slutsats håller för närmare granskning.

Gotlands Allehanda

Det står illa till

Svegfors driver uppfattningen att kontinuiteten i den statliga maktutövningen är mycket starkare än vad den idealiserade bilden av den demokratiska staten säger oss. Poängen är att staten är något i sig själv och att vi också bör betrakta den så.

När ekonomiprofessor Bengt Jacobsson i sin tur tecknar utvecklingen sedan 1960-talet ger han en kompletterande bild. En av iakttagelserna är att myndigheter i allt högre grad börjar se sig själva som organisationer med egna visioner, identiteter och dagordningar.

Så vem styr då staten?

Enligt Svegfors står det illa till på den punkten. Särskilt dålig är borgerligheten på att ta kommandot. Han går så långt som att säga att Alliansen kommer att förlora valet på grund av just misskötseln av staten. Det saknas inte exempel.

Smålandsposten

Den italienska

Från och med i år är inte Fiat längre italienskt. Men bilen är fortfarande en symbol för Italien och det italienska sättet att leva, skriver **Thomas Steinfeld**.

DEN GAMLA FIAT CINQUECENTON är inte ens tre meter lång och bara drygt 1,30 m bred. Den är inte större än ett enkelt tvåmanstält, av den sorten som äventyrslystna barn får resa i trädgården under föräldrarnas uppsyn. Den väger så lite att den med lätthet kan vältas av två starka män. Ändå rymmer den fyra vuxna människor eller en italiensk familj, och det finns hänryckande exempel, i både litteratur och film, om hur folk måste böja och vika sig för att få plats i denna låda – se bara på den lilla filmen, som Nick Mason, trumslagaren i Pink Floyd, gjorde (finns på Youtube).

Bilen presenterades år 1957 och tillverkades i det egna landet fram till 1975 (det fanns tyska och österrikiska varianter). Den satte Italien på hjul, i alla varianter, med slutet eller öppet tak, utan tak alls, som skåpbil och som racerbil. Nästan fyra miljoner exemplar blev det till sist. Det är visserligen bara en femtedel så många som Volkswagen nådde med sin "bubbla", men nästan tio gånger mer än Volvo med sin PV. Antalet exemplar räckte i alla fall för att bilen skulle identifieras med Italien och det italienska sättet att leva. Även om det är länge sedan, och även om man på sistone, retro-upplagan av Cinquecento (2007) till trots, inte längre ser så många personbilar av detta märke, åtminstone norr om Alperna.

Företaget finns dock kvar, och det bygger fortfarande bilar, till och med i Italien. Men firman är inte längre italiensk, och den vackra logon, som med "A"-ets sneda bakside tar upp ett stilideal från jugend eller Liberty-stilen, som i Italien hade utvecklat en alldeles egen genomslagskraft, har förlorat sin funktion. Ty akronymet "Fiat" stod för "Fabbrica Italiana Automobili Torino" eller "italienska bilfabriken Turin". Den nya koncernen däremot heter "FCA", kort för "Fiat Chrysler Automobiles", och hör inte längre hemma någonstans.

UTFLYTTNINGEN Började år 2009, när Fiat köpte en femtedel av amerikanska Chrysler, mitt under bilindustrins värsta kris hittills – utan att betala ett öre, enbart i utbyte mot förpliktelsen att leverera tekniskt

kunnande. Sedan dess utvidgades delägarskapet fram till januari i år, när Chrysler med en sista delbetalning blev en hundra procentig dotter till Fiat. Det nya företaget skall börsnoteras på Wall Street, administrationen ligger i Nederländerna och finansavdelningen flytta från Turin till London, för de låga skatternas skull.

Under 1970-talet sysselsatte Fiat nästan 100 000 människor enbart i Turin, där företaget hade grundats år 1899. Stadsdelen Lingotto byggdes efter 1916 för hysa bilfabriken och dess arbetare, inte bara för att det var så praktiskt, utan också för att skapa en arkitektonisk modell för ett nytt Italien. I dess centrum står en fabriksbyggnad, två kilometer lång och fem våningar hög. Taket bildar en teststräcka, där de nya bilarna provkördes – huset är ett mycket vackert exempel på rationalistisk arkitektur från 1920-talet och används idag som kultur- och kongresscentrum. Och när faciliteterna efter andra världskriget inte längre räckte till, byggdes Mirafiori utanför Turin, en hel stad, där landets största arbetsstyrka arbetade i Europas största bilfabrik. Här avgjordes inte bara Italiens öde som industristat, utan också landets politiska och sociala framtid. Mirafiori, skriver den schweiziske sociologen Maurizio Coppola, var ett "offentligt subjekt", och det gäller framför allt för 1960- och 70-talen, när en mer eller mindre våldsam övergång till ett socialistiskt samhälle verkade vara ett realistiskt perspektiv för Italien.

"ATT TALA OM EN företagscentral är näst intill anakronistisk", förklarade häromdagen Sergio Marchionne, Fiats verkställande direktör, "jag lever framför allt i flygplan. Ett flygplan har ingen adress". Visserligen har finansindustrin under de gångna åren visat att det går att tjäna pengar – och mycket pengar – utan att för den delen höra hemma någonstans. Det är däremot nytt att en världskoncern inom tillverkningsindustrin inte bara lämnar staten, där den blivit stor (och där den i decennier subventionerats), utan beslutar sig att frigöra sig från alla nationella sammanhang.

Genom Fiats radikala beslut omdefi-

Den historiska revolutionen

12 Li Bennich-Björkman på plats i Kiev

Reformtakten har stannat av

14 Karin Svanborg-Sjövall om varför politisk populism inte går hem i Estland

Vi måste prata om Mali

16 Magnus Norell ser framtida hotbilder

Trolöshetens ironier

17 Niklas Ekdal noterar vårt behov av ikoner

Krönika

18 Annika Nordgren Christensen har fått nog av kasten i försvarspolitik

Inspel

19 Eva Faye-Wevle undrar vad en ideologifriad generation kan hitta på

modellen

På väg: välekiperade och resklara.

FOTO: FIAT

nieras konkurrensen mellan biltillverkarna. Och inte bara konkurrensen: Om länderna på allvar skulle börja tävla om vem som kunde erbjuda de mest förmånliga villkoren för storföretagens skattesäten, så skulle många europeiska länder hamna under ett mycket obehagligt tryck. Och det är inte alls säkert att de konflikterna slutar som när Irland ifjol, efter stora påtryckningar från EU, fick tvinga Apple att betala skatter för deras dotterbolag på ön.

Till Fiat hörde ett patos, som var typiskt för viljan till radikal förnyelse som präglade Italien under början av 1900-talet: "I denna fabrik fulländas letandet efter det gudomliga i ett bestämt historiskt ögonblick", skrev tidskriften *Motor Italia*, när fabriken Lingotto var färdigbyggd. I ett land som enbart för en kort tid sedan hade varit urfattigt och

agrart omfamnade konstnärerna, ingenjörerna och företagarna varandra och beskrev industrin som ett näst intill sakralt löfte, en vision av förlösning och evig lycka. "Futurismo" kallas denna förhoppning på italienska. Följderna visade sig snabbt: Den första motorvägen byggdes varken i Förenta staterna eller i Tyskland, utan i Italien: femtio kilometer mellan Milano och Varese, invigd 1924 och under flera decennier utan förbindelse med någon annan motorväg.

FUTURISMENS ARV FÖRVALTADES genom Fiats modellpolitik fram till åtminstone 1980-talet. Synlig är den framför allt i bilar, som nästan alltid såg snabbare, starkare, mera futuristiska ut än de faktiskt var: Fiat 600 Multipla från 1956, som såg ut som ett grodyngel på steroider, Fiat Dino från 1966,

den mest eleganta av alla sportbilar, som rostade snabbare än den kunde köras. Och till och med tärningsformen för den första Fiat Panda (1980) är en fiktion, om än inte om hastighet, elegans och kraft, men väl om praktisk nytta.

Fiat, det var en gång Turin, Piemonte, det moderna Italien. Det var företaget, som den marxistiske filosofen Antonio Gramsci (också han från Turin) talade om när han beskrev det framtida samhället som en organisation, där alla behövdes: "Var och en på sin plats, och varje plats har en funktion." Och så susade de små bilarna runt, fyllda med drivmedel som en sexbenad hund levererade, vattendjuret för den (en gång statliga) bensinkedjan Agip, på motorvägar, i vilka Mussolini, en trogen vän till Fiat, investerade hela sin stolthet, fram under broar, på vilka än >>

idag Mottagrills restauranger reser sig likt strandade rymdskepp med stora gluggar.

Dock blev sällan framtiden så storartad som den varit tänkt. Den lilla italienska bilen tycktes i stället motsvara det italienska landskapets småskalighet: de kurviga vägar som slingrade sig upp och ner längs kullarna, trånga gränder och små platser som inte skapats för bilar, utan för fotgängare eller hästar. Och tekniken vittnade om en fattigdom som också präglade framtiden och dess industri: rulltaket på gamla Cinquecento sattes inte dit för att passagerarna skulle ha roligt, utan för att det skulle förbrukas mindre stål. Bilens motor på två cylindrar var lika mycket ett uttryck för begränsade medel som de tidiga sidorutorna som inte kunde vevas ner. Den berömda italienska ingenjörskonsten tjänade aldrig enbart framsteg och ökad komfort, utan ägnade sig lika mycket åt att hitta enkla och billiga lösningar.

Men de enkla bilarna, om de överhuvudtaget behövs, byggs idag i Rumänien eller i Sydkorea. Och ett företag som Fiat inklusive dottermärken – alltså Alfa Romeo och Lancia – måste uppåt, upp till samma nivå där de stora, starka och dyra bilarna finns. Redan behovet att sträva dit betyder för Fiat en nödvändighet att bryta med sitt förflutna.

ITALIENS HISTORIA UNDER 1900-talet är historien om ett flertal gigantiska försök att ingå bland de mest framstående industriländerna. Men varje försök slutade med att det inte räckte till, att framgångarna blev för små och inte kunde mätas sig med det som framför allt Tyskland åstadkom. Av denna anledning grundades de stora statliga koncernerna inom stål-, kemi- och energiindustrin, som dominerade Italien fram till 1990-talet. Och eftersom ingen av dem klarade sig själv, fick de stödjas med statliga medel, i en omfattning som bidrog till inflation – ingen av dessa koncerner överlevde därför övergången till euron och en europeisk finanspolitik. Bara Fiat stod kvar, privatägd som alltid, minst lika stor som någon av dessa statliga koncerner, dock mer eller mindre framgångsrik. När Fiat nu lämnar Italien, så framstår flytten som slutet på ambitionerna att vara ett land med en stor industri.

Visserligen finns en del bilfabriker kvar. Men de är i gång av främst politiska skäl och som mest på två tredjedelar av sin kapacitet, medan produktionen i Serbien och Turkiet, i Polen och Ungern går på full fart. Bilen i våldsam framfart var ett av de främsta ämnena för futurismen, den italienska varianten av moderniteten inom bildkonsten. Men den var alltid så snabb att den knappast kunde ses: en epifani som redan var försvunnen när man ännu trodde på dess snara ankomst. ✨

UKRAINA

Den historiska

De ukrainska folkresningarna har bidragit till ökad realism om demokratins möjligheter och begränsningar. Människor inser att de måste sätta sin lit till politiska lösningar, skriver **Li Bennich-Björkman**.

revolutionen

MEDAN DET SOM KALLADES en revolution i folkmun 2004 aldrig var det, kommer Euro-majdan med all sannolikhet att gå till historien som just revolutionär. Där de orangea protesterade "inom systemet", mot en politisk ledning som glömt sitt folk och bara

berikade sig själva, gäller förhoppningarna idag radikal systemförändring och att i likhet med vad som skett i Georgien under Micheil Saakasjvili få en politisk ledning som kan bryta den systematiska korruptionen och postsovetjetismens symbios.

Till det yttre påminner Majdan 2014 om den orangea revolutionen 2004. Då som nu sökte sig framförallt Kievborna till det jättelika stadscentrumet med dess breda paradgata Kreschatyk för att visa sitt missnöje och sin besvikelse. Då som nu byggdes en hel tältstad upp, med soppkök och tessereringar, underhållning och eldande appeller om vartannat. Men skillnaderna är i själva verket stora.

UKRAINA 2004 STARTADE egentligen långt tidigare, med den auktoritära och nationalistiska Vladimir Meciar's valförlust i Slovakien 1998, för att sedan följas av Tudjman's och Milosovics nederlag i Kroatien respektive Serbien 2000, Eduard Sjevardnadzes fall i Georgien 2003 och orangea revolutionen i Ukraina 2004. Den modell som prövades först i Slovakien, att medels en bred allians av opposition och civilsamhälle, understödd och tränad av aktivister från internationella biståndsorganisationer, genomdriva innovativa valkampanjer med syfte att få de auktoritära ledarna på fall gick bokstavligen på export till en rad länder. Det visar de amerikanska statsvetarna Valerie Bunce och Sharon Wolchik i boken *Defeating Authoritarian Leaders in Postcommunist Countries*. Ukraina 2004 utgjorde en del av denna kedjereaktion; självklart spelade inhemska krafter en avgörande roll, men stödet utifrån var betydande.

DEN REVOLUTION SOM NU SKETT i Ukraina har däremot inhemska rötter i betydligt högre utsträckning. De flesta jag talar med i Kiev menar att protesterna utbröt spontant, och att de därefter växte till den omfattning vi nu sett. Att så är fallet talar också för att Majdan idag bättre speglar en samhällelig värderingsförskjutning och därmed en större beredskap för förändring än vad som tidigare var fallet.

Postsovetjetismen, och det är den många mer välutbildade, yngre och västliga ukrai-

nare nu framförallt vänder sig mot, innebär i sin extrema form en i det närmaste total sammanflätning av de politiska och ekonomiska eliterna, något som snabbt började utvecklas när enpartistat och planhushållning rasade samman i 1990-talet början. I Ukraina liksom i Ryssland talades tidigt om oligarkerna, de stenkiga män som oftast i praktiken också ägde och finansierade de politiska strukturerna. En av västs välsignelser, närvaron av flera parallellt existerande eliter och en plural elitstruktur, har inte slagit rot utan istället har en monolitisk sovetjetisk mentalitet levt vidare. I Ukraina har den politiska makten fortsatt leva i symbios med den oligarkiska såväl efter den orangea revolutionen som efter det att Viktor Janukovyjtj tillträdde 2010 som president. Under de senaste åren har det skett i kombination med alltmer uttalade auktoritära tendenser.

KAN UKRAINA BRYTA SIG UR post-sovetjetismen och bli en mer "normal" ny demokrati med allt vad det innebär? Förutsättningarna, med grannlandet Ryssland som inte bara försvarar vad det uppfattar som legitima intressen utan också måste hantera känslor av vanmakt, en befolkning som

också har historiska och kulturella band till samma Ryssland och inte vill välja, är inte de bästa. Samtidigt är Ukraina ett i grunden pluralistiskt snarare än fundamentalistiskt samhälle, där språk-

liga och religiösa skillnader inte föranlett konflikt och heller inte uppfattas som särskilt väsentliga. Överlevnadsfrågor har varit centralare än identitet, och när Janukovyjtj fick makten helt lagligt 2010 var det på arbetslöshet och pensioner han vann, inte geopolitik och språkfrågor. Postmodernismens ofta använda och notoriskt undandagande begrepp "den andre" förefaller mig ofta missbrukat, men just i detta sammanhang sällsynt passande. Väst, och det gäller inte minst oss i Sverige, vill gärna se den del av världen som Ukraina tillhör som något "annat"; den är inte vi. I den andan är det till exempel ett förfrämmande av de östra delarna av Ukraina som pågår när det förenklat i medierna talas om det väst som vill till EU och det öst som vill till Ryssland. I själva verket finns alltfler i de östra delarna som –

>>

Massmöte på Majdan i februari.
FOTO: MAXIM SHIPENOV/TT NYHETSBYRÅN

helt förnuftigt och rationellt – ser en närmare knytning till EU som önskvärd av ekonomiska skäl, samtidigt som historien och de kulturella banden med Ryssland aldrig kan suddas ut; och inte heller skulle behöva göra det.

Utan 2004, inget 2014. Orangea revolutionen banade väg för det som Mykola Riabchuk, en av Ukrainas främsta politiska analytiker, kallar Ukrainas ”tredje revolution”. Erfarenheterna från den resningen och vetenskapen om förmågan att mobilisera när så krävs är ett viktigt kapital för en befolkning att bära med sig. Så är också de lärdomar som den orangea koalitions sammanbrott genererade. En ökad förståelse för att den demokratiska politikens logik med nödvändighet innebär konflikt och intressespel och inte bara expertstyre, och en smärtsam insikt att det inte finns någon ”vit riddare” där ute, utan politiska gestalter av kött och blod, är väsentliga för framtiden. Jag kan ha fel, men tio år av postorange politik har troligen bidragit till mer realism. Därigenom påverkas också människors förväntningar.

VIDARE HAR DET SOM HÄNT sannolikt snabbt och i väsentlig grad förändrat EU:s sätt att definiera Ukraina; där Ukraina tidigare var en besvärlig huvudvärk inom EU:s östra partnerskap är situationen nu bestämd också av säkerhets- och stabilitetsöverväganden. I likhet med situationen på Balkan knuffas EU därmed in i en process där sådana hänsyn och ansvaret för närområdet tar överhanden över Köpenhamnskriterierna och göder ett avsevärt starkare engagemang från EU-kommissionens sida. Vi har redan sett prov på detta under krisen och med de – i dagsläget – synnerligen viktiga utfästelserna om generösa ekonomiska paket och lån. Den 25 maj är det nyval i Ukraina. Då, om inte förr, avgörs framtiden. ✨

Vid barrikaderna.

FOTO: EMILIO MORENATTI/TIT NYHETSBYRÅN

ESTLAND

Reformtakten har avstannat

Estland uppmärksammas för sin åtstramningspolitik, politiska stabilitet och goda tillväxt. Men i Tallinn växer kritiken mot en reformtrött regering, skriver

Karin Svanborg-Sjövall.

DEN 16 NOVEMBER 2011 gav Italien upp. En teknokratregering, ledd av ekonomen och tidigare EU-kommisionären Mario Monti, tillsattes för att reformera ett land vars institutioner och folkvalda hade visat sig oförmögna att hantera eurokrisen. Ändå var det besparingspolitiken, inte ingreppet i den parlamentariska demokratin som främst upprörde de tiotusentals människor som protesterade under hösten. I en intervju i *Wall Street Journal* (25/11 -11) förklarade den brittiske historikern David Gilmour varför:

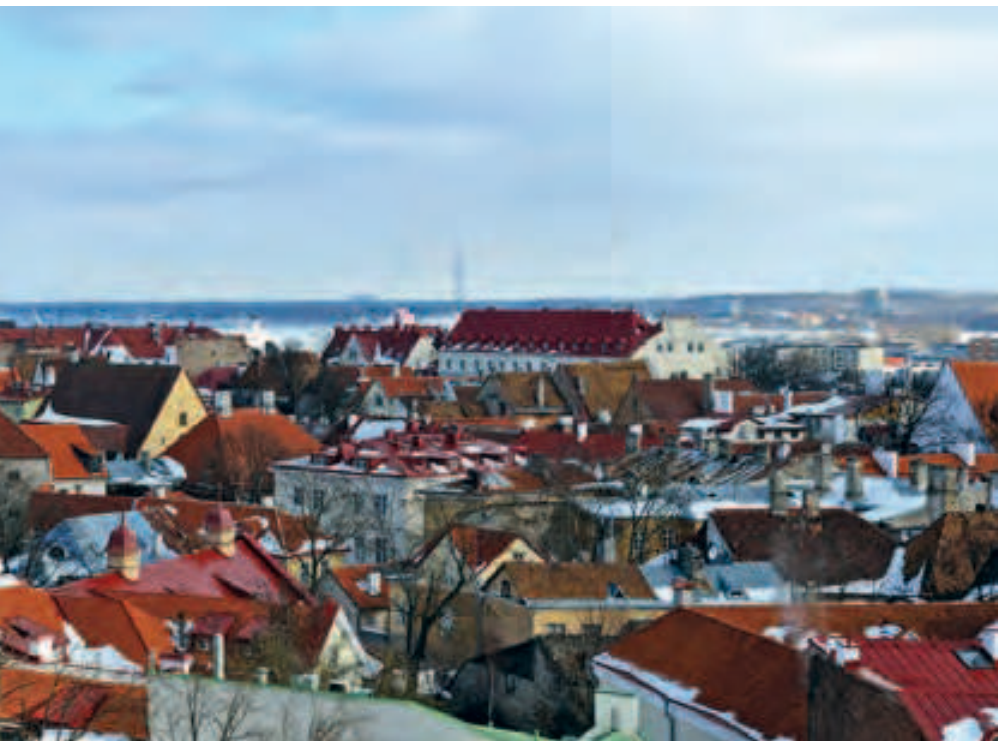
”Long before this current crisis, Italians have viewed Brussels, and the EU as the responsible adults in the room.”

I en kris prövas ett lands politiska

mognad. Och bland de krisdrabbade länderna i EU synes de unga demokratierna i Baltikum ha agerat mest vuxet av alla.

När finanskrisen bröt ut 2007–08 var regionen den i särklass mest hårt drabbade – i Estland föll BNP med 20 procent på ett år. Arbetslösheten exploderade. På detta svarade den estniska regeringen med att sänka de offentliganställdas löner med 10 procent, ibland mer. Transfereringar och sociala utgifter skars ner, och redan låga pensioner sänktes ytterligare.

Det låter som ett drömscenario för politisk populism och våldsamma demonstrationer. Så blev det inte. Andrus Ansip var fram till sin planenliga avgång i mars

Tallinn.

FOTO: CC/BY/SA/IVAR LEIDUS/WIKIMEDIA COMMONS

den premiärminister som suttit längst sammanhållen tid i EU. Esterna inte bara accepterade åtstramningspolitiken, utan gav det liberala Reformpartiet förnyat förtroende. I parlamentet finns inte mer än fyra partier, inget av dem politiskt extremt. Euroanslutningen 2011 bidrog inte till splittring, utan till en nationell samling.

JÄMFÖRELSEN MED ITALIEN kan förstås tyckas både orättvis och långsökt. Beslutet att genomföra nedskärningar kom inte utifrån. Men det finns också andra mer djupgående skillnader som är intressanta för den som vill dra lärdomar av de svåra år som varit. Medan svaga nationella institutioner och kvardröjande skräväsanden gör det omöjligt att bli vald till ett italienskt politiskt ämbete utan att tjäna enskilda särintressen, är förhållandet närmast det omvända i Estland: liksom i övriga Östereuropa är fackföreningsrörelsen svag, och aktörerna i det civila samhället ofta helt beroende av staten för sin finansiering. Kan det vara en förklaring till landets politiska handlingskraft?

Ja, och nej, menar Yrjö Orjasaar, en energisk mångsysslare och entreprenör som är född i Estland men växte upp i USA. Han ser bristen på lobbyism och organiserad intressepolitik som ett problem, inte som en tillgång.

– Det civila samhället står i beroendeställning till den formella makten. Du är mindre benägen att bråka med partier som finansierar din verksamhet, eller hur? Och det behövs verkligen mer idékonkurrens, i politiken står allt still.

DEN ANDRA SIDAN AV stabilitetsmyntet är en tröghet i det politiska systemet som försvårar en långsiktig hantering av angelägena samhällsproblem. Även med en vältrimmad välfärdsstat pekar demografiska framskrivningar på att man kommer att ha mycket svårt att finansiera offentliga åtaganden, som pensioner och sjukvård, med det begränsade antal skattebetalare som står till buds.

– Det bästa som kunde hända det liberala partiet är att hamna i opposition, man är trött och idélös nu. Men en vänsterregering skulle förstås inte vara mer benägen att hindra den kontinuerliga utgiftsökningen på det sociala området, hävdar Orjasaar.

Frågan är hur dramatiskt ett maktskifte skulle kunna bli i ett land som Estland. Konfliktlinjerna är kulturella, snarare än ekonomiska, knutna främst till medborgarskap och språk.

Centerpartiet, vänsterpopulistiskt och starkt bland den ryska minoriteten, är det enda parti som driver frågan om att införa progressiva skattesatser, ett helt utsiktslöst projekt, enligt alla vi träffar. Med begränsade skatteintäkter och hårda budgetregler är utrymmet för en dyrbar, expansiv välfärds politik litet. Samtidigt har den nuvarande regeringen gjort en resa som skulle kunna liknas vid den svenska nymoderata, och närmat sig mitten. Pen-

sionerna har ökat med i snitt 6 procent årligen, kollektivtrafiken i Tallinn är gratis och nyligen avskaffades avgifterna till högre utbildning.

ANDRES K, SOM TIDIGARE agerat politisk rådgivare åt flera av Estlands ledande politiker, himlar med ögonen när jag frågar om aptiten på en större välfärdsstat. (För att bevara en viss anonymitet skrivs inte hela hans namn ut.)

– Vet du, trots min partipolitiska bakgrund kan jag ärligt säga att det inte gör någon skillnad vad jag röstar på.

Hans telefon ringer oavbrutet under intervjun, och han ser ut att ha arbetat utan sömn i flera dygn. Andres K förklarar den politiska stabiliteten med att det helt enkelt inte finns utrymme för riktig politisk konkurrens.

– Estland reformerade vallagarna efter 2003, när det nybildade partiet Res Publica gjorde ett succéval. Bland annat förbjöd man organisationer och företag att bidra med pengar till partierna, det är bara individer som får göra det idag. Då och då diskuterar man att göra det lättare för nya aktörer att etablera sig, men det finns en kvardröjande känsla av att man inte riktigt kan förutse vad konsekvenserna skulle bli.

Skulle det kunna förklara att den framgångsvåg som populistiska och extrema partier erfar i övriga Europa inte har nått Estland? Förmodligen är det en pusselbit, men till stor del handlar det också om att de etablerade partierna har gjort delar av politiken till sin egen. Andres K beskriver den estniska politiska kulturen som "rationell, men långt ifrån befriad från populism".

SAMTLIGA PARTIER MOTSÄTTER sig till exempel liberaliseringar av en mycket restriktiv invandringspolitik, annars en tänkbar dellösning på hur den framtida försörjningsbördan ska kunna hanteras. Tek-

nikföretagen har visserligen lyckats genomdriva vissa lättnader som underlättar rekryteringen av utländska IT-specialister. Men det finns också öppna xenofoba drag i ett litet land som historiskt har eröv-

rats och ockuperats av de flesta av Europas stormakter. En högt uppsatt person i banksektorn menar att det kanske finns behov av en "intelligent invandringspolitik" (det vill säga selektiv) men hävdar samtidigt att Estland har nog med att hantera sin stora, och förhållandevis segregerade ryska minoritet.

Det konservativa partiet är därutöver reaktionärt i vissa värderingsfrågor, medan

>>

*Euroanslutningen
2011 bidrog inte till
splittring, utan till
en nationell samling.*

Andrus Ansip,
nyss avgång-
en premiär-
minister.

FOTO: CC BY/WIKIMEDIA
COMMONS

det vänsterpopulistiska Centerpartiet mobiliserar stora delar av den ryska minoriteten, som annars skulle kunna attraheras av en mer radikal, och utpräglad Moskvaorienterad rörelse, vilket delvis har varit fallet i Lettland. Utrymmet för populistiska rörelser är därmed mycket begränsat.

Strax utanför Tallinns pittoreska stadskärna, i ett slitet område som luktade vagt av brandrök under vårt besök i februari, möter vi Melis Mandel. Han är chefredaktör i *Aripaev*, den Bonnierägda estniska motsvarigheten till *Dagens Industri*. I receptionen hänger ett lysrör helt klätt i päls.

I GRUNDEN ÄR MANDEL, en rödblommig man med vänlig framtoning, försiktigt optimistisk om framtiden. Men även han är bekymrad över att reformtakten har stannat av.

För trots lönesänkningarna under krisåren beskriver många de höga kostnaderna för arbetskraften som ett av de främsta hindren för fortsatt tillväxt. Det finns en utbredd oro för att Lettland, det land i EU som har bedrivit den mest drakoniska åtstramningspolitiken, kommer att gå om som regional högpresterare. EU-stöd stod för nästan 50 procent av de offentliga investeringarna 2013, och det finns en stor oro för vad som ska hända efter 2020, när Estland förväntas bli en nettobetalande istället för en mottagare. Hur väl Estland utvecklas framöver kommer främst att bero på hur man förvaltar de unika tillgångar man besitter: främst de intellektuella. Men nog måste den folkliga uppslutningen bakom principen om sunda statsfinanser vara en viktig fördel på en volatil global marknad? Den utsjäsade rådgivaren och pr-mannen Andres K ler snett åt frågan.

– Det vore fint att kunna säga att esterna är lite bättre; ett ovanligt strävsamt och lutheranskt folk. Men vi skiljer oss nog inte nämnvärt från andra. Den yngre generationen har inga minnen av Sovjet, har bara upplevt stigande välbefinnande, agerar alltmer individualistiskt. Det är en tidsfråga innan det är borta. För eller senare kommer politiska överraskningar inträffa även i Estland. Men någon Beppe Grillo blir det knappast. ✧

MALI

Vi måste prata om Mali

Mali är centrum för terrorism och militant islamism som hotar att destabilisera regionen. De svenska FN-soldater som väntas dit senare i år betraktas som fiender av islamisterna, vilket också kommer att innebära en ökad hotbild generellt. Det skriver **Magnus Norell**.

FÖR SNART ETT ÅR SEDAN ingrep franska styrkor i Mali för att förhindra att landet mer eller mindre helt togs över av de rebell- och terrorgrupper som sedan 2011 allt våldsammare bekämpat regeringen i Bamako. Själva huvudstaden – i södra delen av Mali – riskerade vid det laget att hamna i händerna på de tuareg- och islamistgrupper som framgångsrikt redan erövrat 2/3 av landet. Ingripandet föregicks av en militärkupp som helt lamslog landets förmåga att bekämpa rebellerna och skydda civilbefolkningen (500 000 människor flydde undan islamist- och tuaregrebellernas våldsvälde). Rebellererna dominerades vid det laget helt av islamistgrupper knutna till AQIM (som utläses al-Qaida in Maghreb). De tuaregrupper som sedan länge legat i konflikt med centralregeringen i Bamako var vid tiden för den franska insatsen helt överspelade.

Denna process med militanta islamistgrupper som etablerat sig i framförallt västra och centrala Sahel och Maghrebområdet har skett lite i skymundan av andra omvälvande händelser i MENA-regionen (MENA=Middle East and North Africa) sedan 2011 med upproren i den så kallade "arabiska våren". För länderna i regionen är det en katastrof som kraftigt underminerar deras möjligheter till normal och fredlig politisk utveckling; en kombination av svaga centralregeringar, långvarig brist på ekonomisk och social utveckling, en sedan flera decennier allt starkare och mer våldsbenägen islamism samt, sedan lika länge, väletablerade smuggelvägar för knark, vapen och trafficking, har gjort regionen till en tummelplats för diverse grupper och organisationer där grän-

sen mellan "vanlig" kriminalitet och terrorism suddats ut. AQIM är ett bra exempel på detta. Både smuggling – i mer traditionell bemärkelse – samt kidnappningar har blivit allt vanligare. En svensk, Johan Gustafsson, sitter för övrigt fången hos islamister sedan 2011 någonstans i detta vidsträckt och svårkontrollerade område.

OCH INGENSTANS ÄR DETTA tydligare än just i västra och centrala Sahel och Maghreb där olika grupper och kriminella nätverk under flera år alltmer kommit att använda gisslantagning av främst ekonomiska skäl, även om de till synes och rent retoriskt använder sig av ett islamistiskt språkbruk för att motivera sina handlingar. Mest (ö)känd är kanske algeriern Mohktar bel Mohktar (som bland annat låg bakom attacken i januari 2013 mot gasanläggningen i In Amenas i Algeriet) men han är långt ifrån ensam. En grupp som AQIM får idag 90 procent av de intäkter nätverket behöver från gisslantagning. Sedan 2008 har "verksamheten" varit så lukrativ att den vuxit med 150 procent och "priset" för en enskild gisslan ligger i snitt på 6,6 miljoner dollar.

Kidnappning och gisslantagning är förvisso knappast några nyheter, men det har vuxit till en nivå det inte haft tidigare. I Maghreb/Sahel finns främst två skäl till denna utveckling och att just islamistiska grupper använder metoden. Först och främst har dessa grupper en tradition av att agera självständigt både taktiskt och strategiskt och tidigt använt sig av lokala sätt att få in pengar. Stöd från olika former av muslimska välgörenhetsorganisationer i länder runt Persiska viken spelar en viss roll, men i takt med ekono-

miska omprioriteringar och mer vaksamma finansdepartement, har stödet minskat. Området har sedan länge figurerat som länk för olika former av smuggling av pengar, vapen, narkotika och trafficking och genom att ta över och kontrollera delar av de områden genom vilka dessa smuggelvägar går, skaffar sig islamisterna en inkomst. En "tull" på varorna om man så vill.

ETT YTTERLIGARE SKÄL ÄR att den decentralisering som i synnerhet al-Qaida genomgått sedan kriget i Afghanistan 2001, tvingat dess affilierade grupper/nätverk att se sig om efter andra inkomstkällor. I tillägg finns det mångåriga förbindelser mellan länderna i regionen och Europa, både via turism och affärsmässiga band. Således finns det relativt många västerlänningar i området. De alltmer utsuddade gränserna mellan olika former av brottslighet har också motverkat försök att försvåra eller stoppa den ut-

pressning som pågår. Både Afrikanska unionen (AU) och Europeiska unionen (EU) har i olika sammanhang försökt att försvåra betalning till terrorister, men de facto används mellanhänder så att regeringar inte direkt har att göra med dessa grupper.

I detta sammanhang utgör Mali det kanske bästa (eller värsta om man så vill!) exemplet på denna process där flera olika destabiliserande faktorer samspelar. På engelska betecknas ofta Sahel som "The Arc of Instability" och det passar förvisso in på Mali. I allt väsentligt saknar Mali en robust statsmakt med ens en tillstymmelse till transparent rättsväsende och ett ordentligt utbyggt utbildningssystem. De två tredjedelar som utgör de norra delarna av landet har länge varit negligerade och gränssar dessutom till områden i länder som i sin tur saknar kapacitet och möjlighet att säkra gränserna och ge befolkningen vettig eller ens rudimentär service vad gäller såda-

na basala saker som hälsovård och utbildning. Omgivet av södra Algeriet i norr, ett okontrollerat och fattigt Niger i öster och sydöst samt ett svårforcerat Mauretanien i väster är det kanske inte så konstigt att de norra delarna av Mali har varit föremål för konflikter, smuggling och terror så länge.

I MALIS SNABBA SÖNDERFALL 2011–12 finns således en läxa som i hög grad även gäller Sverige (och övriga EU naturligtvis). Alla de brister som redogjorts för ovan leder lätt till att grupper som AQIM kan skaffa sig ett fotfäste och därifrån sprida sig till andra delar. Det är exakt vad som har hänt de senaste åren och kontakter mellan olika islamistgrupper/nätverk (som ändå inte erkänner några nationsgränser) har ökat kraftigt. För att bara nämna ett par exempel så hade den grupp från al-Shabab som angrep shoppingcentret West Gate i Nairobi i höstas, täta kontakter med AQIM, och Boko Haram i Nigeria har gått ut med att man numera betraktar sig som en integrerad del av den globala jihadiströrelsen.

Den franska aktionen förra året blev initialt snabb och framgångsrik, men utan ett robust och strategiskt tänkande över hur det långsiktiga arbetet med Malis stabilitet ska se ut, kommer dessa framgångar att lika snabbt försvinna. Sverige ska enligt regeringen bidra med cirka 200 soldater, de flesta ickestridande, till den FN-ledda styrkan. Det är ett magert bidrag som borde kunna utökas, även med stridande förband. Insatsen, som Bengt Nilsson skriver i sin utmärkta debattartikel i Dagens Industri (22/2), "känns mest som en symbolhandling". Efter alla år i Afghanistan finns det både personal och erfarenhet för en sådan insats och Frankrike borde inte behöva dra det europeiska lasset ensamt. I synnerhet inte som det är en angelägenhet för hela unionen.

Det är i detta sammanhang också värt att påpeka att oavsett hur få och "ickestridande" de svenska soldaterna är, kommer de att betraktas som fiender av islamisterna och därför också ses om legitima mål. I och med denna insats blir Sverige en stridande part oavsett roll i praktiken, vilket också kommer att innebära en ökad hotbild generellt.

DET SKULLE DÄRFÖR VARA BRA om vi kunde ha en ordentlig diskussion om både operationen som sådan och de konsekvenser för Sverige som en insats i Mali kan komma att betyda. ✿

al-Qaida i norra Mali.

FOTO: HQ/TT NYHETSBYRÅN

Trolöshetens ironier

I en tid där många tappat tro och övertygelse tyr vi oss till våra ikoner. Därför får reklamfilmerna med Zlatan och Bob Dylan ett sådant genomslag, skriver **Niklas Ekdal**.

BLAND MÅNGA INTRESSANTA nyheter inför riksdagsvalet 2014 finns fenomenet Kristna värdepatriet. Rörelsen säger sig verka för "ett civiliserat samhälle" och har abort-motstånd som bärande idé.

På KV:s hemsida avslöjar grundarna sina motiv:

"Skälet till varför partiet startades är att många väljare med kristna värderingar har kommit att känna sig allt mer politiskt hemlösa i det svenska politiska klimatet."

Uppenbarligen en känga åt Kristdemokraterna, som redan på Alf Svenssons tid gav upp den dogmatiska inställningen i livsstilsfrågor. Det var en öppning som betalade sig i världens mest sekulariserade nation, men som på senare tid alltså har bidragit till "hemlöshet".

Om något paradigms genomsyrar 2000-talets svenska valrörelser är det inte kristendomen utan individualismen. Fråga aldrig vad du kan göra för ditt land; fråga vad politikerna kan göra för dig.

SVERIGES UTGÅNGSLÄGE ÄR SOM bekant i världsklass. Vi kombinerar modernitet och demokrati med det bästa av kapitalismen och det bästa av socialismen.

Välfärdsstaten befriar individen från familjen. Vare sig vi uttrycker vår särart med tatueringar och samhällskritisk hiphop, demonstrerar för bättre sjukvård eller spekulerar på börsen så är individualismen nu vår andliga ledstjärna.

Coolt. Men varifrån kommer idén?

Under antiken utgjorde familjen samhällets minsta byggsten. Patriarken var domare och överstepräst i den lilla gemenskapen – där fanns varken rättvisa eller rättigheter som vi tänker oss sådant idag.

Maktmodellen utmanades av kristendomen, genom Paulus förkunnelse att själarna var jämlika i Guds ögon. Mänsklig värdighet och frihet visade sig vara attraktiva koncept. Det blev moralisk revolution, sedan social revolution när individen ersatte familjen och klanen som samhällets legobit.

DEN SOM BETRAKTAR VALET 2014 från det bibliska hållet kan slås av en historisk ironi. Ett enda etablerat parti refererar försiktigt till familjevärderingar och religiös tro. Dessa kristdemokrater lockar nu 3 procent

av väljarna, medan övriga 97 procent stöder partier som i olika tonarter sjunger individualismens lov.

Cirkeln är sluten. Aposteln Paulus har sekrat ihjäl sig.

Så vad är det vi tror på, egentligen?

Ideologier som konservatism, liberalism och socialism har allt färre övertygade prosluter. Vetenskapen, Framsteget och Marknaden väcker mer ångest än tillförsikt. Inte ens själva demokratin omhuldas med några varmare känslor, särskilt inte i sina krångligaste inkarnationer, som Europeiska unionen.

Patriotism eller konsumism, då?

Vladimir Putin har gett rysk fosterlands-kärlek lite konstgjord andning, men i demokratiska länder möts sådana 1900-tals-reflexer med gäspningar. I den mån någon vädjar till patriotism är det ironiskt nog inte stat, kyrka eller militär, som förr, utan det gränslösa näringslivet.

TVÅ AV ÅRETS MEST uppmärksammade reklamfilmer spelar ogenerat på nationalism, med hjälp av de mest osannolika avsändare. Bob Dylan lånar ut sitt kulturella kapital till biljätten Chrysler och bilstaden Detroit, medan Zlatan Ibrahimovic offerar sig för Volvo.

His Bobness började som protestsångare för femtio år sedan. Han har gjort en lång bilresa nerför sin American road fram till denna hyllning av American pride vid fabrikenas löpande band:

"Låt Tyskland brygga ditt öl. Låt Asien sätta ihop din telefon. Låt Schweiz göra din klocka. Vi bygger din bil."

Pengarna kan knappast ha varit Dylans motiv. Förutom hans välkända lust att chocka rigida fans anar man en äkta kärlek till fosterlandet och till den kreativa förstörelsen Detroit.

Ironierna står förstas som radialdäck i backen. Chrysler ägs numera av Fiat. Unga amerikaner blir allt mindre intresserade av såväl körkort och bilköp som patriotisk flaggviftung.

Årsbästa när det gäller ironier noteras likväl av Zlatan:

En skånsk mångmiljonär vars fattiga föräldrar emigrerade från Balkan, nu stationerad i Frankrike efter Spanien, Italien och Holland, gör reklam för kinesiskt bilmärke

Ursvenska kosmopoliter: Zlatan och Volvo.

FOTO: VOLVO

genom att läsa svensk nationalsång.

Mera globaliserat och multikulturellt än så blir det knappast – och likväl skulle reklambyråns fornnordiska fotbollshjälte i snöklätt fantasilandskap fungera lika bra för Sverigedemokraterna som för Volvo XC70.

TILL HISTORIEN HÖR ATT Ibrahimovic alltid står stum och likgiltig när "Du gamla, du fria" spelas inför landskamperna. Han är en kosmopolit som aldrig låtit sig stoppas i något fack, ej heller det nationella.

Så skall de sista bli först och de första sist, som det står i Matteusevangeliet. Här finns kanske förklaringen till att ett par reklamsnuttar på nätet kan framkalla sådan skön gåshud och sådant jubel på Twitter: Ikonerna överraskar oss med att tro på något. Sak samma att det gäller en föräldrad konsumtionsvara och en patriotism med suddiga konturer – det är själva passionen som träffar en i mellangärdet.

Detta ger en rätt säker gps till valet den 14 september. Den politiker och det parti som projicerar genuin övertygelse ligger bäst till. Just för att vi andra har tappat tron på det mesta. ✨

Sexårsplaner fungerar inte

Exakt två veckor efter det att regeringen meddelar ”minskad anslagsökning” till Försvarsmakten deklarerar Natos generalsekreterare att den pågående krisen i Ukraina är det allvarligaste hotet mot Europeisk säkerhet sedan kalla kriget. Försvarsberedningen får längre tid på sig att färdigställa sin försvarspolitiska rapport, som i sin tur utformar det försvarsbeslut som riksdagen ska fatta om ett år. Under Georgienkrisen 2008 var den övergripande frågan *varför* svenskt försvar skulle påverkas på ett fundamentalt sätt, medan krisen i Ukraina reser frågan *varför inte*?

Regeringens besked är att det allvarligaste hotet mot europeisk säkerhet inte föranleder någon förändring vad gäller inriktning. Beredningen ska fullfölja inslagen väg och beskedet är att den insatsorganisation som beslöts 2009 fortsatt gäller, men den måste intas snabbare.

Tankar om fasta militära installationer på Gotland avvisas som dränerande, kanske rentav militärstrategiskt kontraproduktiva, på tvärs med vice statsminister Björklund och en lika envis som initierad försvarsbloggösfär.

Risken är att hela frågan om en säkerhetspolitisk vindkantring landar på Gotland, därför att det gör den lättöverskådlig, partipolitiskt enkel på plakatnivå och möjlig att hantera kameralt. Om man skulle orka begrunda potentiellt omstörtande konsekvenser av Rysslands ockupation av Krim, går det inte att bete sig som regeringen gör nu.

Att försvarsreformen är försenad med drygt tio år har varit möjligt helt enkelt eftersom ingen har blivit tillräckligt upprörd för att ta strid i frågan. Det gäller även Moderaternas samarbetspartier (förutom i den offentliga retoriken). Och oppositionen har lindrigt sagt egna problem.

Att Försvarsmakten är underfinansierad har diskuterats i många år, liksom att EU är på försvarspolitisk dekis, USA:s *Asian Pivot* och Rysslands upprustning. Men i Sverige är det ständigt upprepade ingångsvärde på vilket allting vilar att försvarsreformen ska genomföras i den takt ekonomin medger.

Det är rätt att fortsatt eftersträva rörlighet, snabbhet, hög teknisk nivå och professionalism. Vi vet också hur kostsamt det är att flytta militär verksamhet, både i tid och i pengar. Tid som kanske inte finns. I detta perspektiv bör man möjligen bygga fast sig militärt på Gotland om man fäster en propeller på ön.

Jag har med andra ord stor förståelse för att man vill täppa till hålen kring materiel och personal och se till att bottenplattan är klar att vid behov tillväxa utifrån, men jag har ringa förståelse för att inga slutsatser dras vad gäller det försvarspolitiska beslutsfattandet.

Slutsatsen *bakåt* är att det uppenbarligen finns ett otäckt glapp mellan inhämtning, analys och politiskt beslutsfattande. Slutsatsen *framåt* är att det krävs ett nytt sätt att fatta försvarsbeslut och göra säkerhetspolitiska justeringar. 2015 har det passerat sex år sedan det förra försvarsbeslutet.

På sex år kan man gå från kallt krig till krig mot terrorism och tillbaka igen. Så kan vi inte ha det. Kasten blir för tvära, eller så inträffar de inte när de behövs. Regeringen måste prestera en årlig säkerhetspolitisk bedömning till riksdagen. Minst vart tredje år ska den mer långsiktiga inriktningen av Försvarsmakten slås och målbilden bör vara gemensamt framtagna mellan Försvarsmakten och politiken. Det konstitutionella hindret mot det enda rimliga får helt enkelt hanteras. ✨

Annika Nordgren Christensen är försvars- och säkerhetsanalytiker.

I korthet

INSPEL

Vid ett seminarium på Engelsberg med temat "Från idyll till idéer" diskuterades dagens politiska och ideologiska stillsamhet och brist på tydliga alternativ. Det framhölls att samma stilltje tycks ha rått under tidigt 60-tal då Herbert Tingsten förklarade ideologiernas död. Några år senare exploderar 68-vänstern.

Det förefaller som att denna revolt egentligen var den försenade verkliga reaktionen på andra världskrigets katastrof. Dittills hade världen varit upptagen med att samla ihop skärvorna och återuppbygga, såväl fysiskt som mentalt och moraliskt. Nu hade en ny generation utan egna

upplevelser av kriget vuxit upp och därtill varit delaktigt av en aldrig tidigare skådad välfärdsökning och utbildningsexplosion. Den kom att, med rätt eller orätt, betrakta "högern" och "borgerligheten" som ansvariga för katastrofen och vände sig till det den uppfattar som dess motsats, kommunismen.

Tjugo år senare kommer nästa stora politiska omvälvning i Europa, murens fall och Sovjets kollaps. Den andra skräckideologin har fallit, och någon tredje finns inte att tillgå. Kanske har vi nått den punkt där sammanjämkning och konsensus är vad som återstår, i så fall ett vackert exempel på hegelsk dialektik. Spåren efter de totalitära ideologiernas helhetslösningar förskräcker, och man kan ju hoppas att vi ska slippa sådana anspråk hos våra politiker och opinionsbildare i framtiden.

Men liksom 68-vänstern utgjordes av dem som inte upplevt andra världskriget har vi nu en ung vuxengeneration som inte upplevt kalla kriget, och vad de kan hitta på återstår att se. Att vara befriad från ideologi betyder inte att man måste vara utan idéer. Kanske snarare tvärtom.

Eva Faye-Wevle

Bengt G Nilsson

1

Bengt G Nilsson är journalist och författare. Han utkommer i april med boken *Oljans pris* som handlar om oljan i Östafrika.

Afrikanisk oljeboom

De stora oljefyndigheterna i Östafrika kommer att förvandla hela regionen. En ny historisk fas väntas. Frågan är om den blir till välsignelse eller förbannelse för befolkningen.

Från den högplatå som sträcker sig utmed Albertsjön i nordvästra Uganda kan man skymta dimhöljda berg i Demokratiska Republiken Kongo på andra sidan vattnet. Det är en mäktig syn, som gjord för en bioduk och det förvånar inte att den amerikanske regissören John Huston förlade inspelningen av filmen *Afrikas drottning* dit.

Minnet av Humphrey Bogarts och Katharine Hepburns strapatser hålls hjälpligt vid liv i turisthotellen i närheten. Men när ugandier idag talar om Albertsjön så handlar det mest om olja.

Stranden där fiskarfamiljerna bor och torkar sina nät utgör en del av oljefältet Kingfisher. Utmed vägen som leder till vattnet ser man de färdigborrade brunnarna, redo att leverera. Kingfisher förväntas bli epicentrum för den stora ekonomiska revolutionen i Uganda.

Jag kom dit i november förra året. Jag stannade till och pratade med några män som just hade landat sin fångst. Blänkande tilapia sprattlade på den stora kanotens durk och den yngre av de två, som talade engelska, berättade att de flesta i bygden var positiva till oljan.

– Vi hoppas få jobb, sade han.

Han hade varit fiskare sedan barnsben men väntade nu på möjligheten att få ett arbete med riktig lön. Medelinkomsten i Uganda ligger på motsvarande tio svenska kronor om dagen. För en fiskare vid Albertsjön är den säkert ännu lägre. Det är ingen överdrift att säga att massfattigdom råder. Oljan ska enligt prognoserna kunna tillföra landet motsvarande 14 miljarder kronor om året.

Dock är det fortfarande oklart hur detta kommer att påverka dem med allra lägst inkomst. Risken finns att de förblir arbetslösa och att oljeintäkterna driver upp priserna i landet vilket i så fall kan innebära att en majoritet ugandier blir ännu fattigare. Det är bara en utav många fruktade komplikationer av den stundande oljeboomen.

Oljefyndigheterna i Uganda uppges vara de största som har påträffats på det afrikanska fast-

landet sedan 1980-talet. För att det här ska bli den succéhistoria som det låter som, krävs det att en mängd saker faller på plats och att aktörerna i spelet inte börjar fuska.

Man brukar säga att det tar minst tio år från det att kommersiella oljereserver har konstaterats till dess att oljan kommer upp och kan skeppas iväg till försäljning. Våldiga investeringar måste göras och det mesta faller på regeringens lott. Vägar, järnvägar och flygplatser ska anläggas. Unga människor ska läras upp till att arbeta i oljeindustrin. Allt från ekonomer, tekniker och ingenjörer till elektriker och svetsare ska spottas ut ur utbildningssystemet. Hela nya samhällen växer upp där oljan finns. Många människor måste omskolas, exempelvis jordbrukare som tvingas flytta och i Ugandas fall även fiskare och boskapsskötare. Nästan hela landet måste möbleras om.

En av de stora frågorna i Uganda är hur oljan ska tas till vara. Landet har under mycket lång tid varit beroende av ett raffinaderi i den kenyanska hamnstaden Mombasa vid Indiska oceanens kust. Varje dag stånkar tankbilar upp genom Kenya, förbi Nairobi och vidare upp mot Uganda, fulla med bensin och diesel. Det här vill Ugandas president Yoweri Museveni ändra på. Han har därför bestämt att Uganda ska ha ett eget raffinaderi. Men många experter går emot honom och säger att det är oekonomiskt. Det blir billigare, säger de, att frakta råoljan i en rörledning till en hamn vid Indiska oceanens kust i Kenya, skeppa den till Asien där den kan raffineras och sedan köpa tillbaka färdiga drivmedel. Dessa behövs inte köras på lastbil, man kan bygga ännu en ledning från kusten till Uganda och pumpa upp bränslet den vägen.

Argumentet för detta är kostnaden för att bygga ett eget raffinaderi. Det beräknas gå på motsvarande 30 miljarder kronor. Experterna säger också att det ännu inte finns en tillräckligt stor marknad för färdiga petroleumprodukter i Östafrika för att motivera ett sådant bygge. Sälj råolja, köp bensin och diesel är deras råd.

>>

”

I nordvästra Uganda svämmar tidningarna över av indignerade berättelser om människor som har blivit frånlurade sin mark på olika sätt.

Vakt vid Africa Oils rigg
i norra Kenya.

FOTO: BENGT G NILSSON

Presidenten vill inte lyssna på det rådet och de oljemänniskor jag har talat med säger att det är uppenbart att det har gått prestige i hela projektet. President Museveni är fixerad vid tanken på att göra sig kvitt beroendet av Kenyas raffinaderi. Han vill att Uganda blir självförsörjande. Medan grannarna Kenya, Etiopien och Sydsudan talar om att etablera ett nära samarbete inom inte bara oljebranschen utan även hela transportsektorn med en ny hamn vid ön Lamu i Kenya som det stora flaggskeppet, väljer Uganda en delvis egen väg.

Presidenten avfärdar de ekonomiska argumenten och det får den politiska oppositionen i Uganda att hävda att han fattar fel beslut i en fråga som är avgörande för landets framtid.

All olja ska förvisso inte raffineras i Uganda. En stor del ska gå på export, troligen via Kenya. Men beslutsångest tycks råda. De avgörande handelskavningarna dröjer. Ugandas oljeboom är kraftigt försenad och nu nämner man försiktigt 2017 som start för exporten. Många anar att det pågår ett spel i kulisserna som inte tål dagsljuset. Det är tydligt att presidenten och hans ministrar drar åt olika håll och det har lett till låsningar i parlamentet. Dessa har förvärrats när det har upptäckts att många politiker har gjort sig privata förmögenheter på att spekulera i markköp och försäljning, allt medan de hätska debatterna om oljan rasar.

Raffinaderiet ska byggas på det som i eviga tider har varit jordbruksmark i närheten av sjön. Ett område på 29 kvadratkilometer ska tas i anspråk. Jag har frågat många varför det måste bli så enormt stort, men jag har inte fått några riktigt begripliga svar. Troligen handlar det om att själva fabriksanläggningen i sig är omfattande och därtill kommer vägar, bostäder och all möjlig annan infrastruktur. Man klämmer säkert in en liten flygplats också. Plus sannolikt en stor säkerhetszon runt omkring.

I alla händelser innebär det att de som bor där nu måste flytta. Det rör sig om 7 118 personer, enligt officiella källor. Ugandas regering har varit mycket tydlig ända från början av planeringen med att alla berörda ska kompenseras. De ska antingen få pengar eller ny mark på någon annan plats. De flesta har valt pengar.

Det som lantbrukarna erbjuds är oftast i storleksordningen 3,5 miljoner ugandiska shilling per acre. Det motsvarar knappt 10 000 kronor. En acre är drygt 4 000 kvadratmeter.

I nordvästra Uganda svämmar tidningarna över av indignerade berättelser om människor som har blivit frånlurade sin mark på olika sätt. Ta exempelvis historien om säkerhetsminister Muruli Mukasa. Han är alltså högt uppsatt i regeringen, och inte vilken bondfångare som helst.

År 2001 skaffade han sig ett arrendekontrakt på 3 000 acres i det område där raffinaderiet nu ska byggas. Men det projektet fanns då ännu inte på kartan. Mukasa fick arrendera av en lokal myndighet och lovade att han skulle starta en boskapsranch och anställa folk. Av det blev intet. Istället sålde han jordlotten uppstyckad i småbitar till cirka ettusen småbönder som behövde mark, utan att de fick något kvitto på affären. Han gjorde sig en skaplig vinst på det. Hur kunde han sälja mark

som han bara arrenderade? Rätt svar på den frågan är att han är säkerhetsminister.

När det häromåret blev känt att raffinaderiet skulle byggas så meddelade Mukasa att de som hade köpt mark av honom måste lämna tillbaka den. Det han inte berättade var att han genom sina kontakter i regeringen där han själv ingick hade fått veta hur mycket pengar som skulle betalas i kompensation till markinnehavare i trakten.

Småbönderna blev förstas upprörda, och när de inte ville flytta så skickade Mukasa dit polis. Han hävdade att bönderna i själva verket var illegala flyktingar från Kongo och Rwanda och att de skulle vråkas med våld. I sin egenskap av säkerhetsminister fastslog han att bönderna utgjorde en säkerhetsrisk.

Det hela resulterade i att lantbrukarna som hade köpt sin mark i god tro, men utan att få lagfart, blev vräkta och Mukasa kunde inkassera den lagstadgade kompensationen från staten. En fantastisk affär för honom, en tragedi för de vräkta familjerna och en skamfläck på det Uganda som utger sig för att vara en rättsstat.

Under min resa i nordvästra Uganda träffade jag en ung aktivist som arbetade med att informera lantbrukarna om deras rättigheter i förhållande till staten. Han hette William Rwebembera och förklarade att folk på landsbygden ofta var analfabeter och inte kunde ta till sig de skrivna avtal som regeringens representanter bad dem underteckna. I närheten av Albertsjön besökte vi en ung jordbrukare vid namn Opio Viano som hade fått veta att han måste flytta för att ge plats åt raffinaderiet. Jag frågade honom om han hade fått några pengar.

– Nej, svarade han, jag har skrivit på ett papper att jag har fått dem, men jag har ännu inte sett till några pengar.

Jag frågade Rwebembera vad det betydde.

– Det är så, sade han. Folk här har fått skriva på ett dokument där de intygar att de har tagit emot pengar. Men först måste de öppna ett bankkonto där pengarna kan sättas in och sedan ska den byråkratiska kvarnen mala. Jag tror inte det är någon som har fått betalt ännu.

Under tiden är de förbjudna att plantera grödor som tar ett halvår på sig att mogna. Meningen är ju att de ska flytta så fort de har fått betalt. Mängder av frågor hänger i luften. Bönderna följer det som händer – eller snarare inte händer – med stigande oro. Ska de få betalt eller inte? Ska överheten lura dem? Och vart kan 7 118 människor flytta utan att det stökar till det för andra?

Bilden av Östafrika har i alla tider handlat om fattigdom. Länderna i regionen har beskrivits som bistandsberoende och inte tillskrivits någon förmåga att själva kunna lyfta sig ur misären. Nu väntar eldprovet. Olja är påträffad i Kenya och Uganda. Hoppet är stort att det ska finnas fyndigheter även i Etiopien. Därefter står kanske Somalia på tur, om det politiska läget där kan stabiliseras. Ska dessa länder klara av den utmaning det innebär att bli oljeproducenter?

Det finns många skäl att vara pessimistisk. I Afrika är olja intimt förknippad med konflikt och

”

*Bönderna följer
det som händer
– eller snarare
inte händer –
med stigande
oro. Ska de få
betalt eller inte?
Ska överheten
lura dem?*

”

Kopplingen mellan människan och jorden är oerhört stark i Afrika. Det beror på att nästan alla afrikaner är direkt beroende av jordbruk.

politiskt vanstyre. I Sydsudan finns sedan flera år en oljeindustri som nu genomlever sina största svårigheter hittills på grund av de strider som bröt ut i landet sistlidna december. Varför ska Kenya och Uganda lyckas där alla andra oljeproducenter på den afrikanska kontinenten har misslyckats i viktiga avseenden?

Oljan kommer att ställa stora krav på samarbetsförmåga länderna emellan. Det gäller framför allt infrastrukturen, allt som har med transport och bearbetning av olja att göra.

Det största, dyraste och mest kontroversiella projektet i den kategorin är det som går under benämningen *Lamu Port and South Sudan Ethiopia Transport Corridor*. Det förkortas LAPSET men kallas ofta för Lamukorridoren.

Det handlar om att bygga ledningar, järnvägar och vägar från stora delar av Östafrika till en hamn på Kenyas kust. Därtill ett oljeraffinaderi. Hamnen ska uppföras på fastlandet nära ön Lamu med sin urgamla och av Unesco kulturskyddade stad. Hur hela projektet ska finansieras är ännu inte klart.

Lamu har varit en handelsmetropol i Östafrika i mer än femhundra år. Ön har stått i direktkontakt med Kina och Indien lika länge vilket bekräftas av arkeologiska fynd som görs hela tiden. Att bygga en jättelik hamn i öns närhet med ambitionen att utveckla export av tunga råvaror till Asien är därför bara naturligt och följdriktigt. Likafullt möts planerna med stor skepsis av folk som bor i trakten.

Lamu är en gigantisk sandhöj i Indiska oceanen med en milslång strand och en antik stad som leder tankarna till Tusen och en natt. Sedan ett par decennier är ön tillflyktsort för skygga västerländska celebriteter som har byggt lyxvillor bland sanddynerna. Lokalbefolkningen livnär sig på turism och fiske och båda dessa näringar hotas av det planerade hamnbygget.

En intresseorganisation vid namn *Save Lamu* – Rädda Lamu – har bildats på ön. Målsättningen är att lyfta miljöaspekterna av hamnprojektet och att hjälpa fattiga lantbrukare som kommer att förlora sin mark där hamnen ska byggas. Det finns tydliga direktiv om hur markinnehavare ska kompenseras för förlorad mark men problem uppstår ändå eftersom jordägarförhållandena i Kenya många gånger är oklara.

Jag hade turen att träffa en högt uppsatt polistjänsteman på Lamu som tyckte det var en bra idé att jag fick se den plats där hamnen ska byggas. Han hette Jamal Fankupy.

Vi gav oss iväg i båt och åkte norrut, mot den somaliska gränsen. Jag noterade att platsen på fastlandet där hamnen ska byggas ligger längre bort från ön Lamu än jag hade trott. När – eller ska jag kanske säga om – hamnen byggs som planerat så kommer man inte att kunna se den från Lamu.

Vi landade i en glänta där mangroveträden hade röjts undan. Vi lade båten på svaj och vadade sista biten. I vattenbrynet stod några fattiga fiskare och kastade ut nät. Fankupy pekade ut mot havet.

– Här ska en väg byggas i vattnet, sade han. De ska alltså fylla på med jordmassor här och ändra kustlinjen helt och hållet. Vägen ska ansluta till

Fiskeby vid Albertsjön några mil från staden Haima i norra Uganda.

FOTO: BENGT GNILSSON

de pirer som ska byggas på rad här ute i havet utmed kusten. Först 3 stycken men i slutändan ska det bli 32.

En improviserad grusväg ledde från stranden upp mot det som skulle bli kontorskvarter. Den enda konstruktion av betydelse som fanns där var ett halvfärdigt fyra våningshus omgivet av byggnadsställningar. I närheten fanns en liten inhägnad som hade uppförts när hamnbygget invigdes i mars 2012. En plakett på ett stenfundament berättade att de tre regeringscheferna Mwai Kibaki från Kenya, Salva Kiir från Sydsudan och Meles Zenawi från Etiopien hade skakat hand över detta framtidsprojekt. Det kändes redan gammalt, närmast obsolet. Två av dessa herrar var borta och den tredje var på fallrepet.

På andra sidan grusvägen såg vi ett litet enkelt hus. Närmast som en hydda. Vi gick dit och fann att det var en teservering. Vi hälsade på Zuhura Hussein som bodde där med sin man och sex barn. De hade inga papper på sin mark, men hade fått löfte om att få en och halv miljon shilling per acre i ersättning för sin lilla gård. Det är ungefär 120 000 svenska kronor. De hade redan väntat i nästan två år på att det skulle hända.

– Vi tänker inte acceptera någon mer väntan på pengar. Myndigheterna, ha! De kan få komma och slakta oss, sade Zuhura Hussein medan hon fyllde på te till en av kunderna.

Hon skrattade så där godmodigt som afrikanska kvinnor ofta gör. Men det märktes att det fanns en äkta ilska under ytan. Hon kände att hon var på väg att bli lurad och det skrämde henne eftersom de inte hade någonstans att ta vägen. Och de skulle garantera bli tvungna att flytta. Hon berättade att de var 140 bönder i samma situation på den plats där kontorsbyggnader för hamnen skulle uppföras.

Kopplingen mellan människan och jorden är oerhört stark i Afrika. Det beror på att nästan alla afrikaner är direkt beroende av jordbruk. Om man inte odlar själv så har man släktingar som gör det. Det är tillgången på egenodlad mat som gör att folk överlever även i ekonomiska kristider eller när en diktator härjar i landet. Att ha >>

en shamba, som en odlingslott kallas i Kenya, är ett livsmål för alla. Även inrotade stadsbor drömmer om en egen shamba och använder ofta sina sparpengar för att köpa sig en sådan. När man frågar folk hur de tänker sig sin ålderdom så ler de lite inåtvänt och säger: ”Då ska jag sitta på min shamba och titta på grödorna som växer.”

En shamba representerar trygghet. Möjlighet att överleva. När den tryggheten hotas, när man själv eller en nära anhörig riskerar att förlora sin shamba, då hotas själva livet.

Jordägandet i Afrika söder om Sahara är väldigt komplext och sammansatt. Rent allmänt kan man säga att den typ av privat ägande som vi västerlänningar känner till inte är så vanlig i dessa länder. I många fall är mark statligt ägd. En ofta förekommande variant är att småbönder innehar mark med hänvisning till sedvanerätt. Det betyder i allmänhet att de och deras äldre släktingar har bott på den mark de odlar under mycket lång tid, men att de inte har någon lagfart som bevisar ägandet. Det betyder bland annat att de inte kan belåna marken för att skaffa kapital till investeringar. Att göra investeringar i jordbruket för att öka produktionen känns inte heller så lockande för en lantbrukare som inte är säker på att han och hans barn får behålla marken.

Avsaknaden av lagfarter betyder också att jordbrukarnas besittningsrätt är juridiskt osäker. Det rör sig inte sällan om människor som är analfabeter och som har väldigt begränsad uppfattning om vilka rättigheter de innehar. I många fall vet de inte ens vem jordägaren är. Det finns gott om frånvarande jordägare, ofta kallade trottoarbönder. Om någon bättre bemedlad person bestämmer sig för att ta över marken så kan det vara svårt för innehavaren att hävda sin rätt. Konflikter av den här sorten pågår hela tiden i Afrika.

Den äldre – låt oss kalla den arkaiska – typen av jordinnehav fungerade så länge människornas värld huvudsakligen bestod av det begränsade lokalsamhället. Men i dagens globaliserade värld där värdet på mark plötsligt kan öka tusenfalt därför att en regering i en avlägsen huvudstad bestämmer sig för att anlägga en hamn, där fungerar inte längre samma modell. Det är därför byggandet av rättsstaten är så oerhört viktigt i ett land som Kenya, och i alla andra afrikanska länder.

För att förstå varför det ofta blir politiska och ibland till och med väpnade strider kring stora ingenjörprojekt i Afrika är det nödvändigt att ha kunskap om markfrågan.

Den oljeboom som väntar i Östafrika kan bli en välsignelse för alla. Men den kan också bli en förbannelse för väldigt många. Det mesta beror på hur regeringarna i regionen hanterar den omställning som krävs. Jordfrågan är central i det här sammanhanget. Den måste adresseras på ett öppet och ansvarsfullt sätt.

Östafrika går nu in i en helt ny historisk fas. Biståndet avvecklas, handeln med Asien utvecklas. Oljan får en framträdande roll. I bästa fall fördjupas demokratin.

I värsta fall väntar politisk oro och ökad fattigdom. ✿

”

Östafrika går nu in i en helt ny historisk fas. Biståndet avvecklas, handeln med Asien utvecklas. Oljan får en framträdande roll. I bästa fall fördjupas demokratin.

Africa Oils rigg i norra Kenya sedd från luften.

FOTO: BENGT G NILSSON

Av Subhash Agrawal

2

Subhash Agrawal
föreläsar tankesmedjan
India Focus.

Medelklassens revolt

Allt fler indier har fått nog av ett ruttet politiskt system. Deras missnöje fångas nu upp av ett nytt parti som bryter mot den traditionella politikens villkor.

Under det senaste årtiondet har strävan efter och främjandet av demokrati blivit ett alltmer fast tema i den globala diskursen, särskilt efter terrorattentaten den 11 september. Säkerhetsfrågor och geopolitiska utmaningar ses nu som intimt förknippade med social och politisk harmoni *inom* stater och inte bara i förhållandet *mellan* stater. De flesta utvecklade länder, däribland Sverige, investerar nu betecknande nog stora resurser och utvecklingsbistånd för att, direkt eller indirekt, främja demokratiska institutioner och system utomlands, särskilt i tillväxtländer. Men trots all denna uppmärksamhet och alla dessa pengar har den demokratiska utvecklingen varit sporadisk och hämmad – valda regeringar från Egypten till Thailand har belägrats inifrån och fått sin legitimitet ifrågasatt. I detta invecklade scenario intar Indien en särställning. Landet har inte bara fortsatt att vara orubbligt demokratiskt i nästan sju årtionden, trots extrema ekonomiska och sociala påfrestningar, dess högljudda och livfulla demokrati har faktiskt blivit alltmer påtaglig i det offentliga livet och den nationella identiteten.

För att vara ett utvecklingsland med oöverträffad inre mångfald och skillnader är Indien en osannolik historia om demokrati. Indien röstar ofta, röstar i betydande skaror, röstar huvudsakligen fritt och rättvist, och landets fattiga röstar antagligen med mest hopp och entusiasm. Under de senaste tre årtiondena har Indien genomfört åtta allmänna val, och med ett par undantag har landet varenda gång röstat bort det styrande partiet eller koalitionen. Varje gång Indien håller nationella val utgör det i själva verket det största fredliga maktskiftet i världshistorien, väglett av vedertagna konstitutionella fördrag. Att Indien dessutom ligger i en av jordens mest besvärliga regioner, där fem av dess närmaste grannar – Pakistan, Afghanistan, Burma, Bangladesh och Nepal – vid nägot tillfälle under de senaste åren listats bland de

värsta sönderfallna staterna i världen, gör det till en ännu mer osannolik framgångssaga.

Trots att landet mot alla odds har lyckats väl är den indiska demokratin oerhört bristfällig. Det största framsteget Indien än så länge har gjort är att den politiska mobiliseringen har utvidgats bland tidigare marginaliserade samhällsgrupper, dessa kan nu se till att få större engagemang och bättre rättigheter från staten som en försenad gottgörelse för historiska försakelser. Å andra sidan är dess största misslyckande en anmärkningsvärd brist på gott styre runtom i landet, statens upprörande oförmåga att tillhandahålla till och med den mest grundläggande service eller skydd för flertalet av dess medborgare, samt en djupt rotad dynastisk kultur inom politiken som gränsar till storhetsvansinnig persondyrkan. Ett par avslöjande bilder av hur förvrängd den indiska demokratin har blivit är att nästan en fjärdedel av landets valda lagstiftare är dömda för brott, och det finns nu tre gånger så många människor i Indien med mobiltelefon än med tillgång till toalett.

Medan Indien erbjuder ett bättre alternativ än alla andra länder i sin omgivning, och helt klart måste lyckönskas för att man klarat av de jättelika skillnaderna och omvandlingarna på ett hyfsat fredligt sätt under de senaste 70 åren, är indierna i allmänhet inte tillräckligt självkritiska vad gäller deras demokrati och samhälle. Istället för att beklaga att den indiska demokratin varken är djup eller liberal eller verkligt lyhörd råder ett envist intellektuellt självbelåtet inslag för att man "var lojal trots de dåliga oddsen". I den samtida offentliga debatten i Indien om hur landets demokrati mår hör man nästan aldrig någon klagan över frånvaron av ett sunt medborgerligt engagemang, utrymme för individen eller det goda medborgarskapet. Där råder en förkrossande fokusering på *rättigheter*, inte tillräckligt på *utvägar* och nästan inte alls på *ansvar*.

Indien bär helt klart på en fascinerande men invecklad historia. När nu landet återigen går till

>>

Aam Aadmi Partys sympatisörer på ett möte i Rohtak i delstaten Haryana.

FOTO: RAJK RAJ/GETTY IMAGES

allmänna val i april-maj 2014, val som de flesta experter är överens om kan komma att bli de mest betydelsefulla någonsin, har denna historia blivit ännu intressantare tack vare de otroliga framgångarna för en helt ny politisk grupp, en grupp som plötsligt dykt upp på den indiska scenen med oortodoxa metoder, tydligt fokus på ett par specifika frågor (som mutor) och en historia som inte fläckas av några kopplingar till vänskapsband eller vänskapskorruption.

I lokalvalen som hölls i november ifjol i Delhi, som inte bara är nationens huvudstad utan också en viktig politisk provins och ett centrum för den nya indiska medelklassen, chockade en helt ny politisk grupp, Aam Aadmi Party (AAP), på svenska någonting i stil med Gemene mans parti, alla genom att grundligt besegra det ärevördiga Kongresspartiet som då satt vid makten. Grundaren av AAP, Arvind Kejriwal, en enkel och obetydlig man som en gång varit statlig byråkrat på mellannivå, svors in som den nye lokale delstatsministern, en befattning han innehade i lite mer än en månad tills han med buller och bång avgick i februari 2014.

För bara två år sedan var AAP och Kejriwal okända för flertalet indier, för att inte tala om resten av omvärlden, men nu har båda blivit kända

namn. AAP bildades för två år sedan som en utlöpare till en brinnande men vacklande antikorrupcionskampanj ledd av en grupp samhällsaktivister och pensionerade byråkrater. Denna kampanj började sakta väcka ett allt större antal anhängare bland samhällsengagerade studenter, aktivister och anställda inom IT-sektorn, och med tiden förvandlades denna antikorrupcionskampanj till ett riktigt politiskt parti som sedan kämpade och vann en spektakulär seger i lokalvalen i Delhi.

Det är mycket sällan som de viktigaste nyhetsrubrikerna på förstasidorna i de indiska tidningarna *inte* handlar om Kejriwal eller AAP. Under sin korta tid vid makten, bara 46 dagar, beordrade Kejriwal en utredning om mutanklagelser mot styrelseordföranden för det största privata företaget i landet, organiserade en protestkampanj mot den egna lokala poliskårens metoder, försökte etablera reguljära "folkdomstolar" och organisera stadshusmöten med lokala samfund, undvek tjänstens "extraförmåner", körde den egna lilla bilen till kontoret varje dag och utmanade i det närmaste centralregeringen i en mängd frågor. Han agerade som sinnebilden av "outsidern" på korståg för att rensa upp i ett genomruttet system, och hans plötsliga avgång

”

För bara två år sedan var AAP och Kejriwal okända för flertalet indier, för att inte tala om resten av omvärlden, men nu har båda blivit kända namn.

Arvind Kejriwal.

FOTO: RAJ K RAJ/GETTY IMAGES

gjorde honom bara populärare bland stora delar av storstadsväljarna som nu förväntar sig att han skall spela en ännu viktigare roll i den nationella politiken efter det kommande valet.

Inom en extremt komprimerad tidsram, särskilt för ett samhälle som vanligtvis rör sig och reagerar rätt så långsamt när det gäller nästan allt, har AAP vuxit dramatiskt under de senaste två månaderna – i ambitionsnivå, storlek och tillgångar. Man har fått nästan 15 miljoner nya medlemmar och ansevärda donationer till sin kassakista, och partiets dragningskraft har blivit så enorm att högt uppsatta människor från bank-, medie-, konst- och IT-världen har gått med i det i lika hög grad som fattiga rikshärförare, gatuförsäljare och sluminvånare. Hans senaste politiska teaterkonster och mindre lämpliga bataljer har visserligen desillusionerat många av de tidigare anhängarna, men på det hela taget har Kejriwal nu blivit en symbol för storstadsväljarna i Indien.

Framgången för AAP är å ena sidan ett tecken på den indiska urbana medelklassens kommande tidsålder och, å andra sidan, en utbredd motvilja mot korruption, utpressning och trakasserier från lokala statstjänstemän på alla nivåer, särskilt i städerna där ohämmad arrogans och likgiltighet har lett till osäkra gator, våld mot kvinnor och brist på grundläggande bekvämligheter såsom vatten och elektricitet. Detta är gemensamma plågor, som delas av både rika och fattiga storstadsbor.

Den indiska urbana medelklassen har, oavsett hur den definieras, växt dramatiskt under de senaste två decennierna, sedan Indien öppnade upp sin ekonomi 1991, och det är denna medelklass som nu är källan till landets relativa ekonomiska återhämtningsförmåga och entreprenörskraft. I och med AAP:s framgångar är den nu också källan till det politiska uppvaknandet.

Enligt de flesta studierna den senaste tiden, däribland den som utfördes av McKinsey Institute, utgör Indiens medelklass redan nästan 25 procent av befolkningen på 1,2 miljarder, och denna siffra förväntas stiga till 40 procent det närmaste årtiondet. Denna medelklass är en produkt av den ekonomiska liberaliseringen, den kommer inte längre att nöja sig med symboliska nådegåvor eller tomma löften, och det minsta den kräver är säkra gator, att slippa utpressning av statstjänstemän och att få grundläggande kommunal samhällsservice. Och självklart vill den också få möjligheter att förbättra sin situation ekonomiskt och genom utbildning, färdigheter och arbeten – vanligtvis arbeten i den privata sektorn.

Av allt detta står det klart att de traditionella politiska partierna i Indien – sedan länge vana vid retorik, löften och metoder som är avsedda för massorna på landsbygden – måste utföra en betydande uppryckning av sin stil och sitt innehåll så att de även omfattar den urbana medelklassens ambitioner och bekymmer. I själva verket måste nästa uppsättning ekonomiska reformer i Indien å ena sidan fokusera på att bygga fler kraftverk, vägar, skolor och universitet men å andra sidan måste de också göra makten mer transparent, ansvar-

rig och mindre betungande. Det finns nu början på ett erkännande av den politiska processen och på en insikt att de allmänna resurserna tillhör landet och inte är politikernas egna att fördela som tjänster till vem helst de önskar.

Framgångarna för AAP som politiskt parti må komma att bli kortlivade, men det som kanske blir dess bestående arv är att AAP har fört med sig en drastisk förändring i den indiska medelklassens politiska självmedvetenhet, dessutom har det satt tydligt fokus på allmänhetens bekymmer över hur regeringsmakten borde fungera och för vem den borde arbeta. Detta är i sig mycket uppfriskande och välkommet. I själva verket har fenomenet AAP redan tvingat de etablerade politiska partierna att förändras, och lokala delstatsministrar i en del provinser som styrs av Indiens två största partier, Kongresspartiet och Indiska folket (BJP), har på senaste tiden dragit ner på sina lyxförmåner såsom flotta bilar, komplicerade säkerhetsarrangemang och palatsliknande bostäder.

På många sätt är detta en av de mest krishäradade perioderna i Indiens moderna historia, kanske mycket värre än 1984, då premiärminister Indira Gandhi lönnmördades, eller 1991, då hennes son, den före detta premiärministern Rajiv Gandhi, gick samma öde till mötes samtidigt som en extern skuld kris kort därefter tvingade Indien att sälja sin guldreserv. Skälet till detta är att under de senaste tre decennierna har de statliga institutionernas och myndigheternas – särskilt polisens – effektivitet, hederlighet och trovärdighet blivit ordentligt urholkade av en lång rad korrumperade politiker, korrumperade byråkrater och korrumperade affärsmän. Dessutom har den indiska politiken också blivit extremt polariserad och aggressiv – Kongresspartiets, Indiska folket och vänsterns block har inte velat rådgöra inbördes när det gällt nationella frågor eller ens ge varandra ett mått av politisk legitimitet. Valen och demokratin i Indien handlar nu om att vinna eller försvinna – det förlorande partiet behandlas mer som en besegrad armé under medeltiden då generalerna fick huvudet spetsat på spjut.

Bortom politiken råder det också en allvarlig etisk kris i Indien. Även om man bara tror hälften av alla de senaste nyhetsinslagen och undersökande reportagen så finns det korrumperade, mutbara, arroganta och giriga människor högst upp överallt i Indien, inte bara inom statsmakten utan också inom civila samhällsorganisationer, större företag och banker, idrottsförbund och till och med på tidningar och tv-kanaler.

Det återstår att se hur ett ökande politiskt engagemang bland den indiska medelklassen kommer att förändra många av dessa ”mjuka” frågor, men det faktum att den politiska debatten i Indien nu i allt större utsträckning handlar om att göra sig kvitt korruption, förbättra styret och föra makten närmare folket är ett mycket positivt steg. Beskyddarkulturen och vänskapskorruptionen har djupa och utbredda rötter i Indien, men nu granskas och angrips de för första gången.

Översättning: Martin Peterson

”

På många sätt är detta en av de mest krishäradade perioderna i Indiens moderna historia.

De borgerliga partierna har spelat ut sin roll som organ för det demokratiska samtalet. De borde inrikta sig på gemensamt samarbete.

Alla vill ha mig – med ensamrätt

Av Krister Thelin

”

Partierna bör således bryta upp sina nuvarande stela strukturer och istället inriktas på att som generösa nätverk tjäna huvudsyftet: mobilisering inför val. Och då blir krav på ensamrätt och lojalitet överflödiga.

Det som följer är en allmänborgerlig väljares suck.

”Alliansen” har som begrepp vunnit ett betydande fotfäste i debatt och medvetande, trots att det enbart är en till intet förpliktande beteckning på de fyra borgerliga riksdagspartier som bildat regering i snart åtta år. Partigångarna på den borgerliga kanten gillar inte begreppet allmänborgerlig – men det gör deras väljare. En Demoskopundersökning för drygt ett år sedan visade, att tre fjärdedelar, det vill säga 75 procent, av dem som inför valet i år överväger att rösta på något av de i alliansen ingående partierna önskar att det går bättre för alliansen som sådan än för det parti de väljer. Det är allmänborgerlighet! Och det är inte så konstigt. De fyra borgerliga partierna har, trots skilda historiska och ideologiska ursprung, ett vart något att bjuda borgerliga sympatisörer: allt från socialliberalism till värdekonserveratism. Det går alldeles utmärkt att känna sympati för dem alla, lite olika beroende på sakfrågans karaktär. Borgerliga väljare är mera sällan programmerade efter partiprogrammen, och lojaliteten och identifieringen med ett enda parti är mycket klen, vilket partiernas vikande medlemssiffror tydligt visar.

DEN STORA ALLMÄNBORGERLIGA kärleken till alliansen har dock en svaghet. Det går inte att rösta på den.

Vår vallag tillåter inte att allianspartierna bildar kartell, det vill säga uppträder gemensamt för valet och delar på mandat. Det har Socialdemokraterna sett till att förbjuda och saknar anledning att vilja ändra; borgerlig partisplittring har historiskt varit en stortvillgång för det stora socialistpartiet, vars

interna åsiktsbredd vida överstiger spännvidden mellan de fyra borgerliga partierna.

Men vår vallag erbjuder dock en möjlighet med samma resultat, nämligen att registrera alliansen som partibeteckning hos valmyndigheten. Svårare är det inte att bilda ett parti. Och det var denna valallians som bland annat SvD:s ledarsida propagerade för redan 2004. Men det blev alltså bara den nuvarande icke giltiga beteckningen som det inte går att rösta på. Fördelarna med att växla upp alliansen till parti, ”Alliansen 2.0” (som alltså inte är detsamma som en sammanslagning av nuvarande partier) är att väljarna samtidigt kan erbjudas olika listor för att markera var tyngdpunkten skall ligga. Och den riksdagsspärr som nu vållar KD och Centern – och därmed alla som vill se alliansen omvald – sådant huvudbry upphör som problem. Och en borgerlig väljare som nu i höst med en (!) röst ställs inför valet att taktikrösta på två (!) partier slipper det bekymret.

Men så blir det nu inte. Tåget har gått för denna gång. Partierna har låst in sig i sina förlegade strukturer.

I SOMRAS GICK JAG in i alla fyra allianspartierna för att visa mitt stöd, när Alliansen 2.0 lät vänta på sig. Och jag välkomnades centralt och lokalt på lite olika sätt, inklusive förfrågan om att ingå på fullmäktigelistor (där jag som utlandssvensk dock inte är valbar). Det enda parti som inte gav något som helst ljud ifrån sig var det stora partiet (där jag en gång varit mångårig medlem), trots att jag också dit betalt min medlemsavgift.

Efter ett halvt års medlemskap i allianspartierna skrev jag ett likalydande brev till envar av partisekreterarna, där jag uttryckte förhoppningen, att ingen av dem skulle tycka illa vara, att jag var med i de tre andra

Enade vi stå.

FOTO: FREDRIK SANDBERG/TT NYHETSBYRÅN

systerpartierna. Efter lite påstötningar har tre av partisekreterarna svarat – också det likalydande. De vill alla ha mig som medlem – men med full och obegränsad ensamrätt. Folkpartiet, vars partisekreterare ännu inte svarat, har dock erbjudit mig 2 000 kronors rabatt i deltagaravgift för Liberala riksmötet i Örebro (ordinarie avgift 3 600 kronor, men då ingår också utbildning för nya ledamöter och träff med statsrådet Ullenhag).

Kristdemokraterna gillar jag för deras betoning av det civila samhället och en värdekonservativ människosyn (men ogillar deras moraliserande och konfessionellt präglade patriarkala präktighet). Centern är värd beröm för sitt kämpande för fritt företagande och näringsliv (men inte för sin som EU-politik maskerade agrara protektionism och sin av och till förvirrade urbanliberalism).

Folkpartiet har en försvarspolitik och en syn på EU som sammanfaller med min egen (men mindre tilltalande är den tvångsliberala förmyndarmentaliteten och utmönstringen av Mauricio Rojas och Nyamko Sabuni när integrationsfrågorna blev för brännande). Och Moderaterna, alliansens storebror? Efter en skicklig "makeover" (Nya moderaterna) som var rätt i tid och sak 2006, förefaller det übersmarta valtaktiserandet ("trianguleringen") numera ha tömt partiet på varje borgerligt ideologiskt inne-

håll; av kärnfrågorna rycker det bara till någon enstaka gång, likt reflexer i en döende kropp, på kriminalpolitikens område. Men en gammal vän överger man dock inte, gärna, när han blivit förvirrad utan hoppas att han snart skall tillfriskna.

Så ser alltså min à la carte-partimeny ut. Andra allmänborgerliga väljare har med säkerhet andra preferenser.

PARTIERNA BEHÖVER IDAG sina medlemmar som billig valarbetskraft (och som nämndmän) samt som plattform för uppbyggande av nya kadrer av funktionärer och partikarriärister, oftast unga som ser en riksdagsplats (med dess relativt sett generösa arvoden) hägra vid horisonten. Ekonomiskt har partierna huvudsakligen staten att tacka för sin existens; medlemsavgifterna är helt negligerbara i sammanhanget. Det är som valmaskiner partierna har sin stora roll.

Men som organ för det demokratiska samtal, vilket är tänkt att forma politiken, har partierna definitivt spelat ut sin roll. Och kravet på lojalitet och ensamrätt på en åsiktsmarknad som numera huvudsakligen drivs av sociala medier (med de traditionella medierna närmast som svans) är enbart bisarrt. Politiken formas av partiledningarna (numera oftast efter ett opportunistiskt "inlyssnande") och välsig-

nas utan nämnvärda avvikelser på återkommande partistämmor. Regeringsmakt i koalition kräver också stor handlingsfrihet för ledningen i det nödvändiga kompromissandet. Och i opposition måste partierna också alltid förhålla sig till en snabbt skiftande medieverklighet. Medlemmarna förväntas alltså huvudsakligen vara doakör, ur vilken aspiranter till ledningen hämtas. I jakten på dragande namn inför val spelar inte ens medlemskapet någon roll. Kändisskap väger oändligt mycket tyngre, vilket inte minst KD och Centern under senare år tydligt visat.

Partierna bör således bryta upp sina nuvarande stela strukturer och istället inrikta sig på att som generösa nätverk tjäna huvudsyftet: mobilisering inför val. Och då blir krav på ensamrätt och lojalitet överflödiga.

TILL DESS DE FYRA allianspartierna tillgodoser oss allmänborgerliga väljare och växlar upp till Alliansen 2.0, kommer jag dock att fortsätta att genom medlemskap stödja alla fyra partierna. Jag ser fram emot en eventuell uteslutningsprocess, även om frestelsen att enbart välja Folkpartiet med tanke på rabatten och Ullenhag i Örebro är stark.

Slut på sucken.

Krister Thelin är domare och ledamot i FN:s kommitté för mänskliga rättigheter.

TEMA

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

Den första maskinåldern byggdes på ångkraftens grund. Nu står vi mitt i begynnelsen av den andra: en tid när informationsteknikens förmåga till beräkning, databehandling och kommunikation ökar exponentiellt och gör det möjligt med automatisering på en helt ny nivå. Det hävdar Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee i sin uppmärksammade bok *The Second Machine Age*. Axess har givit den till åtta forskare och skribenter för att få deras reflexioner. Vad händer med samhället, ekonomin och människan när intelligenta maskiner kan göra ännu mycket mer av vårt jobb?

Nu börjar revolutionen

Det är lätt att irriteras över den storögda teknikentusiasmen.
Men frågan är om det finns något annat förhållningssätt.

Av Erik Helmersson

Travis Solorio, en 26-åring med latinamerikanskt ursprung, sköts till döds söndagen den 5 februari på Tamarack Avenue i Sun Valley, enligt uppgifter från rättsläkaren i Los Angeles.”

Syns något udda med denna textpassage, hämtad från *LA Times* februari 2012? Var det något falköga som kunde observera att den inte är skriven av en människa?

Stycket om dödsskjutningen av Travis Solorio är producerat av en dator som automatiskt hämtar in fakta från Los Angeles rättsläkare och omvandlar uppgifterna till nyhetsprosa. Enligt den brittiska sajten *journalism.co.uk* vinner nyhetsrobotarna nu allt större insteg i den allt digitalare nyhetsvärlden: ”Om fem år kommer ett datorprogram att vinna Pulitzerpriset”, citeras en forskare på sajten.

Men nog är det en sak att publicera avskalad murvelprosa, en helt annan att skapa stor skönlitteratur? Tja, det beror på vem du frågar.

Inside Science rapporterade i januari om en ny datoralgoritm som kunde användas för att förutspå vilka böcker som skulle bli kommersiellt framgångsrika. Från den platan är språnget naturligtvis ännu kortare till ett program som självt kan skriva dessa framgångsrika böcker utan alltför påtagliga mänskliga störningsmoment. (En intressant observation här är att algoritmen fann att framgångsrika böcker använder många adjektiv – ett påståendet som torde få traditionella författare och skrivutbildare att slita sitt hår.)

I P1:s ”Spanarna” berättade Jessika Gedin nyligen om hur mer kreativt lagda datorer börjat skriva Shakespearesonetter. Programmet använde så kallad maskininlärning och producerade, helt utan annars nödvändiga poesiredskap såsom gåspenna, rödvin och olycklig kärlek, rader som dessa:

”When I in dreams behold thy fairest shade
Whose shade in dreams doth wake the sleeping morn
The daytime shadow of my love betray’d
Lends hideous night to dreaming’s faded form.”

Nästa steg blir kanske att lära maskinerna att undvika slarvig associations av typen ”morn” och ”form”.

Resonemang som ovan hade kunnat frodas i nyutkomna *The Second Machine Age. Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*, som försöker låsa siktet på ett av de rörligaste mål som mänskligheten känt: den samhällsutveckling som blivit resultatet av den digitala tekniken.

Den första maskinåldern var ångmaskinens tid, 1700-talets andra hälft. De tekniska framsteg som skett dessförinnan må ha varit betydelsefulla, men nu kom en innovation som i förlängningen, och för första gången, på djupet kunde förändra mänsklighetens villkor. En uppfinning som, när den frambringat den industriella revolutionen, ”tillät oss övervinna muskelkraftens begränsningar” och förde in oss i den moderna tiden.

Nu genomlever vi alltså den andra maskinåldern. Datorerna har funnits med oss länge, men liksom det tog ett par generationer för ångmaskinen att starta den industriella revolutionen är det först nu som datorn, eller den digitala tekniken, börjar bli revolutionär på riktigt.

Det slående, och först en aning enerverande, med *The Second Machine Age* är författarnas storögt, ohämmade entusiasm. Det är tveksamt om ens den mest vältrimmade processor hade kunnat »

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

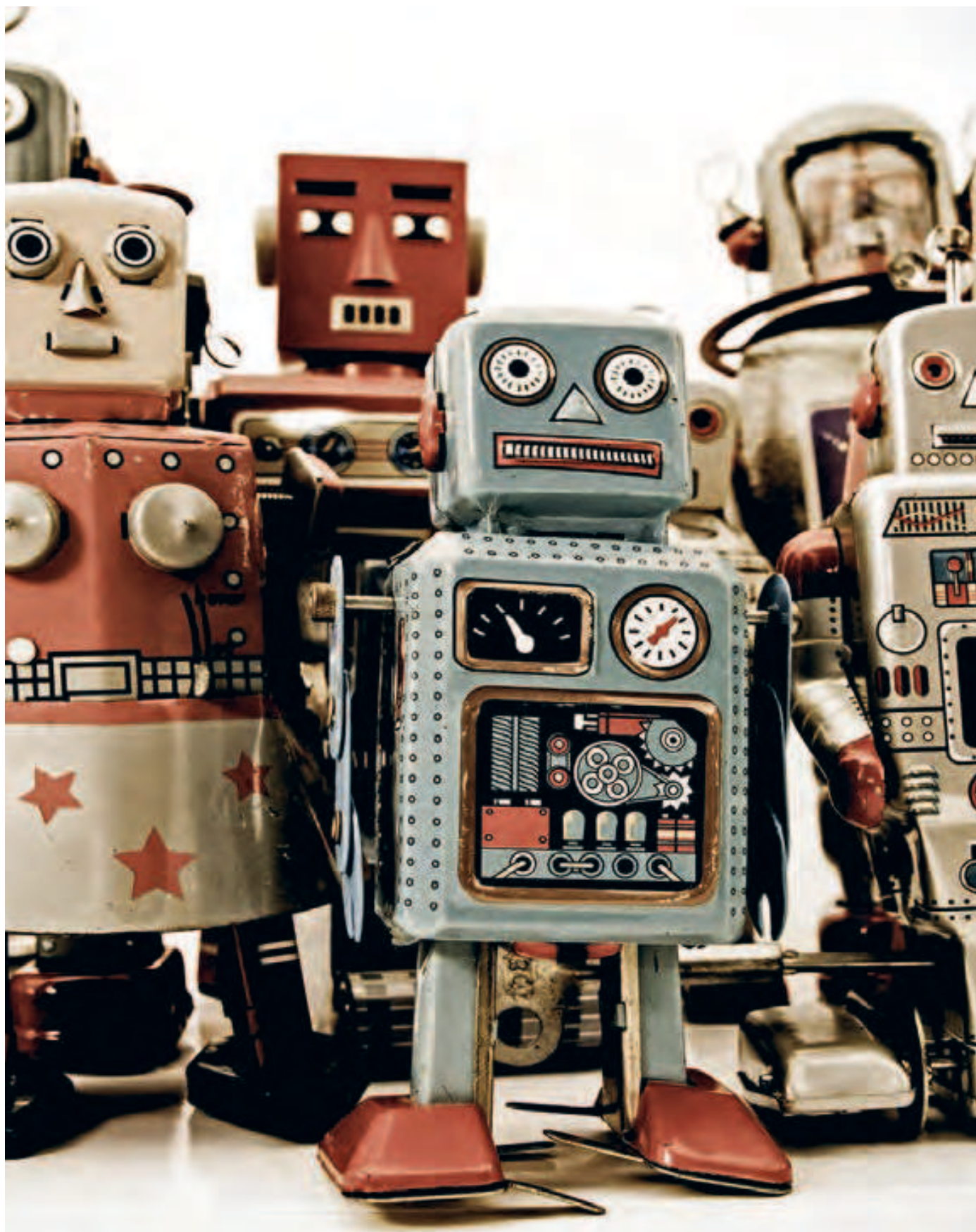

FOTO: SHUTTERSTOCK

skapen en text så mättad av "astonishing", "unprecedented", "life-changing potential", "faster, cheaper, smaller, lighter..." Ja, datorerna börjar sannerligen bli jättejättesnabba, men var finns den kritiska blicken? Dagens människor har oöverträffade möjligheter att "dela sina insikter" på nätet, jublar Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee, men verkar glömma att de uppkopplade mest verkar vilja använda sina nya superkrafter till att lägga ut selfies där de äter pulled pork.

Men efter ytterligare läsning är det inte svårt att tänka om en aning. Är detta verkligen en tid för cynism? Finns något annat rimligt förhållningssätt till vad som just nu sker inom den digitala utvecklingen än just storögd entusiasm?

ASCI Red presenterades 1996, kostade 55 miljoner dollar och var världens snabbaste superdator. Dess storlek motsvarade 80 procent av en tennisplan, den användes för att simulera atombombsprover och nådde en hastighet av 1,8 teraflops. Om er kunskap om datorkapacitet är begränsad får ni bara tro mig på mitt ord: Det var riktigt, riktigt jämra mycket.

Nio år senare nådde en annan dator 1,8 teraflops. Den bar namnet Sony Playstation 3. Idag kostar den 1 700 kronor på Blocket. Med tillbehör.

Vi lever i den exponentiella tillväxtens tid. Kostnaderna för datorkraft minskar med svindlande hastighet, datorerna blir snabbare och data allt rikligare. Och ju mer tillgänglig data, desto bättre och mer användbara datorprogram. Man skulle kunna skriva algoritmer över allt som det påstås att maskiner aldrig skulle klara av: landa ett flygplan, besegra en människa i schack, köra en bil genom trafik, skriva poesi. Gång på gång har datorerna överbevisat oss.

*"Ja, datorerna börjar
sannerligen bli
jättejättesnabba, men var
finns den kritiska blicken?"*

Man talar om ideologiernas död, men åtminstone en global ideologisk strid pågår med ständig hetta. Delvis, men inte slaviskt, följer den en höger/vänster-frontlinje. På den ena sidan, ofta till vänster, står utvecklingspessimisterna – vi kan något trubbigt kalla dem "Nina Björk-skolan": På grund av det teknikkapitalistiska komplexet kommer vi alla att bli arbetslösa, klyftorna ökar, jorden värms upp som en surdegslimpa i ugnen och, för den som kan sin *Terminator*: Den 29 augusti 1997 blir Skynet medvetet om sin egen existens och inleder kriget mot mänskligheten.

Den andra sidan är optimistisk. Vi kan kalla den "Hans Rosling-skolan". All evidens slår fast att världen bara blir fredligare, allt fler sjukdomar botas, kapitalismen leder till en aldrig tidigare skådad global välståndsutveckling och de nackdelar som uppstår bland annat på grund av teknik kommer med råge att uppvägas och elimineras av annan teknik.

The Second Machine Age levererar i första hand ammunition till den andra kategorin, till alla oss optimister där ute. "Every generation has perceived the limits to growth that finite resources and undesirable side effects would pose if no new [...] ideas were discovered. And every generation has underestimated the potential for finding new [...] ideas. [...] Possibilities do not merely add up; they multiply." Så citeras i en nyckelpassage ekonomen Paul Romer.

Den andra maskinåldern skiljer sig från den första genom att det denna gång inte bara är människor med traditionella arbetaryrken som förlorar sitt jobb. Nu drabbas även de med vita manschetter, inklusive, som bekant, nyhetsmurvlar och sonettskalder. Författarna resonerar kring detta och konstaterar att det bör ordna sig – men de partierna känns plikttrogna och skiljer sig inte mycket från andra teser som anammas, och överges, på området. Det är mycket roligare att följa med dem i deras barnsliga förtjusning över att stå i teknikorkanens öga, datorhandelens centrum.

Det är långt ifrån alltid den som lever i miraklet som ser det mirakulösa. I bokens mest slagkraftiga metafor tar de upp den välkända berättelsen om kejsaren och schackspelets uppfinnare. Den senare ville ju "bara" belönas med ett riskorn på brädets första ruta, två på nästa, fyra på nästa och så vidare med en fördubbling på varje ruta. Efter halva brädet, 32 rutor, är kejsaren uppe i fyra miljarder korn. Det är trots allt hanterbart och motsvarar bara ungefär ett risfält. Men sedan, på den andra halvan, börjar det hända saker. Om kejsaren skulle uppfylla önskemålet hade han behövt mer ris än vad mänskligheten producerat sedan det första risplantan sträckte sig mot solen.

Den exponentiella tillväxtens tid. Man kan också, som Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee, kalla den för schackbrädets andra halva. Det är spännande terräng – om än krävande till och med för sonettförfattare.

Sony Playstation 3.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

Erik Helmersen är ledarskribent i Dagens Nyheter.

Att leva utan att verka

Hur blir samhället när allt sköts bättre och billigare av maskiner? Det är den stora utmaningen som varken ingenjörer eller humanister tar sig an.

Av Gunnar Karlsson

By 1985, *machines will be capable of doing any work Man can do.* (Herbert Simon).

Vad händer när Herbert Simons tes en gång blir uppfylld? För uppfylld blir den!

I *Det mekaniska pianot* skildrar Kurt Vonnegut ett samhälle där ett fåtal välutbildade ingenjörer och chefer övervakar och utvecklar ett automatiserat produktionssystem. De övriga som inte kan konkurrera eller samverka med maskiner har precis vad de behöver, korrekt bedömt och uträknat av datorerna. De hålls sysselsatta i permanenta arbetsmarknadsåtgärder i ett val mellan armén eller *Reconstruction and Reclamation Corps* ("Reeks and Wrecks"). Det är inget ont 1984-samhälle utan en utdragnings av ett välfärdssystem när arbetslösheten går mot hundra procent.

Vonnegut började sin författarkarriär med *science fiction* och det är nog så hans bok uppfattades när den kom ut 1952. Idag är det enbart *science*: Den kombinerade utvecklingen av datorer, kommunikationssystem, robotar, 3D-skrivare, laserskärare och sensorer ger fantastiska möjligheter att producera varor och tjänster utan personal. Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee tar upp utvecklingen och ger exempel såsom Googles självkörande bil och IBM:s Jeopardy-vinnande dator. De ger konstruktiva förslag på hur spridningen i inkomster och samhällsstatus kan minskas, dock utan att övertyga i fråga om nya jobb som måste skapas för att ersätta de bortrationaliserade. Jag vill därför gå ett steg längre: Vad händer i det långa loppet när allt mänskligt arbete blir överflödigt och *alla* jobb slutligen försvinner?

Jag känner inte till något motbevis till Herbert Simons tes, att det skulle finnas något mänskligt arbete som *inte* kan ersättas med maskiner. Ett arbete som definierats för en människa kommer inte att automatiseras som ett monolitiskt uppdrag; snarare delas det upp i beståndsdelar som var för sig automatiseras och koordineras i större uppdrag. De som har svårersättlig expertkunskap kommer att se den spridas och förmeras så att även om den finns kvar krävs det färre och färre för att erbjuda den. Ett exempel är de massiva öppna nätkurser som nu erbjuds till tusentals studenter; en kursomgång kan ha fler studenter än vad en lärare annars utbildar över hela sitt arbetsliv med gängse klassrumsmodell.

Arbetena försvinner succesivt. Här är några följder. För det första kan vi räkna bort arbetskostnaden för all produktion av varor och tjänster. Även de som ännu har jobb som inte automatiserats kommer att se lönerna röra sig mot noll av två skäl: dels konkurrerar de med dem som förlorat sina arbeten om kvarvarande jobb, vilket driver ner lönerna, dels gör den överhängande risken för automatisering att man inte får bli för dyr eftersom de jobb automatiseras först där det finns verkliga besparingar att göra.

Vidare kan produktionen ske snabbare och med högre kvalitet. Kapitalkostnaden per tillverkad enhet är försumbar eftersom ett tillverkningssystem kan tillverka produkter individuellt (delarna skrivs ut och monteras ihop); det totala antalet enheter kan bli stort även om varje enskild produkt bara framställs i ett fåtal exemplar. Detsamma gäller tjänster.

Kvar finns enbart kostnaden för energi och för produkter även >>

Bekingårdar i Gent.

FOTO: CC BY/DONAR REISKOFFER/WIKIMEDIA COMMONS

kostnad för råvaran. För förnyelsebar energi går kostnaden mot noll eftersom den är outtömlig. Produktion av varor kommer att ske utspjutt med varje fabrik på optimalt avstånd mellan råvara och konsument för att minimera transporter; tjänster ges från de platser där datorcentralerna finns (till havs längs ekvatorn där solpaneler ger elkraft och havsdjupen kylvatten, eller i norr där det finns rikligt med både el och kyla).

Då återstår råvarukostnader, men kostnaden för utvinning består endast i rätten att komma åt råvaran; arbete och transport sker utan kostnad.

Råvaror kan återvinnas med försumbart svinn när man helt maskinellt kan sova och sortera sopor och avfall samt montera isär förbrukad utrustning; nödvändig energi för processen är ju som sagt gratis. Alltså kan ditt hus rivas och byggas på nytt av maskiner, om och om igen efter ändrad smak och nya boendebehov. Det gäller för övrigt all infrastruktur.

Om nu arbetskostnaden försvinner är det även rimligt att förvänta att avkastning på kapital också går mot noll. Konkurrensen ökar när allt är replikerbart och ingen konkurrensfördel återstår under någon längre tid. Jag tror även att immaterialrätten försvinner när det maskinellt går att finna varianter som går utanför skyddet för en idé. Vad gäller kopieringsskydd så bryts ett arbete ner i små stycken som kan sättas samman utan spårbarhet. Dataanalys av stora mängder kreativa arbeten av musik, texter och bilder kan ge regler som tillåter en dator att skapa nya verk som inte går att härleda till dem som analyserats och syntetiserats samman, exempelvis för att komponera ny musik i såväl Bachs som Skrillex anda. Med lämplig robot som utförare kan datorn måla både klumpigt som Bazeliz och elegant som O'Keeffe och med en 3D-skrivare kan den återskapa alla skulpturer som någonsin gjorts jämte helt nya.

När nya verk skapas av människor läggs de till den stora databasen över konstnärliga verk och innefattas omedelbart i nya skapelser. Reglerna utvecklas genom maskininlärning. Tillvägagångssättet att analysera alla gjorda verk för att skapa nya är naturligtvis annorlunda än den mänskliga kreativa processen. Än sen, vad gör det om verken inte går att skilja från mänskligt skapade?

På samma sätt kan demokratin skötas löpande av datorer som

lyssnar in, känner av och anpassar regler och annan styrning för maximal välfärd, minimal fattigdom och högsta möjliga lycka (det tyska Piratpartiet kallar det *Verflüssigung der Demokratie* – ett kontinuerligt flöde av beslut).

När sker allt detta? Så snart programmen snurrar, enligt Herbert Simon: *In the computer field, the moment of truth is a running program; all else is prophecy.* Det är fråga om teknisk forskning och utveckling.

Även om det är möjligt att rationalisera bort människan innebär det naturligtvis inte att vi måste göra det. Det räcker att människor i allmänhet väljer människor framför billigare och bättre maskinproduktion. För att det ska ske behövs bara en världsvid læstadianisk väckelsevåg. Annars skapas en märklig värld där den enda återstående uppgiften för oss är att vara just människa; alla andra uppgifter sköts billigare och bättre maskinellt. Hur blir livet och samhället då? Det är den stora utmaningen och varken ingenjörer eller humanister tar sig an den. Här är några frågor som vi bör diskutera innan vi träder in i den andra maskinåldern och får finna oss i att leva utan att verka.

Vi kan avlona varandra för att ge massage, hålla danskurs eller ge teaterföreläsningar. Lönen kan vi använda för att köpa mellanmänskliga tjänster av varandra och den konsumtionen begränsas naturligt av vår tillgängliga tid. Valutan som svarar mot mänsklig tid och närvaro är inte användbar för produktionssystemet eftersom vårt arbete är värdelöst för produktionen. Vi beror av ett produktionssystem som vi inte längre är del av. Hur och till vem betalar vi för varor och tjänster från systemet, eller fördelas de ut enligt

några demokratiskt fastlagda kriterier? Är det meningsfullt att äga ett produktionssystem om det inte blir någon avkastning, eller blir de allmänt ägda? Enda nyttotillförseln är råvaror: Men vem ska ha rätt att ta ut ett pris på utvinningen? Och vad skulle de sedan kunna göra med pengarna? Gå på opera dygnet runt?

Vi är programmerade för att koppla samman vår tid, vårt arbete, skapande, kunnande och initiativförmåga med vår levnadsstandard, samhällsstatus och livssituation. När vår insats inte längre är värd något kan vi inte arbeta oss upp och förändra vår livssituation. Vem får då bo i villa med havsutsikt på solsidan och vem måste bo i Ödestugu? Vi är på väg mot ett samhälle som vi inte vet hur det ska fungera.

Något helt annat. För ett år sedan, den 14 april, dog Marcella Pattyn, 92, den sista beginen i världen (läs gärna den fina nekrolog i *Economist*, den 27 april 2013). Med henne dog en livsföring som existerat i 800 år. Beginerna levde enkelt och verkade i gemenskap i bekingårdar. De försörjde sig på hantverk och sjukvård, förfogade själva över sina ägodelar och var fria att lämna gemenskapen.

Förra året någon vecka efter att jag läst om Pattyn och läst ut Vonneguts bok besökte jag Gent där det finns flera bevarade bekingårdar. Varje gård består av små charmiga hus med blommande förgårdar som ligger runt ett kapell på en större gräsmatta. Kanske är det så vi ska bo och leva i framtiden: på en avskärmad plats där vi har gemenskap och kan finna mening i varandet hos varandra, med tonvikt på det egna skapandet och med ritualer och rutiner för att strukturera tillvaron; för utanför murarna behövs vi inte.

Ett alternativ är annars att skaffa hund.

Gunnar Karlsson är professor i teletrafiksystem vid KTH.

Vad händer med friheten?

Avancerad teknik kräver en globaliserad ekonomi och en centraliserad politisk beslutsprocess. Det lämnar lite utrymme för en lokalt förankrad demokrati med reellt inflytande.

Av Helena Granström

Maskinens ordning, och dess konsekvenser för de människor den tar i anspråk, framträder kanske aldrig så tydligt som i fabriken: människan vid det löpande bandet är litet mer än ett tillbehör till tekniken, hennes rörelse fullständigt koreograferad av dess dynamik. Den civilisation som nu strävar efter att skapa den mänskliga maskinen har här gett upphov till den maskinella människan: den vars regelbundenhet, disciplin och förutsägbarhet endast kan överträffas av en apparat.

Den industriella revolutionens omdaning av produktionsvillkoren gav upphov till en kraftig ökning av repetitiva, monotona sysslor. Göromål av den typen är emellertid ingenting nytt i mänsklighetens historia – tvärtom har de varit närvarande så länge som människan har funnits. Det verkligt nya med industrins mekaniska arbete var dess avsaknad av påtaglig koppling till människans fysiska överlevnad, och dess separation från varje annan del av hennes liv; arbetet skedde på en främmande plats och bland främmande människor.

Den som skalar nätter, plockar bär och garvar skinn i timmar vet att hennes man skall bära skinnet, hennes dotter äta maten. Hon minns regnet som slog i nacken och doften av jord i hasselsnåren, ljudet av älgens tunga kliv över hållmark och grenar som bryts. Den som monterar bakaxeln mot chassiramen vet att tjugo sekunder återstår till nästa montering, fyra timmar och arton minuter till arbetsdagens slut.

Det är alltså inte främst i monotonin som det maskinlika i industriarbetarens verksamhet består, utan i frånvaron av sammanhang: de metalliska delar som fogas samman av handskbeklädda händer är inte bärare av berättelser och minnen, inte upprätthållandet av en tradition och inte en gåva från gudarna – de är komponenter i en industriprodukt.

Fabrikens grundläggande villkor – människans anpassning till

maskinen – har knappast förändrats sedan den industriella revolutionen. Istället har det upphört att vara enbart fabriken villkor, och i allt högre grad blivit samhällets: medborgaren existerar i en strikt reglerande struktur av lagstiftning, utbildning och marknadsföring. Hon navigerar ett landskap av trafikskyltar och stoppljus, rulltrappor och kösystem, med blicken stadigt fäst vid sin mobiltelefon. Hon placerar sin kropp i bilar, tågkupéer och tunnelbanevagnar, håller den still, kliver av på rätt station eller vid rätt adress. Hon trycker på rätt knappar på betalstationer och parkeringsautomater, snabbkassor. Hon kommer till kontoret klockan åtta och trettio, tar lunch mellan tolv och ett, går hem klockan fem. Kanske besvarar hon några mejl innan hon somnar framför ett teveprogram.

Detta är den medborgare som den nya tekniken, om vi tror Brynjolfsson och McAfee, skall bringa lycka. Hennes professionella funktion kan komma att ersättas av en maskin, men med hjälp av utbildning kan hon göra sig nyttig som ett komplement. Hon surfar på internet. Hon får tips om de bästa restaurangerna, hyr in en pensionär som kan hjälpa henne hämta tvätten, beställer matvaror till dörren. Hon informerar sig om politik och får kontakt med en förening som värnar om hemlösa. I framtiden har hon kanske en hushållsrobot som kan ta hand om tvätten. Kanske kan den också hämta hennes barn på dagis; kanske kan den mäta hennes blodtryck, och påminna när det är dags att ta sin medicin.

Och, successivt, allt eftersom fler aspekter av hennes tillvaro förmedlas av tekniken, genomgår de samma dislokalisering som industrialiseringen utsatte arbetet för: de avlägsnas från sitt sammanhang. Kommunikation blir platslös. Omvårdnad friställs från relation. Sysselsättning blir något att hålla sig sysselsatt med. >>

Brynjolfsson och McAfee beskriver för oss hur framsteg inom informationsteknologi och robotik på sikt kommer att göra mänsklig arbetskraft överflödig inom en mängd områden. De anger hur den resulterande arbetsbristen bäst skall hanteras politiskt, hur enskilda individer bäst bör agera, och hur höga tillväxtsiffror skall kunna bibehållas även framgent.

De inser att tekniken inte är neutral. De inser att den kommer att öka privilegierna hos vissa grupper, och utsattheten hos andra. De tror att denna dynamik kan motverkas med politiska åtgärdsprogram.

De inser också att mänskligheten, som en konsekvens av sin teknologiska strävan, numera besitter förmågan att eliminera sig själv. De inser att självreplikerande tekniker, såväl elektroniska som biologiska, innebär ett allvarligt hot.

De inser att det teknologiska samhället är centraliserat, och mycket sårbart. De inser att tekniken kan påverka mänsklig integritet negativt, skapa beroende och koncentrationsstörningar, och att den i många fall orsakar överblickbar förstörelse av vår naturliga omgivning. De tycks medvetna om att även skenbart oproblematisk teknik kan visa sig ha oväntade och djupt problematiska konsekvenser.

Och, slutligen, vet Brynjolfsson och McAfee hur framsteget ser ut: det ser ut som ersättandet av människor med maskiner. Det ser ut som en förarlös bil, och en mobilapplikation som hjälper dig att undvika trafikstockning. Det ser ut som robotar som undervisar, spelar schack, ställer medicinska diagnoser och genomför operationer.

Om det samtidigt råkar se ut som en stadig ökning av antalet cancerfall, bekämpningsmedel i alla vattendrag, luftföroreningar, social utarmning och eliminering av all kvarvarande vild natur, är detta "otrevliga konsekvenser som måste hanteras". Det är tekniska problem av samma typ som hur ökningen av BNP skall komma alla samhällsgrupper till godo, och kan således hanteras på teknisk väg.

Det är oklart om författarna anser detta gälla även den mest grundläggande problematik som behåftar det teknologiska projektet, nämligen dess nödvändiga begränsning av mänsklig frihet. På samma sätt som arbetaren vid det löpande bandet styrs av produktionens rytm, kräver det teknologiska samhället som helhet att människan anpassar sig till dess behov. Avancerad teknik kräver en globaliserad ekonomi och en centraliserad politisk beslutsprocess för att fungera effektivt, vilket lämnar lite utrymme för en lokalt förankrad demokrati med reellt inflytande. Den kräver stabil tillgång till mänsklig arbetskraft med rätt kompetens, så att individens fria val aldrig blir friare än att det fyller en funktion inom det teknologiska komplexet. Tekniken förser människan med mat, kläder och boende, men har väsentligt begränsat hennes makt att själv utöva makt över fyllandet av dessa grundläggande behov – framför allt har den sedan länge berövat henne förmågan att på egen hand tillgodose dem.

Tekniken har, med andra ord, haft större konsekvenser för mänsklig frihet än kanske någonsin någon politisk kraft. När den nu tar oss in i vad Brynjolfsson och McAfee väljer att kalla för maskinernas andra tidsålder – "The Second Machine Age" – skall maskinerna inte enbart utgöra nav för vår fysiska försörjning, utan också för vårt tänkande, vårt samhällsliv och våra nära relationer. Vilka konsekvenser detta kommer att få för människans frihet och autonomi väljer författarna att inte ta upp till diskussion.

Helena Granström är författare.

"På samma sätt som arbetaren vid det löpande bandet styrs av produktionens rytm, kräver det teknologiska samhället som helhet att människan anpassar sig till dess behov."

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

FOTO: SHUTTERSTOCK

Farväl till arbetslinjen

Digitaliseringen följs av strukturell arbetslöshet.
Kommer medborgarlön att ge frihet åt världens löneslavar?

Av Jan Söderqvist

Det finns, vill jag påstå, grovt räknat två sorters framtidsspanare. Först har vi dem som tänker sig att framtiden nog kommer att gestalta sig ungefär som nuet, fast med litet mer av allting – litet mer av hysterisk konsumism och sociala medier, och så vidare. Sedan har vi dem som tänker mer i termer av genuin och genomgripande förändring, som menar att förändring faktiskt innebär just förändring och som försöker förstå vad en kraftfull acceleration inom digitalisering, interaktivitet och teknologiutveckling kommer att innebära för vårt samhälle och våra liv.

Herrarna Brynjolfsson och McAfee ingår, menar jag, i den förstnämnda och litet mer strömlinjeformade kategorin. De är också i grunden soliga till temperamentet och sällar sig med sin nya bok till det tekniska framstegets glada hejarklack. De har med egna ögon sett märkvärdiga maskiner, och de är mäktigt begeistrade: en bil som kör sig själv, en dator som vinner över mänskliga frågesportsfantomer i *Jeopardy!*, en nätverkande gps-app som visar trafikflödet i realtid. Och så vidare. Teknikens landvinningar är häpnadsväckande: utvecklingskurvan stiger exponentiellt, vilket borgar för att framtiden inte bara blir annorlunda utan även bättre. Ja, de skriver faktiskt så. Den blir bättre helt enkelt därför att vi med tiden kan konsumera i större volymer och med större variation.

Det är sant att författarna erkänner förekomsten av utmaningar i framtiden. Märkvärdiga maskiner kommer obestriddligen att slå ut ett antal arbetstillfällen, men den välståndsökning som är kopplad till en högre produktivitet kommer i gengäld att skapa stora mängder av nya arbeten, menar man. Vad det handlar om är att tillhandahålla god utbildning. Visserligen kan utvecklingen leda till vidgade

klassklyftor när billiga maskiner ersätter dyra människor inom såväl produktion som service – det inkommande tidvattnet lyfter inte alla båtar lika mycket – men det är smällar man får ta. Framsidan av samma mynt är nämligen ett spektakulärt entreprenörskap à la Steve Jobs. Så även om framtidens bilar är förarlösa, sitter vi på något sätt ändå kvar i förarsätet. Det är vi människor och medborgare som bestämmer, och allt hänger nu bara på att vi fattar kloka beslut och implementerar listiga åtgärder. Maskinerna gör som vi säger.

Men det gör de ju inte. De har sin egen dagordning. Det som kan göras blir gjort. Jag tror att det en gång var Neil Postman som stillsamt påpekade att om man tar det gamla Europa och tillsätter exempelvis en tryckpress blir resultatet inte samma gamla Europa plus en märkvärdig maskin, utan ett helt nytt Europa. Och detsamma torde gälla den utveckling Brynjolfsson och McAfee försöker beskriva, i synnerhet som utvecklingskurvan stiger exponentiellt. Teknologin kommer att spela ut sin hand.

Den konsumtion som ska lyckliggöra oss är i själva verket extremt problematisk. Tack vare internet sitter nu konsumenten i förarsätet, det är verkligen sant. Vi kan jämföra priser på allt och köpa rikligt och varierat exakt där det är som billigast, inte sällan med kostnadsfri frakt dessutom. Och det låter ju toppen, alla vill vi fynda och ingen vill göda giriga köpmän i onödan. Men i andra änden blir det snabbt väldigt kallt och blåsig. Marginalerna pressas hårt nedåt, också när omsättningen stiger kraftigt, se till exempel på nätjätten Amazon som snart kommer att prisdumpa ihjäl stora delar av den svenska bokbranschen, sanna mina ord. Men trycket är hårt och hårdnande mot alla led i alla bran-

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

Platon och Aristoteles i Rafaels *Skolan i Aten*.

FOTO: CC BY/JOSEF LEMHKUHL/WIKIMEDIA COMMONS

scher, och den oundvikliga konsekvensen är frenetiska angrepp mot kostnader. Och inga kostnadsställen är lika försvarslösa mot dessa angrepp som den arbetskraft som både är mer eller mindre högt avlönad och hårt beskattad. Bort med de anställda! Brynjolfssons och McAfees märkvärdiga maskiner står beredda att avlösa dem utan några krav på övertidsersättning eller föräldraledighet. De blir ständigt allt bättre och billigare. Utvecklingskurvan stiger, som vi vet, exponentiellt.

Vi är redan en bra bit inne i denna onda spiral. Vi ser i många västländer hur medellönen stiger medan medianlönen och vanligt folks köpkraft sjunker. De fyndande konsumenterna i det gamla mellanskiktet ser sina intäkter minska eller försvinna helt, vilket intensifierar den alltmer desperata fyndjakten ytterligare, vilket i sin tur krymper

marginalerna inom produktion och försäljning än mer och leder till en än mer skoningslös kostnadssläkt i form av alltmer drastiska personalminskningar. Och sådär håller det på. Digitalisering, globalisering och märkvärdiga maskiner driver på processen framåt och runt.

Man kan kanske ha ideologiska synpunkter på en alltmer ojämn fördelning, en allt hårdare koncentration av inkomster och kapital. Eller också inte. Men saken har också en mer praktisk sida som inte går att önsketänka bort med några drömmar om att den teknologiska utvecklingen i framtiden kommer att skapa arbeten genom någon hittills oupptäckt form av magi eller med förhoppningar om att resurser ska sippra ner till den nyfattiga underklassen när den rikaste kvartsprocenten anlägger sina *infinity pools* och tennisbanor.

De superrika är helt enkelt för få till antalet för att uppväga bortfallet i köpkraft när hela det gamla mellanskiktet drar åt en kollektiv svängrem med flera hål. Även om man är omåttligt förmögen behöver man bara en begränsad uppsättning av stekpannor, skolväskor och rakhylvlar. Konsumtionsmönstret blir ett annat, stora summor letar sig in i hedgefonder och liknande med hopp om god förräntning. I spåren av den strukturella arbetslöshet som ofrånkomligen uppstår i Brynjolfssons och McAfees andra maskinålder följer en efterfrågekras som hotar att gradvis paralysera världens varu- och tjänstemarknader om inte det ekonomiska systemet reformeras i grunden.

Ska vi gissa att det här med en "arbetslinje" inte är en idé som har framtiden för sig? Åtminstone inte i en andra maskinålder? Vi kan kalla det för medborgarlön eller vad som helst, men om vi inte skjuter till en rejäl hacka att konsumera med också till dem som inte arbetar och aldrig kommer att arbeta, så kommer marknadsekonomin inte längre att kunna producera välstånd, just ingen kommer att efterfråga vad de rika människornas företag erbjuder, och stora massor av i princip icke anställningsbara människor kommer att förpassas permanent till samhällets otillgängligaste och obehagligaste marginaler.

Närhelst Sverigedemokraternas opinionssiffror eller valresultat diskuteras, får man höra de märkligaste resonemang om att etablerade partier inte vågar diskutera invandringens baksidor och integrationspolitikens misslyckanden. Men diskuteras det någonsin något annat? Jag menar tvärtom att dessa väljare och sympatisörer attraheras av folkhemsfascismen av fullt begripliga skäl. Deras analys är korrekt, de är mycket riktigt de stora förlorarna i den framtid som redan är här (om än litet ojämnt distribuerad, som William Gibson skriver), och deras proteströster mot den oveckliga förändringsprocess som pågår är fullt logiska. Det är integrationen av denna växande skara av förlorare som är den verkligt stora socialpolitiska utmaningen idag och imorgon. De invandrare som är företagsamma nog att ta sig till väst för att förbättra sina villkor, trots alla avskräckande hinder i deras väg, är i sammanhanget att betrakta som ett betydligt mindre problem.

Den alltjämt kvardröjande fixeringen vid lönearbete kommer gradvis att nötas bort när politiken till slut, ofrånkomligen, korrigeras av verkligheten. Såväl Platon som Aristoteles såg arbetet som något omänskligt och djupt förnedrande till vilket man var tvungen att använda slavar. Men slaveriet, skriver Aristoteles, vore inte längre nödvändigt "om en skyttel vävde av sig själv eller strängarna på en harpa spelade av sig själva". Och där är vi nu. Eller åtminstone snart. Varför frihetens timme nalkas för världens löneslavar.

Jan Söderqvist är författare och redaktör i Axess.

Man väljer det man vill se

I det visionära tänkandet snävas framtiden in och det komplexa förenklas. Alternativen förpassas till periferin och vi får tunnelseende.

Av Per Lundin

Teknik är en gåva av Gud.” Med detta citat slår Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee an tonen för vad som komma skall. Tekniken är briljant och fantastisk. Tekniken är den enskilt viktigaste faktorn bakom den fenomenala välbästandens ökning och de dramatiska samhällsombändringar som skett sedan 1700-talets slut. Introduktionen av ångmaskinen innebar startskottet för en era där människan förstod att överkomma muskelkraftens begränsningar genom att locka fram och tåmja energin i kol – det svarta guld. Den första maskinåldern inleddes. Idag är den digitala teknikens snabba landvinningar – de senaste femtio årens häpnadsväckande utveckling av hårdvara, mjukvara och nätverk för datorer – på väg att lägga grunden för en andra maskinålder. Med datorerna kommer vi att kunna övervinna våra kognitiva begränsningar. För att övertyga läsaren ger Brynjolfsson och McAfee en provkarta på vad den digitala tekniken redan idag kan erbjuda: 3D-skrivare, förarlösa fordon, humanoida robotar, superdatorer med kapacitet att slå mänskliga medtävlare i underhållningsprogrammet *Jeopardy!* Men det är vad som förväntas komma därefter som ger en lätt svindlande känsla. Androider eller robotar som kan utföra mänskliga arbetsuppgifter. Men vad händer då? Riskerar vi inte att skapa massarbetslöshet? Javisst finns den risken, svarar författarna. Men möjligheterna i form av fortsatt tillväxt och ökad välfärd är så mycket större. Om vi arbetar med, inte mot, den nya digitala tekniken kommer vi att kunna skapa en bättre värld. Tekniken är trots allt en produktivitetshöjande kraft i människans tjänst!

Ungefär så skulle den visionära betraktelsen i *The Second Machine Age* kunna sammanfattas. Vid läsningen kommer jag att tänka på den prominente fysikern Alvin Weinbergs snart femtio år gamla *Reflections on Big Science* (1967), ett av de mer teknikoptimistiska manifesten som

publicerats. Han argumenterade för att sociala problem borde lösas med teknik i större utsträckning än vad som hitintills skett. Weinberg hade medverkat i utvecklingen av den första atombomben och såg kanske inte så överraskande stora möjligheter i just kärnenergin. Med kärnkraft skulle öknarna fås att blomstra och den växande befolkningen födas. Förväntningarna infriades inte och han kom att anklagas för charlataneri och gränslös överoptimism.

Idag vet vi att lösningen på problemet med energiförsörjning inte är så enkel. Det är svårt för visionärer att bryta sig ur sin samtid och sitt eget kunskapsområde. I Weinbergs fall handlade det om de stora statliga programmens tid och kärnfysik. När det gäller Brynjolfsson och McAfee kan man fråga sig hur representativt det är att extrapolera från iakttagelser av de högteknologiska forsknings- och utvecklingsmiljöerna på USA:s öst- och västkust som ju förfogar över nästan till obegränsade ekonomiska och materiella resurser. Man kan också undra hur deras hemvist vid MIT:s Center for Digital Business präglar framställningen. Hur hade slutsatserna sett ut om utsiktspunkten varit en annan?

Omdet ’vision’ kan härledas till latinets *videre* som betyder ’att se’. Med en elegant turnering av ordets etymologi konstaterar den svenske socialpsykologen Johan Asplund att det finns visioner som förblindar. Det visionära tänkandet kan liknas vid det tunnelseende som uppstår hos bilister när de nattetid framför sitt fordon i höga hastigheter. Där vägen och eventuella hinder framträder i skarpt ljus reduceras världen bortom vägrenen till ett vagt och snabbt förbipasserande skugglandskap. Alternativen förpassas till periferin.

Men kanske är det just här kraften i det visionära tänkandet står

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

att finna. Som sociologen Niklas Luhmann noterat överstiger framtiden människans föreställningspotential. För att kunna hantera en sådan ständigt överkomplex framtid måste hon "fortlöpande beskära sin framtid efter måttet av sitt nu", det vill säga reducera komplexitet. Tydliga visioner bidrar till att snäva in urvalet av potentiella framtider. Likt skyggglappar på en häst kan människan med visionens hjälp skapa ett tunnelseende som gör henne mer målinriktad. Att detta inte är ofarligt säger sig självt. Skyggglappar må ge fördelar på kapplöpningsbanan, men inte vid ruinens brant.

Det visionära tänkandet är därför inte oskyldigt. Man väljer att se det man vill se. Ett återkommande drag hos tekniska visionärer är den närmast religiösa tron på att tekniken kommer att lösa våra problem. Denna framtidstro grundar sig i föreställningen att tekniken historiskt sett löst fler problem än den skapat. Bakom denna tro finns det implicita antagandet att från och med i morgon och framåt kommer tekniken primärt att lösa existerande problem och upphöra att skapa nya. Man menar att de tekniska lösningar som nu diskuteras kommer att slå igenom och så snabbt att förändringarna blir dramatiska. Eftersom teknik är gudagiven – i symbolisk mening – blir de också till det bättre. Men den historiska erfarenheten stöder inte denna argumentationslinje. Endast ett fåtal av alla löftesrika tekniker blir framgångsrika. Därtill krävs det typiskt några decennier innan tekniken ifråga vinner spridning. Och kanske viktigast av allt: tekniska lösningar på ett problem leder ofta till oavsiktliga konsekvenser.

Ångmaskinen utgör ett illustrativt exempel. Den var en produk-

tivitetshöjande teknik som för Brynjolfsson och McAfee får stå som symbolen framför andra för den första maskinåldern. Men med ångmaskinen föddes också den moderna tekniska olyckan. Och ju perfektare apparatur, ju effektivare teknik, desto mer katastrofal och våldsam blev sammanbrottets förstörelse.

Aven om författarna inte nämner det finns det en motsvarande destruktiv potential i den andra maskinålderns digitala tekniker. Men inte som oavsiktlig konsekvens, utan avsiktlig. Militära intressen har varit helt avgörande för den digitala teknikens snabba, nästintill språngartade, utveckling sedan andra världskrigets slut. Det gäller halvledartekniken, det gäller gps, det gäller internet. Och det gäller utvecklingen av självgående robotar. Brynjolfsson och McAfee uppmärksammar den hundliknande roboten BigDog från Boston Dynamics. Men vem har finansierat denna satsning? Jo, den amerikanska försvarsforskningen i form av Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA) och US

Army Research Laboratory. Det primära syftet med utvecklingen av militär teknik är ett annat än att skapa tillväxt eller välfärd. Att den militära tekniken ofta "spillt över" på den civila sidan är en annan sak. Något tillspetsat är den andra maskinåldern – informationsrevolutionen – i mycket en oavsiktlig konsekvens av den militärtekniska utvecklingen.

Per Lundin är docent i ekonomisk historia vid Uppsala universitet.

"Endast ett fåtal av alla löftesrika tekniker blir framgångsrika."

Ett resultat av visionär teknik.

FOTO: UPI/TT NYHETSBYRÅN

Framtiden intecknad

Ny teknik tenderar att ses som god. Men med en okritisk
hållning riskerar vi att bortse från dess brister och
tillkortakommanden.

Av MarieLouise Samuelsson

"... och denna tro på det oavbrutna och oupphörliga 'framsteget' hade för denna tidsålder i sanning samma kraft som en religion. Mer än bibeln trodde man på detta 'framsteg' och dess evangelium tycktes ovedersägligt bevisat av de underverk som dagligen gjordes av vetenskapen och tekniken."

Så skriver den österrikiske författaren Stefan Zweig i *Världen av igår*.

Den "tidsålder" som han avser är 1800-talet som "i sin liberalistiska idealism" var "ärligt övertygat om det var inne på den raka och ofelbara vägen till "den bästa av världar". En tid då man kunde "skönja ett allt snabbare, allt mer allmänt utbrett uppsving".

Zweig formulerar detta under åren 1939–1941, då som landsflyktig i Brasilien sitter med ett fruktansvärt facit i hand, ett avslutat och ett pågående världskrig.

Det han beskriver blir också en påminnelse om den tidlösa benägenheten att se tekniska landvinningar och förändringar som exceptionella, för just den tid vi själva lever i.

Vidare konstaterar Zweig att teknikens utveckling och framsteg fortskred, oberoende av att den troskyldiga förvisningen om en allt bättre värld hade ersatts av skräck och kaos: *"Paradoxalt nog har jag under samma tid som vår värld rent moraliskt störtat ett årtusende tillbaka i tiden sett samma mänsklighet höja sig till oanade bragder på det tekniska och intellektuella planet och i ett slag överträffa allt som åstadkommit under miljoner år: Flygmaskinens erövring av lufterummet, det mänskliga ordets sekundsabba spridning över hela jordklotet och därmed avskaffandet av avståndet, klyvningen av atomerna, segern över de*

mest förödande sjukdomarna, det nästan dagliga möjliggörandet av det som så sent igår var möjligt."

Och Zweigs reflektioner från en dramatisk tid, om det paradoxala i att teknik i sig är värdenneutral, utan moral, blir tänkvärda också tillämpade på nutid och dagsläge, där vi tenderar att förse teknik med något slags godhetsstämpel.

Vilket företrädesvis gäller den senaste, mest avancerade tekniken och i synnerhet sådant som är relaterat till kommunikationsteknologi.

När Telia och Ericson gör affärer med dubiösa regimer väcker det protester, då det kan drabba oppositionella, medan få verkar bry sig om ifall samma regimer använder svensktillverkade lastbilar för att transportera regimkritiker till fängelset.

I samband med den arabiska våren och det som utspelade sig på Tahrirtorget 2011, rapporterade svenska medier med lycksaligt tonfall om *Twitterrevolutionen*. Vissa medieröster verkade därefter förvirrade, närmast sårade när det framgick att också Den Onda Sidan (som under en kort period verkade lätt att identifiera) använde sig av mikroblogger Twitter. Samma sorts aningslöshet kunde återfinnas hos de svenska medieföretag som först efter Breiviks terrordåd upptäckte det hatiska flödet i de egna tidningarnas kommentarsfält. Hänfördheten över alla nya plattformar hade fram till dess sopat bort den gamla självklara etikregeln att aldrig ge fritt spelrum åt anonyma åsikter.

Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee går inte i godhetsfällan. >>

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

Men fienden
twittrade också.

FOTO: JEFF J MITCHELL/GETTY IMAGES

De glömmer inte användarnas ansvar, utan utgår ifrån att resultaten från den digitala teknikfronten är något för människor att förhålla sig till, leva med effekterna av, förbereda sig på.

Men trots markeringarna av att det är inte är tekniken utan våra beslut, förhållningssätten, som är avgörande, är det svårt att bortse från ett utopiskt skimmer och att detta blir lite av en global självhjälpbok.

Därmed ett exempel på att den briljanta teknik som vi redan eler åtminstone alldeles strax kan skörda frukterna av liksom alstrar en guidande hejarklack.

Man kan tala om en pratiindustri vars hjul rullar för fullt, med leveranser av den retorik som koncentreras på "framtiden", den som det (verkligen inte bara gällande teknik) påpekas att vi "står inför". Framtiden är ett ofrånkomligt rörligt mål, något vi (individerna, politiken, nationen, EU, världssamfundet) är på väg "in i".

Att ta sig till denna framtid förutsätter som sagt särskild guidning, företagsledare tillsätts numera med den självklara motivationen att han eller hon är den som är mest lämpad att "ta" verksamheten "in i" nämnda framtid.

Hur vederbörande lyckas kan givetvis aldrig kontrolleras mer exakt, eftersom framtiden envisas med att ständigt ligga en bit bort.

Pratiindustrin tillhandahåller storslagna formuleringar och begrepp som "spjutspets", "frontlinje" och "framkant", den sistnämnda är vad vi måste ligga i, på den retoriska vägen mot framtiden.

Det vore dock både orättvist och slarvigt att avfärda *The Second Machine Age* som jämförbar med det offentliga samtalets torftigaste framtidsevangelier.

Bokens maning till reflektion över konsekvenser av de uppnådda och kommande framstegen är värd att ta på allvar, som vad som händer när (och om) datorer fortsätter att ersätta mänsklig arbetskraft.

När endast de med den rätta digitala kompetensen och utbildningen kan räkna med arbete, så vad kommer att hända med resten?

Den frågan får en särskild laddning i det svenska dagspolitiska perspektivet där den fulla sysselsättningen har kommit att komplettera den religiösa tro på "framsteget" som Zweig skriver om. Att inte arbeta eller inte vilja arbeta är numera ungefär lika socialt anstötligt som att röka cigaretter inomhus. Alla ska med, alla ska arbeta, ja där finns till och med en särskild liturgi och hejarsor: jobben-jobben-jobben.

Att utifrån det förhålla sig till den minskning av arbetstillfällen som Brynjolfsson och McAfee förutskickar när traditionell mänsklig arbetskraft blir mindre efterfrågad, borde ligga mycket högt på listan över de där omtalade utmaningarna som vi, precis som med förändringar, anses "stå inför".

En annan aspekt på den briljanta teknologin är hur det redan uppnådda fungerar eller snarare inte fungerar, beroende på oss, användare.

Det kan bero på min bristande visionära fantasi, men det är svårt att bortse från dagliga tillkortakommanden med den avancerade teknik som redan står till buds.

Jag minns den där gången när en av de stora forskningsstiftelserna arrangerade seminarium med rubriken "Mot en virtuell värld", om vikten av att ta till vara alla möjligheter som öppnats i och med att den "nya" tekniken hade skapat nya mötesplatser mellan forsk-

Stefan Zweig.

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

ning och det omgivande samhället.

Med tanke på konferensens tema såg jag det som självklart att seminariet skulle gå att följa via webbsändning eller åtminstone Twitter, men så det gick inte alls.

En generad företrädare för stiftelsen fick försöka förklara att sådana tekniska möjligheter ännu inte hade införts.

"Att inte arbeta eller inte vilja arbeta är numera ungefär lika socialt anstötligt som att röka cigaretter inomhus."

Därmed inte sagt att vi inte, för att använda pratiindustrispråk, "står inför" eller är mitt uppe i en andra eller varför inte en tredje epok av tekniska framsteg och tillhörande samhällsomvandling, oavsett hur det blir med de förarlösa bilarna.

Den sortens omvälvningar är också de tämligen tidlösa, liksom den omgivande diskussionen om förväntningar på, för att åter tala med Stefan Zweig, "vetenskapen, denna framstegets ärkeängl".

Och redan för femtio år sedan, i en debatt om forskningspolitik, inför instiftandet av Riksbankens Jubileumsfond 1964, konstaterade den socialdemokratiska riksdagsledamoten Elisabet Sjövall, socialdemokratisk riksdagsledamot av andra kammaren, följande:

"Under 1900-talet har teknikens och vetenskapens framsteg varit så snabba och så genomgripande att ett samhälle totalt förändrar karaktär socialt och ekonomiskt två, tre gånger under en människas livstid, om hon lever i 60 år."

MarieLouise Samuelsson är journalist och författare.

Tillbaka till framtiden

Morgondagens teknik kräver andra skattebaser och andra sätt att finansiera välfärden. Lyckligtvis ter sig detta inte alls omöjligt.

Av Stefan Fölster

John Maynard Keynes hyste, liksom åtskilliga ekonomer både före och efter honom, oro för ”teknologisk arbetslöshet”. Hittills har sådana farhågor regelbundet fått sorteras till historiens skräphög för dystopiska prognosmissar. Därför är många ekonomer, möjligen förhastat, skeptiska till tanken att jobben konkurreras ut av ny teknik.

Brynolfsson och McAfee överdriver inte i på något sätt kraften i tekniskiftet, däremot ger de ett onödigt uppgivet intryck. Det må vara politiskt motigt att anpassa samhällen till den nya världen. Men det är inte svårt att se vilken inriktning politiken måste ta. Och den kan faktiskt leda till en mycket ljus framtid.

Mänsklig arbetskraft har genom århundraden haft ett tämligen ringa värde. Dithän kan utvecklingen gå igen, efter ett par avvikande århundraden där industrialiseringens säregna teknikutveckling gjort människor utan särskilda färdigheter högproduktiva och efterfrågade, bara de kunde styra en maskin. Under denna historiskt korta period skapades jobb för alla. Arbete kunde göras till den främsta skattebasen, och regel på regel kunde staplas på arbetsgivaren för att uppnå olika politiska mål.

Nu slår pendeln tillbaka. Ekonomer är relativt ense om att automatisering och globalisering har försämrat konkurrensförmåga för utbildad arbetskraft i rika länder, men ökad konkurrensförmåga för vissa grupper av välutbildade. Det syns bland annat i en minskande löneandel av BNP och ökande lönespridning i många länder.

En avgörande fråga är däremot om denna trend fortsätter, och hur snabbt det går. Här är *The Second Machine Age* möjligen för fo-

kuserad på USA där utvecklingen ter sig mer anmärkningsvärd än i många andra länder. Sysselsättningsgraden har fallit markant under 2000-talet från ungefär 74 procent till 67 procent, och det började långt innan finanskrisen bröt ut 2006. EU:s sysselsättningsgrad har däremot stigit marginellt, trots finanskris och Sydeuropas problem. Detta väcker frågor om hur snabbt och dramatiskt jobben verkligen konkurreras ut.

Samtidigt indikerar flera rätt slagkraftiga studier att ungefär hälften av nuvarande jobb kan utföras av maskiner inom 10–20 år. Det betyder att många nya jobb behöver skapas med ett arbetsinnehåll som inte lika snabbt klaras av intelligenta maskiner – att utveckla och marknadsföra innovationer, eller jobb där själva kärnan är att vara människa, som till exempel forskollärare.

En sådan snabb strukturförändring ger i sig ofta upphov till missmatchning. Människor vars jobb konkurreras bort saknar utbildning och erfarenhet för de nya jobben. Ett mer långvarigt problem kan vara att många av just de jobb som skulle kunna uppstå möter en begränsad privat betalningsvilja. Innovationsarbete har stora externa effekter, och finansieras därför delvis av staten, istället för att vara en skattebas. Likaså är forskolläraren skattefinansierad och gourmetkocken arbetar med nedsatt moms, eftersom båda erbjuder tjänster som människor i viss utsträckning kan utföra obeskattade själva.

Utvecklingen som författarna målar upp har paralleller med vad som varit normalt under en stor del av mänsklighetens historia. >>

Preindustrialiserade samhällen har i princip alltid lidit av stor undersysselsättning bland dem som inte har särskilda färdigheter eller utbildning. Industrialiseringen gjorde att många utan utbildning tillsammans med en maskin kunde konkurrera ut kvalificerade hantverkare. Framöver behöver maskinerna inte någon människa som styr dem. Däremot kan den som har färdighet att utveckla nya intelligenta maskiner få en enorm hävstång och konkurrera ut industrier världen över eftersom de intelligenta maskinerna klarar sig med mycket färre anställda och/eller lägre investeringar än vad som tidigare varit tänkbart.

Denna process kan också vara en viktig förklaring till den "seklära stagnation" som Lawrence Summers och andra ekonomer noterar. Industrialiseringens innovationer förutsatte ofta stora investeringar i nya fabriker som gav en stor efterfrågeökning under konjunkturuppgångar. Många av dagens innovationer minskar istället behovet av både kapitalinvesteringar och anställda. De skapar fortfarande tillväxt, men med en betydligt mindre investeringsboom.

En återgång till en situation där mänsklig arbetskraft inte efterfrågas i lika utsträckning behöver ändå inte vara någon katastrof. Däremot blir det besvärligt för de länder som vill fortsätta att upprätthålla välfärd genom pålagor på arbete. För länder som istället ligger före i att anpassa sig till de nya förutsättningarna kan däremot framtiden te sig ljus.

Inågon mån kan en snabbare strukturuomvandling pareras med bättre utbildning. En rad studier finner emellertid redan idag en omfattande "överutbildning". Stora grupper välutbildade får visserligen förtur till jobben, men ofta jobb som inte matchar deras kvalifikationer.

Den huvudsakliga anpassningen måste istället börja med en insikt om att den höga skatte- och regelbördan på arbete och arbetsgivare enbart var möjlig under en kort historisk episod med en avvikande form av teknikutveckling som gjorde enkel arbetskraft ovanligt efterfrågad. Dagens teknikutveckling med andra egenskaper kräver andra skattebaser och andra sätt att finansiera välfärden. Lyckligtvis ter sig detta inte alls omöjligt.

Länder som Schweiz, Island, Japan, Australien eller Kanada har betydligt lägre skatt på både arbete och kapital, och mindre regelbörda för den som investerar och anställer, än till exempel Sverige eller Frankrike. Samtidigt har de en utomordentlig god sjukvård och skola, tillgänglig för alla oavsett inkomst. Förväntad livslängd, som ofta betraktas som god indikator på kvalitet i välfärden, ligger i topp. Hög sysselsättningsgrad, delvis till följd av mindre börda på arbete, bidrar till den offentliga finansieringen av välfärden. I övrigt bidrar bättre prioritering, mer fokus på effektivitet i välfärden och något mindre omfördelning inom medelklassen till att den lägre skatten räcker långt.

Även USA:s kläna sysselsättningsutveckling under 2000-talet passar in i mönstret. Kostnader för arbetsgivare av skatter och sjukvårdspremier har faktiskt ökat, när de har minskat i många andra länder. Bolagsskattesatsen är mycket hög jämfört med andra länder. Regelbörda och komplexiteten i många regelsystem har försvårat många investeringar. I det så kallade Economic Freedom Index har USA halkat ner, och ligger nu långt sämre än till exempel Kanada.

För länder som klarar omflyttningen av skatter och regler till andra instrument hägrar däremot en rätt behaglig framtid. De stora tekniklyften som Brynjolfsson och McAfee beskriver för ju med sig enorma förbättringar i sjukvård, utbildning, eller äldreomsorg. Produktionskostnader på många varor och tjänster sjunker väsentligt och kva-

"Framöver behöver maskinerna inte någon människa som styr dem längre."

liteten förbättras. Det kan därför också bli billigare att tillhandahålla en god materiell standard även för människor med små inkomster. Den som tror att Sverige kan ligga i täten för de reformer som behövs har all anledning att vara optimist.

Den som i stället klamrar sig fast vid industrialiseringens väl-

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

FOTO: JAN WOTASJBL BILBYRÅ

färdsmodell, och är mer bekymrad över fördelning än över levnadsstandarden hos de fattigaste, bör vara orolig. Dessvärre ger debatten om den ekonomiska politiken i Sverige för tillfället mest fog för oro.

Stefan Fölster är chef för Reforminstitutet.

Vilka är vi egentligen?

Den digitala teknikens utveckling ökar möjligheterna till ett bättre liv. Frågan är bara vilken människosyn som ligger bakom teknikoptimismen.

Av Annika Borg

Reaktorhallen R1 under Kungliga Tekniska högskolan hösten 2010. I ett av betongrummen dansar en robot i en fågels gestalt till Pjotr Tjajkovskijs *Svansjön*. Metallfågeln har påklistrade fjädrar som vajar i takt med den glänsande kroppens rörelser. Vi i publiken trängs framför dörröppningen. När jag ser mig omkring och får glimtar av de andras ansiktsuttryck märker jag att de är lika gripna som jag av den lilla spensliga roboten. Fågeln dansar mjukt, vackert och nästan vädjande. Och där står vi, vi människor, lite tårögda av hänförelse.

Opera Mecatronics var en utställning av koreografen Åsa Unander-Scharin och musikern Carl Unander-Scharin. Den dansande robotsvanen Robocygne hade utvecklats tillsammans med Mälardalens högskola. I utställningen fanns också träd som sjöng när man rörde vid dess löv. Men det som dröjde sig kvar var min sinnesrörelse när robotsvanen dansade.

Hur påverkar det min syn på det levande att jag kan knyta an till en robot? Känner omsorg om den och vill att den ska vara lycklig? Utställningen väckte reflektioner om gränslandet mellan en robot och en levande varelse av kött och blod. Eller är det ett gränsland? Vad är det egentligen?

Frågorna sätts under lupp i *The Second Machine Age. Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies* och precis som titeln slår fast är författarna optimistiska vad gäller det hopp i utvecklingen som skett inom den digitala tekniken under de senaste åren. För inte alls länge sedan var det otänkbart att föreställa sig

att bilar utan förare skulle kunna realiseras och ta oss tryggt fram på vägarna. Inte heller att datorer skulle kunna göra som vi säger bara genom att vi styrde dem med rösten. Utvecklingen har gått rasande fort, det är inte bara en subjektiv upplevelse utan ett faktum.

"Most of human history is boring", konstaterar Brynjolfsson och McAfee, fast de senaste åren har sannerligen inte varit det. Man kan ta en rad olika exempel på vad som nyligen var omöjligt att föreställa sig. Självt drabbades jag av den insikten när jag stod och väntade på ett tåg för ett antal år sedan. På reklamaffischer hänvisades det till olika adresser som började med www. För bara femton år sedan hade en stadsmiljö och tillvaro fylld med www tett sig gåtfull och främmande, eftersom få hade förstått vad dessa tre bokstäver syftade på. Det skulle vara som att gå omkring i en värld med en kod man inte kunde knäcka.

Hur nätet och smartphones blivit en del av vår mänskliga basutrustning är således en snabb historia. Med olika grafer och tankeexperiment visar *The Second Machine Age* att det verkligen förhåller sig precis så. Robotsvanen nere i reaktorhallen skulle kunna vara ett exempel på hur Moravcs paradox – att det är finmotorik och den mänskliga rörelseflexibiliteten, som egentligen tillhör vår basnivå, som är svår att åstadkomma tekniskt och inte att få en dator att lösa avancerade problem som att spela schack – blivit obsolet.

Boken aktiverar min mentala sökmotor för vad det är för män-

I DE TÄNKANDE MASKINERNAS TID

Den dansande
svanen Robocygne.
FOTO: ELIAS LINDÉN

niskosyn som egentligen genomsyrar den teknikoptimism som författarna förkunnar. Jag delar den, vill jag ha sagt, men inte utan frågetecken. För vilka är egentligen ”vi”? Vilka är ”vi”, som har, och i ännu högre grad kommer att ha, tillgång till mer än vad vi idag kan föreställa oss (och då trodde vi alldeles nyss inte alls på datorer som kunde skriva skönlitteratur)?

Det finns en världskarta över förbrukningen av elektricitet i världen. Europa och Nordamerika är helt upplysta, delar av Sydamerika och av Asien också. Men sedan finns det stora områden i Afrika där det inte finns några ljusprickar alls, och även andra delar av världen med få.

En teknikoptimism och framtidstro kombinerad med en medvetenhet kring att behöva ligga steget före i analysen av den människosyn som skapas och etableras bör kunna vara en framkomlig väg.

Författarna är nämligen övertygade om att förbättringsmöjligheterna ökar brant och tillsammans med den enorma mängden digital information samt oändliga kombinationsmöjligheter kommer mänsklighetens framtid att bli bättre, våra liv mer innehållsrika och bekväma att leva. Jag är övertygad om att deras optimism innefattar alla människor, trots mitt frågetecken kring vilka ”vi” är. Men en aldrig så optimistisk analys behöver ha som sitt korrektiv att frilägga utifrån vilket perspektiv och vilken position man beskriver verkligheten.

Men det klart, det går inte att säga emot att den israeliska uppfinningen som till en synskadads glasögon kopplar en minimal digitalkamera och en högtalare med ljudvågor som går rakt in i hjärnan, och på så sätt låter kameran kommunicera det den ser direkt till den behövande, gör en hel del för att skapa ett mer inkluderande ”vi”. Kommer utrustningen dessutom att bli billig och mer och mer utvecklad, är jag med på tåget.

Det går inte heller att komma ifrån att här finns en grundläggande människosyn och världsbild som kontrasterar mot de nedslående, ensidiga hotbilder och eländesskildringar vår tid ofta präglas av. Här ser jag en parallell till Gapminders.org, som tagit fram kartan jag beskrev. Deras utgångspunkt, baserad på fakta, är att vär-

den faktiskt har blivit bättre. Även om stora delar av Afrika fortfarande saknar elektricitet så finns en utveckling – och möjlighet till förbättring.

Nu är det ju inte så att vi kommer att bli sysslösa i framtiden för att robotar ersätter oss. Vi formar fortfarande våra öden. Och som författarna mycket riktigt påpekar, så är arbete inte enbart en källa till inkomst, utan också till välbefinnande. Att arbeta och ha en uppgift är ett grundläggande mänskligt behov. Om det inte blir uppfyllt rustas såväl samhället som mänsklig social samvaro och mental hälsa ned. Men våra uppgifter kommer att bli annorlunda, och kanske till och med mer meningsfulla. Vi kan inte riktigt föreställa oss framtiden. Det vi hittills sett är nämligen bara en uppvärmningsperiod, menar Brynjolfsson och McAfee.

Kanske är de dock en aning överoptimistiska. Men hellre det. Ett intressant spår, precis i början av boken, är att det i datorernas gryning var från kvinnor datorer tog arbetsuppgifter. Det var nämligen ofta kvinnor som hade positioner som innebar att kalkylera och räkna. Den aspekten kan vara värd att reflektera vidare över, vad det har betytt och vad det betydde för dem som inte längre hade en uppgift att fylla.

Upplevelsen av den dansande svanen Robocygne var en försmak av framtiden. Att kunna knyta an är ju också det ett djupt mänskligt behov och en förmåga. Till vad kanske har mindre betydelse. Framtidens människosynsfrågor kommer att bli spännande att följa.

När det som ligger framför oss inte framställs som något hotfullt är det nästan så att jag tror på att det kan bli just ”brilliant”, alldeles snart. (Fast när jag precis satte punkt här och skulle se en extra gång på en översättning av ett ord via Google translate, svek den digitala världen mig och jag fick istället botanisera i bokhyllan. Men bokhyllor tillhör också framtiden.)

Annika Borg är teologie doktor, skribent och präst.

Tio år har gått sedan EU:s stora utvidgning österut. Filosofen och EU-parlamentarikern **Leonidas Donskis** funderar kring hur Litauen och det europeiska projektet har utvecklats sedan dess.

Av Pål Ruin

”Vår demokrati är bräcklig”

På professor Donskis hemsida finns tre klickbara boxar med rubrikerna politiker, aktivist och akademiker. Nu kommer han att kunna koncentrera sig på den sistnämnda rollen. Det liberala partiet i Litauen har valt att placera en tidigare minister först på listan inför valet till Europaparlamentet i maj. Så Donskis återvänder till sin tjänst på den statsvetenskapliga institutionen vid Vytautas Magnus-universitetet i Kaunas.

Idéhistorikern, filosofen, essäisten och den politiske kommentatorn Leonidas Donskis var ett udda namn när han valdes in i parlamentet 2009. Han blev aldrig partimedlem och kunde alltså begrundat det politiska spelet från sidan.

Donskis har forskat och föreläst i USA och i ett tiotal europeiska länder, även i Sverige. Han har skrivit och medverkat i ett 30-tal böcker, många av relativt smal karaktär med titlar som *Moral Blindness* och *Modernity in Crisis*. På 00-talet nådde han en bredare publik med en framgångsrik pratshow i tv, något som bäddade för hans inträde i politiken.

Min dotters dagisfröken berättar att hon ofta såg hans program och talar med uppskattning om hans engagemang för mänskliga rättigheter och ökad tolerans. En journalistkollega uttrycker tacksamhet för att Donskis stått upp och försvarat hans rättigheter när myndigheterna har tafsat

på den journalistiska friheten.

Vi träffas i Vilnius några dagar efter dödsjutningarna på Majdantorget i Kiev. Ännu har inte Ryssland inlett sin ockupation av Krim, men redan har prickskyttarnas offer i Ukraina berört en hel värld; för litauerna framkallar händelserna särskilt starka känslor.

Leonidas Donskis (LD): Ett par kilometer från där vi nu sitter mördades oskyldiga människor vid stormningen av tv-tornet den 13 januari 1991 – nu har Ukraina fått sitt eget 13 januari. Händelserna i Kiev väcker plågsamma minnen här.

Pål Ruin (PR): Den orangea revolutionen inträffade 2004, samma år som EU utvidgades med tio medlemmar. Det var en euforisk tid, full av förhoppningar. Kunde EU ha gjort mer i det skedet för att stötta de demokratiska krafterna i Ukraina?

LD: Absolut. EU borde ha fört en lika konsekvent linje mot Ryssland som man gjorde inför de baltiska ländernas närmande till unionen. Istället slog man sig till ro och hoppades att revolutionen skulle leda till en demokratisk utveckling. Att fokusera på mänskliga rättigheter i Ukraina är förstås oerhört viktigt. Men i det här fallet anser jag att EU har försakat den geopolitiska kontexten. Man har skickat motstridiga signaler om sitt engagemang för landet och fokuserat på värderings-

>>

”

Jag ser med stor oro på valet i maj. Idag står de stora partiblocken inte alltför långt ifrån varandra, vilket gjort det möjligt att skapa kompromisser.

”

EU borde ha fört en lika konsekvent linje mot Ryssland som man gjorde inför de baltiska ländernas närmande till unionen.

frågor – medan Ryssland kunnat stärka sitt inflytande. (Jag kontaktar Donskis då rysk militär intagit ukrainska militära anläggningar på Krim. Han är chockad och talar om Putin som "ett spöke från 1938". Han upprepar sin kritik av EU genom att citera den slovenske filosofen Slavoj Žižeks synpunkter på Natos bombningar av Serbien 1999: "för lite och för sent".)

PR: Man talar ibland om hur de "östeuropeiska länderna" kom med i EU 2004. Du och många andra har vänt er mot den beteckningen. Varför?

LD: Först och främst är det geografiskt inkorrekt. Ukraina är Östeuropa, de flesta av länderna som kom med 2004 ligger i Centraluropa. Prag ligger väster om Wien och Tallinn väster om Helsingfors, för att nämna ett par exempel. Under Europas delning gick Östeuropa från att vara en geografisk till en politisk beteckning. Genom att tala om "Östeuropa" på ett slarvigt sätt bidrar man till att denna politiska beteckning fortlever, trots att den politiska verkligheten som skapade beteckningen är borta sedan länge.

Litauer brukar hänvisa till tidskriften *National Geographic* som placerat Europas mittpunkt i Vilnius, men jag tycker att det är en fånig övning. Visst har Vilnius tydliga centraleuropeiska drag som för tankarna till Krakow, men varför tjata om att staden skulle ligga mitt i Europa? Mittpunkten har placerats i en rad andra länder också, men vad är poängen? Att undvika att vara en del av Östeuropa? Det avslöjar ett fånigt mindervärdeskomplex, själv är jag stolt över att vara en intellektuell östeuropé.

PR: Det är alltid svårt att avgöra vilken effekt en viss händelse haft på ett land. Men vilka förändringar i det litauiska samhället skulle du direkt vilja knyta till EU-medlemskapet 2004?

LD: Först och främst hade medlemskapet ett viktigt symbolvärde, som repeterades gång på gång och satte sig som ett mantra: Litauen hade återvänt till Europa. Visst skedde detta redan vid självständigheten 13 år tidigare, men EU-medlemskapet blev det definitiva beviset. Vi kände en stolthet över att få vara en del av den europeiska familjen igen, ingå i samma gemenskap som de nordiska länderna som många av oss ser upp till.

Sedan får man inte glömma att EU-medlemskapet gav oss ökad säkerhet. Många tänker kanske att det bara var det samtida Natomedlemskapet, med dess ömsesidiga försvarsgarantier, som sörjde för vår säkerhet. Men EU-anslutningen var minst lika viktig, den inlemmade oss i den europeiska gemenskapen på ett helt annat sätt. Och glöm inte att EU till skillnad från Nato har en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik.

PR: Men egentligen började väl EU:s inflytande på det litauiska samhället långt före själva medlemskapet? Ni visste vad ett EU-medlemskap krävde och tvingades anpassa samhället därefter. Den processen började redan på 1990-talet, inte sant?

LD: Absolut, du har helt rätt. Jag ser åtminstone två centrala frågor kring mänskliga rättigheter där Litauen slog in på en annan väg redan på 1990-talet tack vare det hägrande EU-medlemskapet: Avskaffandet av dödsstraffet och avskaffandet av de lagar som straffbelade homosexualitet. Vi torde ha fått dessa lagändringar ändå, men EU skyndade på processen.

Dödsstraffet var en självklarhet under Sovjettiden. Och långt in på 1990-talet hade det ett starkt folkligt stöd i Litauen, inte minst till följd av att kriminaliteten också ökade i kölvattnet av Sovjetunionens kollaps. "Grovt kriminella bör avrättas!" Så kände många litauer och vi som stred för en annan linje kunde hämta stöd från EU och Europarådet. Dödsstraffet avskaffades 1998, trots starkt folkligt motstånd. Idag finns ingen stark opinion för att återinföra det.

När det gäller homosexuella rättigheter är situationen mer komplicerad.

PR: Nyligen såg jag en bild av dig i tidningen där du förlöjligades med en blöja på huvudet. Det skulle vara något skruvat sätt att kritisera dig för ställningstaganden du gjort för bögars rättigheter i EU-parlamentet. I Sverige får vi inte mycket nyheter från Litauen, men en fråga som ofta kommer upp är just denna homofobi. Hur ska man förklara den?

LD: Många är extremt okunniga och fördomsfulla. De likställer homosexualitet med pedofili och ser homosexuella handlingar som något sjukligt. Här är det återigen det sovjetiska arvet som spökar, i en giftig mix med den katolska kyrkans traditionella familjevärderingar. Det krävs tid för att ändra värderingar av det här slaget. Man får betänka att vi fortfarande är en ung och bräcklig demokrati.

PR: Många menar att er sjungande revolution, som bidrog till Sovjetunionens upplösning, inte hade som huvudmål att skapa en demokrati. Huvudmålet var att återfå den nationella suveräniteten. Demokratiska reformer kom betydligt längre ner på att-göra-listan. Håller du med?

LD: Jo, det var svårt att ens tala om demokrati då, kring 1990. Och åren som följde var ekonomiskt svåra. I sådana tider är det svårt att driva frågan om demokratiska reformer. Därför kom påtryckningarna från EU väldigt lägligt.

PR: Men frivilligorganisationer som kämpar för mänskliga rättigheter i Litauen har kunnat konstatera en del bakslag efter det att

landet blev EU-medlem, bland annat just synen på homosexuella. Med ett hägrande medlemskap kunde EU sätta press på Litauen, men när ett land väl är medlem finns inte denna möjlighet längre. De hätska attackerna mot Prideparaden i Vilnius 2010 var ett lågvattenmärke. Hur ser du på den utvecklingen?

LD: Det stämmer att EU förlorade ett viktigt påtryckningsmedel i och med medlemskapet. Men hetsen mot homosexuella och andra minoriteter ökade också till följd av finanskrisen som drabbade de baltiska länderna ovanligt hårt. När utvecklingen går åt fel håll är det lätt att anklaga olika minoriteter och svaga grupper för allt som gått snett. Ett gott tecken trots allt var att den senaste Prideparaden kunde äga rum i somras utan

lika omfattande protester som under den förra paraden 2010.

PR: När det gäller värderingsfrågor kan man väl också tänka sig att EU haft en viss negativ effekt? Det är inte bara i Litauen som man hör att folk vänder sig mot EU:s försök att pådöva dem åsikter som de inte anser hör hemma i den egna nationens kultur. Ärkebiskopen här i Vilnius liknade ju nyligen EU:s försök att stärka de sexuella minoriteternas rättigheter vid en trojansk häst som hotar traditionella familjevärderingar i landet.

LD: Jo, vi ser detta hända i flera av EU:s katolska länder. Jag har respekt för att enskilda länder vill försvara sina nationella särdrag, sin egen kultur. Och EU har inget som helst intresse av att påverka på detta område. Men EU-samarbetet präglas av alla människors lika rättigheter och dessa är icke förhandlingsbara.

PR: Det är märkligt hur enskilda länder kan beskriva "hoten" från EU på så olika vis. Att Sverige så länge dröjde med att söka medlemskap berodde ju i första hand på vår neutralitetspolitik. Men kritiker av EG, som det hette då, lyfte också fram de konservativa och katolska värderingarna som man ansåg präglade gemenskapen – samma värderingar som många litauer menar är under hot inom samma gemenskap!

LD: Jo, man måste påminna sig om att det inom EU finns enorma skillnader i grundläggande värderingsfrågor, skillnader som kan vara större mellan norra och södra Europa än mellan gamla EU-länder

"Många är extremt okunniga och fördomsfulla. De likställer homosexualitet med pedofili och ser homosexuella handlingar som något sjukligt. Här är det återigen det sovjetiska arvet som spökar."

och de tio som blev medlemmar 2004.

PR: Här i Litauen tycker jag mig se att det är samma lilla grupp av inskränkta och xenofobiska politiker och publikationer som gång på gång hemfaller åt kränkande påhopp. Det verkligen obehagliga är att majoriteten av beslutsfattare och andra inflytelserika personer i Litauen låter bli att reagera. Häromåret hade en tidning en rubrik med ett hisnande antisemitiskt budskap – men debatten uteblev! Även när jag själv sökte reaktioner från politiker möttes jag av tystnad. Varför?

LD: Du pekar på ett av de mest smärtsamma problemen i det litauiska samhället idag: bristen på moraliskt ledarskap, frånvaron av mod att stå upp för grundläggande mänskliga rättigheter. Gång på gång denna tystnad från våra ledande politiker, vilket gör det ännu viktigare att vi intellektuella höjer våra röster.

PR: Just antisemitismen har en lång och plågsam historia i Litauen, där 95 procent av drygt 200 000 judar mördades under kriget. Litauerna själva hjälpte tyskarna i mordandet i en omfattning som närmast saknar motstycke i Europa. Hur märks antisemitismen i dagens Litauen?

LD: Det är ett ämne som berör mig djupt. Min far var en av tio överlevande i en by där 2 000 judar mördades. Han väntade tills jag hade blivit 27 år innan han berättade sin historia för mig, för att skydda mig från det fasansfulla. Än idag finns antisemitismen kvar i stora delar av Central- och Östeuropa, men den växer sig inte starkare. Den visar sitt fula tryne emellanåt, men den är inte stark i Litauen, delvis beroende på att vår spillra av 5 000 kvarvarande judar inte längre provocerar någon. Jag ser tvärtom en ny och bättre utbildad generation växa upp, som vänder sig mot all form av xenofobi. Jag vill tro att Litauens djupa inlemmande i Europa har bidragit till denna upplysning.

Mer alarmerande är emellertid okänsligheten inför historien som fortfarande gör sig påmind. Ifjol fick ledaren för Litauens provisoriska regering under kriget, Juozas Brazaitis, en andra begravning – en statsbegravning – i Kaunas. Han var förvisso en hjälte i kampen mot den sovjetiska ockupationen, men också den som med öppna ögon lät massmorden på judar ske. Det var djupt upprörande att regeringen gav efter för dessa nationalistiska krafter utan att tänka på de judiska offren och deras anhöriga. Och återigen var det bara ett fåtal debattörer som ställde sig upp och protesterade. Politiker som ogillade statsbegravningen höll tyst, troligen av rädsla för att förlora väljare.

PR: Två stora uppenbara effekter av EU-medlemskapet sammanfattades i en träffande skämtteckning i en dagstidning för en tid sedan: Vid en litauisk gränsstation vandrar EU-byråkrater in med välfyllda pengasäckar, medan litauerna själva vandrar ut med resväskor i händerna. Samma bild skulle kunna användas för de flesta av länderna som anslöt sig till EU 2004. Vad betyder utvandringen för det litauiska samhället?

LD: Den har haft enorma konsekvenser. Mer än 500 000 litauer har lämnat landet sedan sekelskiftet. När unga och välutbildade människor försvinner innebär det förstås förlorad kompetens, minskade skatteintäkter, hårdare tryck på pensionssystem och äldreomsorg. Men jag vill ändå varna för domedagsprofetierna. Hallå! De flyttar inte till en annan planet, de är kvar i EU! Jag vill hellre se det som att människor cirkulerar inom unionen, inte att de utvandrar. Att de funnit jobb i andra länder när arbetsmarknaden varit tuff här hemma är ju bara bra för Litauen. Och de skickar ofta hem pengar till sina anhöriga. Sedan ska man inte glömma att en hel del återvänder med värdefulla kunskaper.

PR: När länderna i Öst-och Centraleuropa blev medlemmar ha-

de vi ju diskussionen om social turism och att miljontals människor skulle ta jobben i väst. Fransmännen varnade för den ”poliske rörmokaren”, men när EU-kommissionen senare undersökte saken visade det sig att bara 142 polska rörmokare flyttat till Frankrike. När gränserna i år öppnas fullt ut för bulgarer och rumäner hörs budskapen igen, i synnerhet från premiärminister David Cameron. Varför detta eko?

LD: Det är beklagligt att Cameron använder EU som slagträ i den brittiska inhemska debatten. Han försöker dra till sig röster från Nigel Farage i UK Independence party, men i själva verket kommer han bara att stärka nationalisterna genom att driva den här linjen. På samma sätt stärks de nationalistiska och främlingsfientliga partierna Frankrike, Holland och Belgien av att ledande politiker anklagar EU och den fria rörligheten för att ha bidragit till krisen. Jag ser med stor oro på valet i maj. Idag står de stora partiblocken inte alltför långt ifrån varandra, vilket gjort det möjligt att skapa kompromisser. Får de nationalistiska krafterna ökat utrymme kan parlamentets arbete lamslås.

PR: Har du själv kunnat uppnå konkreta resultat av ditt arbete?

LD: Det har varit en nyttig erfarenhet att lära sig kompromissa och göra eftergifter, politikerns värld är en annan än akademikerns. Tack vare att jag fick bli talesperson för mänskliga rättigheter i parlamentet kunde jag också driva konkreta fall. Vi lyckades pressa president Nursultan Nazarbaev i Kazakstan att släppa flera politiska fångar. Det var ett lyckligt ögonblick i mitt liv!

PR: En folkgrupp som i hög grad utnyttjat den fria rörligheten inom EU är romerna, många gånger tvingade att flytta till följd av diskriminering. I Sverige förs nu en intensiv debatt om de inflyttade romer som inte klarar att försörja sig på annat än tiggeri. Hur ser du på frågan?

LD: Romerna är inte bara en utsatt minoritet, det är också en extremt underrepresenterad minoritet i alla tänkbara maktcirklar! Jämför med oss judar, vi har Israel och vi har en stark lobby. Romerna har ingenting!

PR: På ett tag i Ungern för en tid sedan kom konduktören fram till mig och gav mig rådet att låsa kupédörren eftersom ”det fanns romer på tåget”. Att bå-

de betrakta en hel folkgrupp som tjuvar och samtidigt inte skämmas för att säga det offentligt – det är fasansfullt. Man blir uppgiven.

LD: Ditt exempel illustrerar dessa totalt oförblommerade fördomar mot romerna, jag har själv varit med om flera liknande händelser. Vi har en lång väg att gå här och det finns inga enkla lösningar. Vi måste dels informera människor mer om romernas situation och historia, dels göra insatser för att öka utbildningsnivån bland romerna själva. Det måste uppstå en romsk intelligens. Och vi måste alla bidra till att det skapas starka institutioner som försvarar romernas intressen.

PR: Euforin som mötte EU inför medlemskapet har förbytts i uppgivenhet i flera av länderna som blev medlemmar 2004. När du valdes in i Europaparlamentet 2009 röstade bara 21 procent av litauerna, ett lägre valdeltagande än i de flesta andra EU-länder. Varför denna uppgivenhet?

LD: Det finns självfallet skäl att kritisera EU, för underskottet på demokrati, för att stundtals fokusera på fel frågor, för att befinna sig för långt från människors vardagsproblem. Men samtidigt har EU bidragit till att Litauen idag är mer säkert och mer välmående än det någonsin har varit. Visst återstår enorma utmaningar, klyftorna mellan rika och fattiga är oacceptabelt höga. Många är besvikna både på den egna regeringen och på EU för den långsamma utvecklingen av välförhållandet. Men vi lever ändå i den lyckligaste tiden i Litauens historia, en historia som varit så fylld av lidande. ✨

Romarrikets skildrare

Arbetet med de många volymerna av *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* kom att prägla hela Edward Gibbons liv. Verket är ett monument över såväl romarriket som över det 1700-tal då Gibbon levde.

Av Svante Nordin

I en av Aldous Huxleys noveller finns en ung kvinna som uppmuntrats att för sin bildnings skull läsa Edward Gibbons *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Hennes far har räckt över den första av de elva volymerna och hon har föregående dag lyckats avverka hela hundra-trettio-tre sidor. Hon börjar läsa men stannar efter två sidor: "Hon tittade på mängden sidor som återstod att läsa. Och detta var bara första volymen. Gibbons massa hade inte märkbart minskat genom hennes första tugga."

Var och en som försökt läsa Gibbon från pärm till pärm, volym för volym – i min utgåva är de åtta – känner igen reaktionen. Klokare är i själva verket att läsa Gibbon ett stycke här och ett stycke där, ibland om kejsar Hadrianus, ibland om islams uppkomst, ibland om faran från Attila. Då skall man kanske finna att varje dopp är uppfriskande, att det svalkar av och hjälper till att återställa proportionerna. Till slut lär man känna hela verket ganska väl.

Titeln är naturligtvis den bäst kända – *Romerska rikets nedgång och fall*. Knappast någon boktitel har så ofta travesterats som detta *decline and fall*. Ändå är titeln en smula vilseledande. När läsaren står inför Roms fall någonstans mot 400-talets slut har han bara avverkat hälften av Gibbons verk. Ytterligare tusen år och (i min upplaga) fyra volymer breder ut sig framför honom. Först med Bysans fall 1453 är det hela slutfört.

Hela Gibbons tidigare liv tedde sig, åtminstone i efterhand, som en förberedelse för det stora verket. Gibbon föddes i Putney 1737, den äldste i en barnaskara av sjukliga barn där de flesta dog före vuxen ålder. Hans egen sjuklighet hade fördelen att han slapp formell skolgång och tilläts läsa vad han ville.

Grunden till Gibbons häpnadsväckande beläsenhet lades på så vis redan i barndomen. När hans hälsa förbättrades skickade fadern honom till Oxford där han studerade vid Magdalen College. Senare kallade Gibbon denna studietid "den mest onyttiga och ofruktbara i hela mitt liv", detta med den upplyste filosofens och världsmannens förakt för de lärda perukstockar som framsläpade sina dagar vid lärosätena. Emellertid tycks den unge mannen vid Oxford ha utvecklat ett intresse för katolicismen som fick fadern att ta honom bort därifrån. I stället skickades Gibbon till Lausanne i Schweiz, där en protestantisk präst fick hand om hans fortsatta utbildning.

I Lausanne utvecklade Gibbon en romans, som fadern snabbt satte stopp för. Men han gjorde också erfarenheter som han senare gavs tillfälle att dra nytta av. Han odlade en smak för sällskapsliv, han lärde sig franska och fördjupade sina kunskaper i latin och grekiska. Han gav inte bara katolicismen utan hela kristendomen på båten och antog en mondan skepticism. År 1758 återvände han till England, men var fortfarande så fransk-orienterad att han skrev sitt första verk på franska. I England genomgick han också en militärtjänst av hemvärnskaraktär, något som han senare var stolt över. Hans två år vid Hampshirermilisen hade "gjort mig till engelsman och soldat". Det stora intresse han i sitt magnum opus ägnar åt romarnas militära organisation hade kanske något med dessa minnen att göra.

Under 1760-talet gav sig Gibbon ut på den *grand tour* i Europa som hörde till en gentlemans utbildning. Det var under denna resa han besökte Rom och fann inspirationen till sitt storverk. I en berömd passage av sin självbiografi har Gibbon givit en skildring av hur det började:

Svante Nordin är professor emeritus i idé- och lärdomshistoria. Hans senaste bok är *Winston Churchill och den brittiska världsordningens slut* (2013).

”Det var i Rom, den 15 oktober 1764, medan jag satt mediterande bland Capitoliums ruiner och de barfota munkarna sjöng vesper i Jupiters tempel, som idén att skriva om stadens nedgång och fall först dök upp i mitt sinne.”

Från början var nog tanken att själva staden med dess byggnader skulle stå i centrum.

Men verket växte. Rom blev viktigt framför allt som mittpunkten för ett imperium. Östromerska rikets historia fick följa det västromerska. Till sist kom berättelsen att i ett väldigt svep behandla stora delar av världens historia från kejsar Trajanus till Konstantinopels fall. Två världsreligioners uppkomst och tidiga utveckling – kristendomens och islams – kom med i skildringen liksom de olika barbarfolk som vid skilda tillfällen hotade det romerska riket och till slut åstadkom dess fall.

Romarriket gick under på grund av ”religion och barbari”, det var Gibbons välkända konklusion.

Den slutsatsen röjer något av hans position som historiker. Det är en upplysningsman och en filosof som här talar. Till sina föregångare inom 1700-talets historiografi kunde Gibbon räkna Voltaire och Hume. Den senare gratulerade honom för övrigt från sin dödsbädd till första delen av det stora verket när den publicerades 1776. Liksom dessa föregångare var Gibbon full av misstro mot varje form av fanatism och religiös entusiasm liksom mot kyrkornas makt och inflytande. Kristendomens seger hade förberett romarrikets fall. Skildringen av kristendomens uppkomst är inte mera högaktningsfull än skildringen av islams. Läsaren måste få misstanken att Gibbon tror lika litet på den ena religionen som på den andra. Men den som söker efter religionsfientliga tirader hos Gibbon skall söka förgäves. Tirader var inte i hans smak. En ironisk vändning, en tillspetsad bisats, en underminerande fotnot är vad man har att vänta.

Gibbons fotnoter var berömda. Han hann med fler än åtta tusen i det stora verket. Ibland var de chockerande i sina uppgifter om sexuella förhållanden och skandaler. Artonhundratalskritikern Sainte-Beuve talade om Gibbons ”lärda och kalla obscenitet”. ”Lärda” är här ett bra ord. Gibbon var frispråkig, men gärna i form av citat på latin instoppade i en fotnot. Någon oanständig författare för den breda publiken var han aldrig.

Lärdomen är också i andra avseenden påtaglig. Gibbon älskade böcker. Hans beläsenhet hos antika och medeltida författare var enorm. Men han studerade också inskrifter och mynt. Gibbon tog arv efter en tradition av fornforskning och antikvarianism som utvecklats under renässansen och 1600-talet. Men han skilde sig från företrädarna för antikvarianismen på flera sätt. Han ville vara världsman och filosof, inte pedant. Och han var en skeptiker. När han på några sidor nämner Olof Rudbeck och dennes *Atlantica* är det mest för att göra narr av den lärde svensken och hans teorier. Att de gamla grekerna skulle ha lärt sig sin skrift, sin astronomi och sin religion från svearna vill Gibbon alls inte tro.

Gibbons aktning för de rustika germanska stammarna är överhuvudtaget begränsad. I 1700-talets stora diskussion om civilisation kontra natur tar han bestämt civilisationens parti. Voltaire och Hume är i detta avseende hans mästare, inte Rousseau. Verkets stora tema är mycket riktigt civilisationen, dess förutsättningar, dess varaktighet, dess skörhet.

Decline and Fall of the Roman Empire börjar med en rundmålning av romarriket sådan det tedde sig vid sin middagshöjd, under antoninernas milda spira. Har mänskligheten någonsin varit lyckligare eller uppnått en högre grad av civilisation är under Hadrianus, Antoninus Pius och Marcus Aurelius? Gibbon tror egentligen inte det. Det är inte framstegsidén som dominerar hans framställning. Det är idén om civilisationen som en varaktig blomstring av kultur och vetenskap, som en laglig ordning, som ett fredligt styre. Civilisationen är långsiktig, den överförs från generation till generation. Det romerska imperiet och den romerska freden kunde under sina bästa århundraden bringa en sådan civilisation sitt skydd under visa härskare.

Men Gibbon gör ingen hemlighet av att dessa gyllene århundraden var få i romarrikets historia. Hans berättelse uppehåller sig till större delen i färgstark och blodig detaljrikedom vid illdåd, mord, palatskupper, inbördeskrig, barbarinvasioner. Få kejsare blev långlivade, få dog i sin säng.

Det västliga Rom dukade under för barbarerna. Romarna hade under tidernas gång förvärvat civilisationens alla laster. Deras krigiska dygder hade gått förlorade. Kejsartidens despoti, och till slut kristendomens läror och kyrkans makt, hade förvekligat dem. Frågan uppstod om det moderna Europa och dess stolta civilisation skulle komma att gå under på samma sätt.

Gibbon tror inte det. En filosof kan betrakta det moderna Europa som ett enda stort rike vars olika folk har i det närmaste samma grad av bildning och framsteg, menade han. Därigenom skilde de sig på ett fördelaktigt sätt från det övriga människosläktet. Men just denna överlägsenhet gav upphov till frågan:

”De primitiva nationerna på vår jord är det civiliserade samhällets gemensamma fiender, och vi kan med orolig nyfikenhet fråga oss om Europa alltjämt hotas av en upprepning av de olyckor som en gång drabbade Roms härar och institutioner.”

Gibbon framhåller emellertid flera skäl som talar mot en så förfärande möjlighet. Vi lever inte längre i en tid av stora folkförflyttningar. Inga farliga barbarfolk finns inom synhåll. Europas stater är väl rustade. Men framför allt har krigets natur förändrats:

”Krigskonsten har förändrats sedan krutet uppfanns [...] Matematiken, kemin, mekaniken och arkitekturen har alla tagits i krigets tjänst, och de stridande parterna tillämpar de sinnrikaste metoder för försvar och anfall mot varandra. [...] Kanoner och befästningar bildar nu en ointaglig barriär mot de tartariska ryttarhordarna, och Europa är tryggt mot framtida barbarinvasioner.”

Edward Gibbon.
FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

Bara om barbarfolken upphörde att vara barbarer skulle de kunna erövra. Den moderna civilisationen var byggd på teknik och vetenskap och var därmed tryggad för faror som hotat den antika. Gibbons *Decline and Fall* präglas av serenitet, inte av nervositet och ångslan.

En sådan stämning av tillförsikt är det som härskar i de betraktelser som avslutar skildringen av det västromerska riket någon gång vid mitten av verket ("General observations of the fall of the Roman empire in the West"). Riken och imperier kan gå under, medger Gibbon. Men civilisationens framsteg kan inte omintetgöras. Metoder för jordbruk, skäran och plogen, fiskeredskapen, de nyttiga plantorna, boskapsskötseln, bruket av elden, sådana ting kan inte återförsvinna från jordens yta:

"Sedan den första upptäckten av konsterna har krig, handel och religiös iver spritt dessa oskattbara gåvor till vildarna i den gamla och nya världen: de har successivt fortplantats; de kan aldrig gå förlorade. Vi kan därför finna oss till rätta med den angenäma slutsatsen att varje tidsålder har ökat och fortsätter att öka det sanna väståndet, lyckan, kunskaperna och kanske dygderna hos det mänskliga släktet."

Detta "kanske dygderna" är äkta Gibbon. Ingenstans finner man hos honom en Condorcets eller en Kants föreställningar om människornas moraliska fullkomning. De är honom lika främmande som Rousseaus motsatta tanke på civiliseringsprocessen som ett förfall från ett ursprungligt tillstånd av lycka och dygd. Om tillvaron blir en smula bekvämare, en aning fredligare, på en eller annan punkt mera upplyst, med en bättre jordmån för konst och vetenskaper – vad kan vi mera begära? Att civilisationen kan medföra dessa fördelar medan barbariet saknar dem, det är Gibbons bestämda övertygelse. På den punkten, men bara på den, var han något litet av en fanatiker.

Till sist närmade sig Gibbon efter ett par decenniars arbete slutet på det stora verket. Han hade fördubblat sina ansträngningar i slutspurt, skrev han till en vän från Lausanne, där han utförde det mesta av arbetet på *Decline and Fall of the Roman Empire*. Han hade lagt kvällar av arbete till förmiddagarna, givit upp kortspel och sällskapsliv, sagt nej till alla inbjudningar. Nu kunde han nästan räkna de sidor som återstod. En vacker junidag 1787 skrev han sista raden:

"Efter att ha lagt ner pennan gick jag flera varv i en berså eller övertäckt valv av akaciaträd som erbjuder en utsikt över landet, sjön och bergen. Luften var ljum, himlen molnfri; månens silverskiva återspeglades av vattnet och hela naturen var stilla."

Gibbon hade enligt denna skildring de bästa förhoppningar om att ha lagt grunden till sitt rykte samtidigt som han sörjde över att ha skilts från en vän.

Gibbon dog 1794 och hann inte skriva fler storverk. Mest sysslade han under de sista åren med sin självbiografi. Självbiografen är ett intressant dokument. Den visar författarens anspråkslöshet men också hans starka självkänsla.

Blandningen fanns även i Gibbons personliga framträdande. Han var ingen vacker eller ståtlig man. Han var mycket kortvuxen, med ett alltför stort huvud, hängande kinder, dubbelhaka och en liten, rund mun. Hans tal var välartikulerat och precist. Men omgivningen hade roligt åt hans snabba, trippande gång, som ibland föll in i trav. Han ansågs fäfång, elegant klädd på gränsen till det snobbiga. När han talade väntade han sig att bli åhörd och gjorde annars med några knackningar på snusdosan klart att han ämnade yttra sig.

I självbiografen går Gibbons allestädes närvarande ironi ut även över honom själv. När han talar om sin längtan efter berömmelse skriver han exempelvis:

"En författare kan sällan vara nöjd med den tivelaktiga belöningen av ensamt gillande."

Gärna skrev han om den stora framgång hans arbete fått inte bara i Storbritannien.

I självbiografen skildras också Gibbons enda kärlekshistoria. Su-

"Hela Gibbons tidigare liv tedde sig, åtminstone i efterhand, som en förberedelse för det stora verket."

san Curchod hette hans ungdoms älskade, med henne ville han gifta sig. Fadern förbjöd likväl äktenskapet. "Jag suckade som älskare, men lydde som son", skrev Gibbon i självbiografen. Kommentatorerna har ofta tyckt att detta knappast tydde på någon särskilt eldig kärlek. Att Gibbon sedan förblev ogift kan inte gärna ha berott på

"The Course of Empire: Destruction" av Thomas Cole.

FOTO: BRIDGEMAN ART LIBRARY/IBL BILDBYRÅ

att han sörjde den älskade som han övergav med så litet motstånd. Ungkarlens bekväma tillvaro passade honom säkert bäst, och hur skulle han annars ha funnit tid att skriva sitt gigantiska verk?

Det handlade för övrigt inte bara om att skriva. Även om Gibbons inte var någon arkivforskare byggde hans verk på utomordentligt omfattande studier. Allt tryckt material, alla författare som behandlade Gibbons mer än tusenåriga romarrike tycktes han ha läst.

De sista åren i Gibbons liv var relativt händelsefattiga. Men han hann uppleva franska revolutionen. Den tilltalade honom inte. Upplysningsmannen sympatiserade istället av hjärtat med Edmund Burkes kritik. Pöbelupptåg och politisk fanatism tilltalade honom lika litet som mord på krönte huvuden. Sådana ting hade han med fattning skildrat i sitt historieverk. Men han ville inte se upprep-

ningar i samtiden. Demokrat var han minst av allt. En stabil laglig ordning utan krig eller inbördeskrig, ett värn kring konsternas och vetenskapernas blomstring, det var vad han eftersträvade. Under de visa antoninerna hade detta kunnat förverkligas. Nu hotade allt detta att bryta samman i det moderna Europa, inte genom någon barbarinvasion utan genom omvälvningar och inbördes strider.

På detta sätt blev Gibbons *Decline and Fall of the Roman Empire* ett monument inte bara över romarriket utan över 1700-talets på en gång upplysta och klassicistiska europeiska civilisation. Som sådant har arbetet bestått. Man behöver bara öppna pärmarna till det berömda verket för att se Rom och dess ruiner reflekteras i de lugna vattnen utanför Lausanne eller följa det majestätiska flödet av författarens oförlikneliga prosa, behärskad, lugn, men med ett förrädiskt månglitter i krusningarna. ✨

Nytt ljus över

Göran Söderströms biografi över Strindberg kastar nytt ljus över den gamla frågan om Strindberg hade psykiska problem när han skrev *Inferno*. Om detta skriver **Torsten Rönnerstrand**.

ATT VARA LITTERATURVETARE kan ha sina sidor, men tråkigt är det inte. Det vet var och en som försökt ta del av den eldfängda diskussionen om Strindbergs liv och verk. För den som gillar intellektuell underhållning på hög nivå finns det inte mycket som slår debatten om romanen *Inferno* och dess bakgrund i 1890-talets Paris.

En påminnelse om det får vi i en ny bok: Göran Söderströms *Strindberg. Ett liv*. Här tecknas bakgrunden till Strindbergs *Inferno* på ett sätt som torde nyansera bedömningen av de sinsemellan mycket olikartade teorier vi kunnat möta hos tidigare forskare.

Strindbergs roman har ofta lästs mot bakgrund av Dantes *Inferno*. Berättarens skildring av sitt liv i Paris åren 1894–1896 brukar ses som en parallell till Dantes vandring genom Helvetet. Det var också något som starkt poängterades i den minnesvärda filmatisering från 1973 där Per Oscarsson spelade huvudrollen.

Ändå är det uppenbart att Strindberg förhåller sig mycket fritt till *Den gudomliga komedin*. Så respekterar han inte alltid Dantes distinktion mellan Helvetet (*Inferno*) och Skärselden. I Helvetet plågas för evigt syndare som aldrig velat eller hunnit ångra sig. Skärselden är däremot – liksom Strindbergs *Inferno* – en tillfällig förvaringsplats för ångerfulla syndare som ska renas innan de skickas vidare för slutförvaring i Paradiset.

ATT STRINDBERG TAGIT SIG sådana friheter hänger förstås samman med att han velat smälta samman lånen från Dante med stoff han hämtat från sitt eget liv. Av samma skäl har Söderström i sin Strindbergsbok tonat ner Dantes betydelse för att i stället fokusera på det biografiska perspektivet.

Detta är naturligtvis inte något nytt. Strindbergs *Inferno* tolkades redan från början som ett helt igenom självbiografiskt verk. Många har utgått från att romanen utgör en autentisk dokumentation av en reli-

giöst färgad själskris som författaren skulle ha genomgått på 1890-talet. Denna kris antas tidvis ha haft karaktär av sinnessjukdom med hallucinationer och patologiska vanföreställningar.

Det biografiska perspektivet var en självklar utgångspunkt för den tidiga Strindbergsforskningens megastjärnor, de tre pionjärerna Martin Lamm, Gunnar Brandell och Torsten Eklund.

Lamm ansåg i *August Strindberg* (1940–1942) att det inte funnits något författarskap i hela världslitteraturen där liv och dikt så helt smälter samman. I konsekvens med det läser han inte berättelserna eller dramerna som fristående fantasiskapelser, utan som delar av en enda, sammanhängande självbiografi. Samma metod använde Eklund i *Tjänstekvinnans son. En psykologisk Strindbergsstudie* (1948) och Brandell i *Strindbergs infernokris* (1950).

I BRANDELLS BOK HITTAR MAN tydliga spår av Sigmund Freuds djuppsykologiskt inspirerade tankar om det omedvetnas betydelse för konstnärligt skapande. Han hävdar att symbolerna hos Strindberg är projektioner av författarens omedvetna, och att handlingen i hans verk utspelar sig på två plan, ett medvetet och ett omedvetet.

Djuppsykologin är också utgångspunkten för Eklunds *Tjänstekvinnans son*, men förebilden här är inte Freud utan Alfred Adler. Med dennes hjälp vill Eklund visa att en dominerande drivkraft i Strindbergs liv varit ett "mindervärdeskomplex". Det skulle med andra ord ha varit känslan av otillräcklighet och behovet av självhävdelse som styrt hans reaktioner. Ursprunget till detta mindervärdeskomplex fann Eklund i Strindbergs barndom. Särskilt problematiskt var förhållandet till den despotiske fadern och den äldre brodern Oscar, familjens favorit. Eklund vill också visa hur mindervärdeskomplexet präglade de olika faserna i Strindbergs liv. Det påstås framträda i

Inte många svenska genier

64 Camilla Lundberg söker svenska musiknillén.

På bio i Trivandrum

66 Erik Hedling om Bollywood.

Terror och litteratur

68 Henrik Nilsson läser peruansk prosa.

Jolo var inte motarbetad

70 Staffan Skott minns en stor kollega.

Krönika

71 Cecilia Garne om undervisning.

Notis

71 Olof Palme och Hjalmar Gullberg.

Strindbergs Inferno

barndomens kamp om föräldrarnas gunst, i ungdomsårens sökande efter ett lämpligt yrke, i medelålderns vacklan mellan skönlitteratur och vetenskaplig forskning och inte minst i ålderdomens posering som profet och folktribun.

GEMENSAMT FÖRLAMM, Brandell och Eklund är sålunda att de utgår från att Strindbergs verk utgör autentiska vittnesmål om författarens liv. När de litterära gestalternas upplevelser ibland inte riktigt passar ihop med författarens eget liv, händer det att forskarna klandrar honom för att ha farit med osanning!

En konsekvens av forskarnas biografiska perspektiv är att de ofta förutsätter att skildringen av huvudpersonens sinnessjukdom i *Inferno* kan läsas som en sjukjournal i skönlitterär form. Så gör Brandell i *Strindbergs Infernokris*. Med stöd av *Inferno* vill han belägga att Strindberg mellan sommaren 1894 och senhösten 1896 genomgick en serie av fem psykoser.

MOT ETT BIOGRAFISKT SÄTT att läsa vände sig Olof Lagercrantz i sin biografi *August Strindberg* från 1979. Med en lång rad argument vill han visa Strindberg aldrig var tillnärmelsevis så galen som det brukar påstås, även om han ibland sviktade under trycket av övermänskliga påfrestningar.

I Lagercrantz tappning blir Strindberg i stället en sund, vital och ofta levnadslustig renässansmänniska, bräddfull av livsaptit och upptäckarglädje. Det gäller inte minst om tiden för den så kallade "Infernokrisen", då han enligt sin egen och de tidiga Strindbergsforskarnas uppgift ska ha befunnit sig vid sammanbrottets gräns. Enligt Lagercrantz finns det mycket som tyder på att han vid denna tid var på "ett lysande humör", och att hela Infernokrisen helt enkelt var ett litterärt experiment.

DENNA SENSATIONELLA SLUTSATS baserade Lagercrantz på en rad vittnesmål från människor som stått Strindberg nära. Ett exempel

på det är en rapport från system Anna, som i maj 1896 funnit honom "sällsynt harmonisk till sinnes", trots att han vid denna tid ska ha befunnit sig mitt inne i Infernokrisens stormcentrum. >>

För den som gillar intellektuell underhållning på hög nivå finns det inte mycket som slår debatten om romanen Inferno.

Staty av Strindberg av Carl Eldh.

FOTO: CC/BY/SA/EINARSPETZ/
WIKIMEDIA COMMONS

Lagercrantz *August Strindberg* var den första i en rad böcker som ville skjuta Strindbergs privatliv åt sidan för att i stället förklara varför hans verk fascinerat läsare som saknar intresse för författarens biografi.

Detta skulle dock inte bli slutstationen i den långa raden av böcker om Strindberg. Redan 1984 kom en bok som återigen satte hans liv i fokus. Det var Per Olov Enquists "televisionsroman" *Strindberg. Ett liv*, en blandning av roman och filmmanus som låg till grund för en nyligen återutsänd tv-serie som regisserats av Kjell Grede och Johan Bergenstråhle. Liksom Lamm, Brandell och Eklund utgår Enquist från att Strindbergs verk är självbiografiska.

DET BIOGRAFISKA PERSPEKTIVET dominerar också i Söderströms nyutkomna bok. I likhet med sina föregångare läser Söderström *Inferno* mot bakgrund av Strindbergs liv så som det framträder i brev, dagboksanteckningar och vittnesmål från andra människor. På så sätt vill han liksom föregångarna visa att liv och dikt hänger nära samman.

Likväl blir Söderströms bild av Infernokrisen ganska olik föregångarnas. Så kan han exempelvis övertygande dementa den hittills vanliga uppfattningen att Strindberg skulle ha varit ensam och isolerad. Söderström visar att han under dessa år nästan aldrig var utan vänner och umgänge. Den ensamhet han ibland kunde uppleva var "ensamheten i folkhoparna".

Dessutom har Söderström tonat ner de patologiska inslagen i Strindbergs psyke. Det innebär att han liksom Lagercrantz inte sätter tro till den ofta framförda tesen att vår nationalskald skulle ha varit schizofren. Om man bortser från en kortvarig psykos, framstår Strindberg här inte alls som en sinnessjuk människa. Det hindrar dock inte att han under Infernokrisen och återstoden av sitt liv ska ha plågats av svåra depressioner. Stödd på vittnesmål från Strindbergs målande vän Edvard Munch skriver Söderström:

"MUNCH HAR FRAMHÅLLIT den stora skillnaden mellan Strindberg i Berlin 1892/93, då han trots återkommande depressionsperioder kunde vara vid utmärkt lynne i vänners lag, och Paris 1896, då tungsinnen helt behärskade honom. Aldrig mer skulle detta tungsinne lämna honom, även om han under senare år tillfälligtvis kunde vara på ljusare humör."

Detta är en bild som skiljer sig starkt från Lagercrantz skildring av Infernokrisen. Där hävdades ju att Strindberg under Infernokrisen var på "ett lysande humör"!

Att Lagercrantz och Söderström har så olika uppfattning om Strindberg är inte helt överraskande. Mycket talar för att de observerat olika sidor av en ytterst sammansatt personlighet. ✿

Spelar de något genialt?

FOTO: ARNE HYCKENBERG

MUSIK

Inte många svenska genier

Hur definierar man genialitet inom musiken och finns det några svenska musikgenier? Dessa frågor behandlas i ny bok. **Camilla Lundberg** har läst.

TITELN PÅ MUSIKFORSKAREN Ulrik Volgstens bok *Från snille till geni. Den svenska kompositörsrollens omvandlingar från Kraus till Måndagsgruppen och dess betydelse för synen på musik* kan förbrylla. Musikgenier i Sverige – vilka då? I pluralis, dessutom? Och vad är det för skillnad på snille och geni?

Den sista frågan låter sig enklast förklaras som att snille är något man kan ha

– geni något man kan vara. Utvecklingen av dessa föreställningar och romantikens omdefiniering av genibegreppet lämnar fortfarande spår i det tjugoförsta århundradets kultursyn. Det är en idéhistorisk aspekt som är sorgligt försummad när det gäller musik. Lika slentrianmässigt som envist kallas Mozart "gudabenaat geni" och Beethoven "titan" (aldrig tvärtom!). En svensk musikhandbok

från 1997 anger Mozart som *geni* och Beethoven som *gigant*, medan Bach är *mästare*, Schubert *naturbegåvning*, Debussy *banbrytare* och Stravinsky *prominent*.

Men svenska musikgenier? Ställer man frågan idag blir väl svaret Benny Andersson. Få torde nämna Volgstens kompositörer: Joseph Martin Kraus eller Karl-Birger Blomdahl, den så kallade Måndagsgruppens frontfigur. Någon klassiskt bevarad, till exempel jag själv, skulle kanske föreslå Berwald. För att hans musik var så missförstådd i hans samtid.

Och där är vi det romantiska genibegreppet på spåret. Franz Berwalds symfonier – den enda svenska 1800-talsmusik som med någon regelbundenhet förekommer i svenska konserter – är vårt musikhistoriska paradexempel på genuin konstnärlig originalitet i en förstockad omgivning. Att symfonier inte hade någon status i det svenska musiklivet framgår tydligt i Abraham Mankells *Sveriges tonkonst och melodiska nationaldikt*, utgiven 1853:

”VARJE TON HAR I DESSA folkviseartade stycken den rikaste betydelsen; det adlas av en fullviktighet, som även en Beethoven i sina bästa stunder ej mäktat överträffa.”

Detta om några sånger av Erik Geijer. Här betydde originalitet eller komplexitet föga.

Det gjorde det inte heller under Joseph Martin Kraus gustavianska sjuttonhundretal, än mindre för hans företrädare Johan Helmich Roman: ”den svenska musikens fader”. För Roman var det, precis som för Johann Sebastian Bach och alla dåtidens musiker, naturligt att återanvända och bearbeta andra kompositörers verk. Upphovsman var ett elastiskt begrepp, i den mån det alls användes. Att skapa nytt var endast Gud förunnat.

Med utvidgade tryckmetoder, framväxande borgerskap och tynande kyrklig auktoritet tonar bilden av den genuina, för att inte säga geniale kompositören fram under 1800-talet. I varje fall i centrala Europa, där Beethoven och hans efterföljare ikoniserats som representanter för idealiserad tyskhet (Thomas Mann: Kan en riktig musiker vara annat än tysk?). Mot slutet av seklet har själva tyskheten i deras musik kommit att gälla för universell. Musik från Europas utkanter, som Ungern, Polen och de skandinaviska länderna, uppskattas däremot för sin förmodade lokalfärg.

FÖR SVERIGES DEL blir visan det centrala uttrycket för svenskhet – säkerligen en följd av Jenny Linds segertåg över Europa och USA. Men också som en konsekvens av Johann Gottfried von Herders idéer om folklig äkthet och innerlig enkelhet. Det är de filosofiskt färgade spekulationerna om konstens upphov och uppgift som intres-

serar Ulrik Volgsten. Han skiljer mellan den idealistiska och den nationalromantiska genisynen enligt Kants respektive Herders ideal; den senare således mer lämpad för det svenska musiklivet.

Därför kunde en sång av Geijer utan vidare jämföras med en symfoni av Beethoven. Mer betydelsefull som ideolog var en annan litteratör och musikalisk amatör: Carl Jonas Love Almqvist. Hans egna enkla pianostycken och *Songes* – sånger utan kompositör – visar i klingande form hans estetik: spontan enkelhet orörd av akademisk bildning. I Almqvists anda argumenterade tidens tongivande musikskribent, Abraham Mankell, för visans – melodins – överhöghet:

”VISAN, SÄGA TYSKARNA, denna svåraste av alla kompositionsarter, hade urartat från sin ursprungliga härlighet, från sin naturliga enkelhet [...] Den äkta romansen syntes hava dött ut. Då uppträdde, som en föenix ur askan, svensken Lindblad med sina sånger och si! visan, den äkta visan stod åter upp.”

Det svenska musiklivet internaliserade utan problem den tyska uppfattningen om svensk enkelhet. Men så småningom växte kraven på det musikaliska hantverket och en opposition mot utbredd amatörism. Ett nationalromantiskt geni av rang måste nu också behärska musikalisk komplexitet; harmonik och instrumentation. Dock innebär det en paradox, rentav en anomali – då den nationalromantiska synen innefattar föreställningen om en skapande folksjäl.

Bokens många exempel på 1800-talets svärmeri för folklig enkelhet lockar till associationer åt rock, punk och annan populärmusik med äkthetsanspråk. Och protester mot kommersialisering är inget nytt. Här Franz Berwald vid seklets mitt:

För Sveriges del blir visan det centrala uttrycket för svenskhet – säkerligen en följd av Jenny Linds segertåg över Europa och USA.

”Den despotiska industrin är på god väg att undantränga all konst, i synnerhet den högre musiken, och förvandla henne till endast ytligt tidsfördriv, utan betydelse för själens lyftning.” Orsaken enligt Berwald var de ”halvartister och konstmakare som [...] överhopar oss med myriaders skallsongsstycken”.

Ännu var tiden inte mogen i Sverige för det idealistiska geniet att träda fram. Dess-

utom präglades musiklivet enligt Volgsten av en kollegial missunnsamhet, vars orsaker han inte närmare utreder. Men ”som dold bakom den nationalromantiska melodiprimaten innebär att fullödiga erkännanden av samtida kompositörer eller stilsriktningar i regel sitter långt inne”. Kanske något av en förklaring till frånvaron av en svensk Grieg, Sibelius eller Nielsen?

Nej, det idealistiska svenska geniet – den självbefruktande ensamme konstnären med originell skaparkraft – får ingen plats förrän folkhemmet börjar bebyggas. I Sverige sammanfaller föreställningen om denna sedan 1800-talet välkända tonsättartyp med modernismens inbrott; också den med sent inträde i musiklivet. Bästa exempel – ja, kanske det enda (men icke omnämnt i Volgstens framställning) – är den ensamme, plågade symfonitonsättaren Allan Pettersson. Men tydligast är den så kallade Måndagsgruppen som, efter andra världskrigets isolering av vårt land, träder fram med höga moraliska anspråk:

”En konstnär kan ställa sig i mänsklighetens tjänst genom att – ofta i fruktbar isolering – med sitt konstnärska slagruta spåra källor som är fördolda för oss andra och befria oss genom att bryta upp nya perspektiv. Sådan är just nu hans uppgift. Och den är samhällelig även om inte samhället vill det.”

INGMAR BENGTTSSON, sedermera professor i musikvetenskap, var en av många talesmän för denna folkhemsfärgade musikidealism som präglade Måndagsgruppen med omnejd. Utöver kompositörer som Karl-Birger Blomdahl och Ingvar Lidholm ingick också musiker som Eric Ericson jämte konservatorielärare och andra män som kom att dominera rekordårens konstmusikliv. Den ”fruktbara isoleringen” som både var förutsättningen för och konsekvensen av gruppens milt modernistiska tonspråk, var inte alldeles lätt att ställa i det samhälleliga lyssnandets tjänst. Snarare handlade samhällsansvaret om att inta chefstjänster och nyckelpositioner inom institutioner och kulturpolitik.

Eller, som Volgsten uttrycker det, om rollen som *genius incognito*. Till skillnad från 1700-talets ”snille”, vars komponerande utgjordes av en kulturell aktivitet, handlar det nu om ett ur en genial upphovsman sprunget immateriellt objekt. Vars yttersta syfte är att ”så länge som möjligt cirkulera på en ’fri’ marknad, där varje kollektivt anspråk på musiken som kulturell företeelse kan ses som angrepp på en privat äganderätt, som stöld”.

Frågan är om inte tiden snart är inne för det praktiskt och pragmatiskt arrangerande snillet att ta över från de metafysiska idealisterna med sin hårda rättighetskontroll. ✨

På bio i Trivandrum

Indierna älskar att se inhemsk film och deras filmindustri, Bollywood, är unik. **Erik Hedling** rapporterar från Kerala.

VID ETT JULBESÖK I Trivandrum i Kerala på den indiska sydspetsen bad jag filmregissören Govind Menon ta med mig på bio. Jag ville se "a big, fat Bollywood movie", alltså en genrefilm producerad i Bombay på hindi. Vi såg *Dhoom 3*, en film som hade premiär den 20 december förra året, och som snabbt slog en mängd kassarekord i Indien. Den släpptes naturligtvis även i USA och Storbritannien, två länder med gott om representanter för den indiska diasporan. Dessutom i en mängd andra nationer, från Ryssland till Filippinerna.

Bollywoodfilmen är ett intressant fenomen. Då syftar jag på vad Menon hävdar är den "riktiga" indiska filmen, inte förvisso lysande skapelser av regissörer som Mira Nair eller Shekar Kapur som skapat filmer enligt europeisk modell, till exempel den förres *Monsunbröllop* (2001) eller den senares mästerverk *Bandit Queen* (1994). Det som är så intressant med Bollywood är att Indien (vid sidan av Egypten) är den enda nation som utan skyddstullar mot amerikanska filmer upprätthåller en total dominans på den egna marknaden. På detta sätt kan Indien upprätthålla en gigantisk filmindustri där hela sex miljoner människor arbetar.

INDIERNA VILL ALLTSÅ SE indiska filmer, företeckadesvis skapade av Bollywood. De skiljer sig dramaturgiskt från både Hollywood och europeiska filmer, och man kan snabbt konstatera att de knappast är anpassade till gängse svensk medelklassmak. De är baserade på urgamal indisk teaterestetik, avsedda att framkalla de klassiska nio emotionerna: vrede, sorg, glädje, frid etcetera. Således byter Bollywoodfilmerna ofta genre mitt inne i berättelsen: en spännande jakt övergår i ett överdådigt iscensatt musikalnummer, ett dramatiskt förtäta ögonblick slutar i ett gapskratt. Och allt är iscensatt enligt ett traditionellt melodramatiskt mönster med på förhand givna betydelser. När jag frågar Menon om lokalpubliken förstår hindi – några undertexter finns inte annat än under engelska avsnitt – svarar han nekande; men dialogen spelar innehållsmässigt mindre roll, åskådarna förstår gester, uttryck och tonlägen. Efter att ha sett *Dhoom 3* i nästan tre timmar förstår jag precis vad han menar.

Den första Bollywoodfilm jag såg var Ashutosh Gowarikers *Lagaan* (2001), en för många utlänningar obegriplig film ef-

tersom den huvudsakligen handlade om en cricketmatch mellan snälla indier och arrogant upplåsta brittiska kolonialherrar. Filmen, som fick så stora framgångar att den till och med nominerades för en Oscar, var producerad av Aamir Khan som även spelade den indiska huvudrollen i filmen. Jag minns Khan som en särdeles karismatisk karl, ett litet muskelpaket med såväl humoristisk glimt och tragisk resning. Sedan dess har hans stjärnstatus i Indien nått närmast mytiska mått: han är inte endast skådespelare, regissör och producent, han är också en framträdande politisk aktivist avseende olika humanitära ändamål. Nyligen röstade *Time* fram honom som en av världens 100 mest inflytelserika män.

I EN SÅ PÅKOSTAD FILM SOM *Dhoom 3* ÄR DET FÖRVA NÄRMANDE ATT DET ÄR KHAN SOM SPELAR

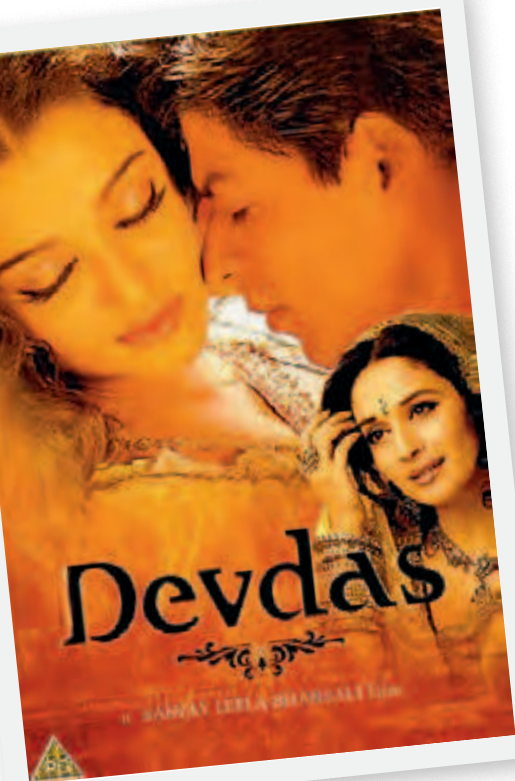

FOTO: MARY EVANS/IBL BILDBYRÅ

Bollywoodfilmen är unik.

FOTO: EVERETT COLLECTION/IBL BILDBYRÅ

huvudrollen, vid 48 års ålder till och med än mer muskulös och vältränad än i *Lagaan*. Filmen är den tredje delen av en så kallad *franchise*, där filmen som varumärke stimulerar till försäljning av allehanda biprodukter: leksaker, t-tröjor, popcornpaket, så småningom också dvd och Blu-ray. Filmen handlar om en bankrånande cirkusartist: Khan i akrobatisk högförm! Som barn såg han sin far – ägare till *he Great Indian Circus* i Chicago – begå självmord efter att ha tvingats till konkurs av sina borgenärer, en samling illvilliga amerikanska storkapitalister. Som vuxen betalar han tillbaka genom en serie spektakulära kupper i den amerikanska storstadsmetropolen, infångade med en hisnande teknisk briljans som knappast står Hollywood efter.

Menon förklarar att i *Dhoom*-filmerna är det skurken som spelas av de riktigt stora

Indierna vill alltså se indiska filmer, företrädesvis skapade av Bollywood. De skiljer sig dramaturgiskt från både Hollywood och europeiska filmer.

stjärnorna. Och filmen är närmast besatt av Khan och hans Adonisliknande kropp, inte minst hans vita hy, spant som ett trumskinn över hans böljande kropp, som har stark symbolisk signifikans. Vitheten är dubbel-

tydig: de anglosaxiska amerikanerna i filmen är antingen giriga bankirer eller fullständigt inkompetenta poliser. Hjältinnan i filmen, Khans danspartner i musikalavsnitten, är den lika ljuslätt brittiskan Katrina Kaif, med en indisk far och en engelsk mor, vars bikiniklädda insats är helt begränsad till den dekorativa effekten. Och vacker är hon förvisso. Vad avser det idag så populära Bechdeltestet – kravet att en film skall ha två namngivna kvinnliga karaktärer som talar med varandra om något annat än män i mer än två minuter – är *Dhoom 3* inget annat än en ren katastrof.

DET KANSKE MEST iögonfallande exemplet på den vita hudens attraktionskraft är den före detta australiska *cheerleadern* Tabrett Bethell, i rollen som den amerikanska kommissarie som tvingas kalla in indisk polis >>

för att kunna gripa Khan. Hon är närmast förevisad som ett erotiskt spektakel. Hennes intellektuella kapacitet, till exempel förmågan att föra ett vanligt samtal, ställs aldrig på några som helst prov.

Men Khans vithet har inte endast positiva betydelser. En bit in i filmen avslöjas att han har en dubblett, en tvillingbror som möjliggör de atletiska spratt de ständigt utsätter de korkade amerikanska poliserna för. Tvillingbrodern är också det ljusas mörka sida: han är vek och lite farlig, till skillnad från sitt syskon.

De indiska deckare som kallas in är desamma i samtliga *Dhoom*-filmer: Abhishek Bachchan och Uday Chopra. I filmen är den ene hindu, den andre muslim, allt för att vidga publikens identifikationsmöjligheter. Det är dessa, särskilt den senare, som står för de obligatoriska komediinslagen i en Bollywoodfilm. En påtaglig kvickhet är att de introduceras i handlingen genom att jaga bovar hemma i Indien i en karakteristisk riksha, en tresitsig mopeditaxi och ett av de allra vanligaste inslagen i den indiska trafiken. Deras riksha är en patriotisk signal i en film i övrigt besatt av motorcyklar – Khan själv kör en high-tech BMW med diverse Bondliknande prylar; varumärket exponeras genomgående, vilket visar att den är en så kallad produktplacering i filmen, precis som de allra senaste datorerna från Apple.

DE PATRIOTISKA VÄGORNASKÖLJERNÄSTAN ÖVER EN. Några indiska supermän gör Chicago till tummelplats och jag har sällan sett en film som så formligen vältrar sig i skyskrapans estetik. Ikoniska byggnader i Chicago infångas av en förälskad filmkamera, typ den kända Searsskrapan eller det modernistiska Chicago Art Institute. Med andra ord har indierna gjort världens mäktigaste nation till sin arena, ett slags signal om Indiens gryende status som den nya supermakten. I slutet av filmen infångas de bägge bröderna högst upp på ett dammbygge där de kastar sig ut hand i hand i ett närmast rituellt självmord, en scen som i en västerländsk film hade signalerat homoerotiska övertoner, trots släktskapet. Jag är dock osäker på om en indisk högbudgetfilm, avsedd att appellera till mer än 100 miljoner människor i ett land där homosexualitet är olaglig, låter sig förstås så. Men i väst kommer Khan förmodligen att tolkas på detta sätt.

Jag blir djupt gripen av Aamir Khans underfundiga dragningskraft och det mystiskt laddade slutet. Rent formmässigt är *Dhoom 3* och Bollywood nästan i nivå med Hollywood. Det är strålände underhållning och praktfullt attraktiv filmkonst. Åtminstone inom alla de olika genrer – komedi, musikal, action, drama – som filmen radar upp. Fast personligen föredrar jag nog fortfarande Kapurs *Bandit Queen*. 🌸

LITTERATUR

Terror och litteratur

Under ett par decennier satte terroristorganisationen Sendero Luminoso skräck i den peruanska befolkningen. Flera betydande peruanska författare har på senare år skildrat denna mörka period. Om detta skriver **Henrik Nilsson**.

DET VAR SOPORNA SOM avslöjade Abimael Guzmán. När ledaren för den peruanska terroristorganisationen Sendero Luminoso tillfångatogs 1992 var det visserligen till följd av ett långt spaningsarbete. Efter en månads resultatlös bevakning av en villa i ett av Limas medelklassområden var man dock på väg att överge operationen. Det var då man upptäckte cigarettpaket av märket Winston och burkar med hudmedicin i sopåsarna. Ett avgörande genombrott, eftersom Guzmán led av en dermatologisk åkomma och rökte sådana cigaretter. När polisen stormade huset fann man en korpulent man i skägg. Jakten på Perus mest eftersökta person var över.

Arresteringen av ordförande Gonzalo, som han också kallas, blev början på slutet för Sendero Luminoso, som hade tagit upp sin väpnade kamp i början på 80-talet. Det finns visserligen än idag isolerade spillror kvar av gerillarörelsen, något som vi påminnes om häromåret då Skanska-anställda kidnappades i ett otillgängligt djungelområde för att senare släppas. Sådana händelser kan fortfarande sända chockvågor genom det peruanska samhället och väcka smärtsamma minnen. Men numera är den tid avlägsen då Sendero Luminoso kontrollerade betydande delar av landsbygden, satte skräck i huvudstadens invånare genom sina attentat och tidvis faktiskt såg ut att kunna ta makten i landet. Under de senaste åren har flera av de sista ledarna antingen arresterats eller dödats. Idag ägnar peruanerna sig snarare åt att bearbeta de mörka åren och försöka förstå vad som hände.

Den peruanska sanningskommissionen har uppskattat antalet döda och försvunna till nästan 70 000 under åren mellan 1980 och 2000. Både gerillan och militären begick allvarliga övergrepp under konflikten. Huvuddelen av offren hade en sak gemensamt: de tillhörde landets fattiga befolkning. En episod i Nobelpristagaren Mario Vargas Llosas roman *Döden i Anderna* utgör en sorglig påminnelse om detta. Här berättas om den stumme och förståndshandikappade Pedrito Tinoco som lever i en avkrok i Anderna. Han har utvecklat ett särskilt förhållande till traktens lamadjur, och trivs bättre i deras sällskap än tillsammans med andra människor. När gerillasoldater kommer till byn beordrar de honom att visa vägen till djurens gömställe. Sendero Luminoso ser det som ett imperialistiskt påfund att staten inrättat ett reservat för dem. Efter att ha lockat ut de skygga djuren ur en grotta öppnar soldaterna eld. Pedrito ligger förkrossad kvar på marken efter massakern, omgiven av de döda lamadjuren. En tid senare kommer militären till trakten och torterar Pedrito för att få information – de inser inte att han är stum.

EN AV DE YNGRE PROSAISTER SOM gett sig i kast med konflikten i slutet av förra seklet är Santiago Roncagliolo (f. 1975). I reportageboken *La cuarta espada* (2007) försökte han gå till botten med både Sendero Luminosos maoistiska ideologi och med dess ledare Abimael Guzmán, aka demikern från Arequipa som konstruerade en personkult omkring sig och vil-

Guzmán knyter näven.

FOTO: JAIME RAZURI/TT NYHETSBYRÅN

le skapa världskommunismens "fjärde svärd". På organisationens hemsida Sol Rojo syns än idag bilden av Guzmán under porträtten av Marx, Lenin och Mao. Mest känd har dock Roncagliolo blivit för sin skickligt komponerade kriminalroman *Abril rojo* (Röda april) 2006. Den utspelar sig i Ayacucho, som är huvudstad i regionen med samma namn. Ayacucho intar en särställning i Perus politiska historia – här rådde länge ett närmast feodalt system, och fattigdomen har gjort området till en krutdurk genom seklerna. Det var i Ayacucho som Guzmán på 1960-talet fick anställning på ett vänstersinnat universitet, vilket tjänade som bas för rörelsens tidiga framväxt. Detta var också en av de värst drabbade delarna av landet under kriget mellan Sendero Luminoso och den peruanska staten.

HIT KOMMER ROMANENS huvudperson – poliskommissarie Chacaltana – från Lima för att försöka lösa ett ritualmord. Det är år 2000, Alberto Fujimori är på väg att vinna sitt tredje val, fullt av oegentligheter. Bara

några månader senare kommer presidenten att faxa in sitt avsked från Japan, dit han flytt efter att den omfattande korruptionen i hans regim uppdagats. Terrorismen är vid romanens upptakt officiellt besegrad sedan flera år tillbaka, men i själva verket finns det tecken på subversiv verksamhet i området. I takt med att fler lik hittas, visar sig det förflutna vara högst levande. Det blir också allt svårare för kommissarien att skilja de båda sidornas våld från varandra.

Den litterära höjdpunkten under det senaste decenniet är dock Alonso Cuetos (f. 1954) magnifika roman *La hora azul* (Den blå timmen) 2005. Liksom Roncagliolo behärskar Cueto intrigbygge och överraskningsmoment till fulländning. Jag tvekar inte att utnämna detta till en av de främsta latinamerikanska romanerna överhuvudtaget under senare år.

Berättaren är en framstående advokat i Lima vid namn Adrián Ormache. Han får en dag i fredstid veta att hans bortgångne far, en högt uppsatt officer, var ansvarig för systematiska övergrepp på civilbefolkningen – tortyr, våldtäkter, summariska avrättningar – under sin tid i Ayacucho då konflikten med Sendero Luminoso pågick. Men det visar sig också att fadern förälskade sig i en av de unga kvinnor som togs till militärkasernen – Miriam – och att hon lyckades

fly och kanske fortfarande är i livet. Att följa Ormaches febriga sökande efter henne, parallellt med hans försök att förstå faderns och sin egen roll i historien, är en sällsynt stark läsupplevelse. Samtidigt som hans egen ordnade tillvaro rasar samman, blotas staden Limas hittills okända dimensioner för honom – de brutala sociala skillnaderna mellan hans egna överklasskvarter och de fattiga områden som fylls av andinska inflyttare.

MEDAN CUETO SKILDRAR Lima med detaljrik skärpa, väljer Daniel Alarcón (f. 1977) – som skriver på engelska eftersom han är upp vuxen och bosatt i USA – att förlägga handlingen i sin debutroman *Lost City Radio* (2007) till ett namnlöst land. För den som är förtrogen med det peruanska sammanhanget är kopplingarna dit ändå uppenbara. Det talas om den stora staden vid havet med den evigt grå himlen under vintern – ett meteorologiskt tillstånd som Lima är känt för. Liksom i Roncagliolos och Cuetos romaner är det sedan flera år fred i *Lost City Radio*, men ett totalitärt tillstånd

råder, där journalister fängslats och regeringen håller ett hårt grepp om historieförskrivningen. Det är ett land i spillror vi möter hos Alarcón, där familjerna splittrats och många har försvunnit efter att en terroriströrelse vid namn Illegitimate Legion besegrats. Huvudpersonen Norma leder ett populärt radioprogram, där lyssnarna varje söndagskväll ringer in för att efterlysa sina anhöriga. Privat har hon sin egen sorg – hennes man Rey var en av dem som försvann i krigets slutskede. Viktiga ledtrådar tillhandahålls när en övergiven pojke en dag dyker upp på radiostationen; han kommer från samma avlägsna by som maken befann sig i vid sitt försvinnande. Det ska visa sig att Rey dragits in i ett samarbete med gerillan, som budbärare mellan staden och djungeln – inte som en följd av ett ideologiskt val utan snarare genom en serie grymma omständigheter.

Bortom sanningskommissioner och historieböcker förmar den peruanska prosan när den är som bäst att fånga en diffus och hotfull stämning som rådde under dessa år; känslan av ett konstant undantagstillstånd i verkligheten. De återkommande strömavbrotten i städerna och de döda hundarna som hängdes upp i huvudstadens lyktstolpar som en protest från Sendero Luminosos sida mot att Deng Xiaoping

avancerade mot den högsta makten i Kina. Gerillans sektaristiska språkbruk och dess makabra avrättningar, där vapnen ofta bestod av knivar eller stenar. Guzmán menade att en alltför utvecklad militärapparat kunde komma i konflikt med den politiska delen av rörelsen.

DET BULTANDE HJÄRTAT i denna roman-konst består av frågorna kring skuld och ansvar. Detta kommer till mästertligt uttryck i Alonso Cuetos roman, som inleds med ett citat ur en av den spanske författaren Javier Cercas romaner: "Kanske bär man inte bara ansvar för det man gör, utan också för det man hör och ser."

I slutet av Daniel Alarcóns *Lost City Radio* förs Rey bort med ögonbindel av militären i djungeln. Han blir en av de sista som dödas i kriget. Soldaterna leder honom till en flodbank, där de lägger honom på en flotte. Scenen är besläktad med de sista sidorna i Franz Kafkas *Processen*, där Josef K. förs till ett stenbrott för att avrättas. Deras straff är båda ett resultat av en lika godtycklig som obönhörlig logik. ✨

Både gerillan och militären begick allvarliga övergrepp under konflikten. Huvuddelen av offren hade en sak gemensamt: de tillhörde landets fattiga befolkning.

Jolo.
FOTO: BERTIL S-SON ÅBERG/
TT NYHETSBYRÅN

JOURNALISTIK

Jolo var inte motarbetad

I en nyutkommen bok beskriver olika personer sina minnen av den legendariske författaren och *DN*-journalisten Jan Olof Olsson, Jolo. Om detta berättar hans gamla kollega **Staffan Skott**.

MINNESBÖCKER OM FÖRFATTARE under titeln "Vi kände XX" är en hel genre i Ryssland. Ibland blir det underbara krockar, som när bidragsgivare A skriver om hur lycklig XX var när det kom skolklasser och besökte honom, och hur han klädde upp sig i exotiska dräkter – och sedan läser man bidragsgivare B, som stod XX nära och minnes hur han varje gång efter ett sådant besök var ursinnig på läraren som släpat dit stökiga ungar och förstört en arbetsdag.

Riktigt så tvära krockar finner man inte i *Så minns vi Jolo. 39 texter om Jan Olof Olsson* (www.jolosallskapet.se), men en viktig åsiktsmotsättning är en röd tråd i många av bidragen. Jolo var en av de största svenska journalisterna under 1900-talet, och han var mycket stor som författare. Var han motarbetad på sin tidning *Dagens Nyheter* under sina sista år? Företrädarna för de två ståndpunkterna är lika tvärsäkra på var sitt håll.

INTE VAR HAN MOTARBETAD, vad jag kan förstå. Han var oerhört produktiv i *DN* och fyllde fortfarande tidningen med briljanta artiklar och kåserier, och reste runt i världen. Det pågick lobbying med Börje Dahlqvist som drivande kraft för att Jolo skulle bli hedersdoktor. Börje Dahlqvist (redaktionschef 1963–1974) saknas förresten i den

här boken. Det hade varit intressant att höra hans beskrivning av Jolos situation.

Vad som verkligen förelåg mot Jolo var en hel del träaktig och enkelspårig kritik av det slag som inte var sällsynt bland ungdomen i den tidens vänstervåg. Och det låg i Jolos känsliga natur att ta illa vid sig.

Men Jolo (1920–1974) var ju hela tiden den stora stjärnan i Sveriges press, man läste alltid vad han skrev och blev aldrig besviken. Att skriva är en fråga om tonträffning, har det sagts, och Jolos tonträffning var personlig, omisskännlig och lagom varierad efter olika ämnen. Det fanns en formulering från beundrande kolleger i stil med "melankolisk entusiasm". Jolo dammsög verkligheten och presenterade sitt urval av pregnanta fakta med en tjechovsk elegans. Och tilltalet var alltid civiliserat, med all sin lärdom fick han oss läsare att känna oss på samma våglängd. Ja, en av hemligheterna bakom hans suveräna tonträffning lämnar dottern Vibeke: "Han lyssnade hellre än han talade."

Romanförfattaren Vibeke Olsson inleder boken med en text som visar att hon är sin faders dotter. Att skriva om en älskad fader är inte lätt, men en bättre introduktion kunde boken inte ha fått. Lämpligt nog avslutar hon boken med en artikel om tillvaron i det berömda radhuset i Lidingö.

Under sitt alltför korta liv var Jolo otroligt produktiv – kåserier på fasta dagar, artiklar och artikelserier plus tv och lite dramatik och de otaliga böckerna. Och det är lika otroligt hur hög kvaliteten alltid är. Om man slår upp Jan Olof Olsson på Libris register över böcker på svenska får man mer än 200 träffar. Det mesta är böcker och man ler när man tänker på Namn och Nyttys chef Bo E Åkermarks kärleksfulla gliring om Jolo: "En bok om dagen håller björnarna från dörren."

Det är genomgående också hög nivå på bidragen i boken, många plockade från andra publikationer; en tredjedel av författarna har likt Jolo redan gått till de himmelska centralredaktionerna. Det mesta går inte att läsa annat än i denna bok. Vilket gör den dubbelt värdefull.

PÅ PRICKEN RAKT IGENOM är fotografen Roland "Klicken" Jansons (1928–1991) minnen, mästerligt nedtecknade av Bo E Åkermark. Enligt dateringen publicerades detta märkligt nog medan Jolo var i livet. Man hör den snälla Klickens lakoniska, stockholmska slagfärdighet och det känns som man på nytt var i bilen ut på jobb med honom.

Han följde Jolo runt i världen och förekommer porträtterad i de två skälmromanerna *De tre från Haparanda* och *De tre mot Petrograd*. Om detta säger Klicken: "Ja, jag gillar att vara romanfigur. I sämre sällskap kan man komma än bland Jolos gubbar."

En författare som bara lämnat sådana verk efter sig som dessa två skulle i alla fall ha gått till historien med dem. Men i Jolos ymnighetshorn försvinner de nästan.

Själv fick jag ibland hoppa in och redigera på avdelningen Namn och Nytt redan för fyrtio år sedan och bytte då några ord med Jolo. Han påmindes inne i vårt rum om hur uppskattad han i själva verket var. Jag reste mig alltid när någon av "de stora" kom in i rummet. En gång sade han att vi två borde gå ut "och svinga en bägare". Det blev inte av – några månader senare var han död.

Att få redigera på Namn och Nytt på den här tiden var en nåd att stilla bedja om. En avundsjuk kollega i Göteborg sade till en kamrat som kommit till *Dagens Nyheter*: Jag skulle hugga av mig högra handen för att få redigera de skribenterna.

EN TREVLIG DETALJ i samarbetet med Jolo var att han inte bara skickade in kåserimanus i kuvert från hotell ute i stora världen eller lika gärna svenska landsorten, han tog med sig kuvert hem och använde dem också när han var Stockholmsbaserad.

Jag tog genast efter och sedan länge checkar jag aldrig ut från ett hotell utan att ha stoppat på mig eventuella hotellkuvert för vidare användning.

Mer än så kan man inte framgångsrikt härma de stora föredömena. ✿

Cecilia Garne
är politisk
journalist och
fil dr i stats-
kunskap.

Undervisning som underverk

Det lät så galet exotiskt: bo på hotell tolv år i sträck, undervisa i filosofi och fotvandrar. Har ni inte läst andra delen av Simone de Beauvoirs självbiografi, *Världen öppnas* (1960), så gör det. En starkare beskrivning av livet som intellektuell får man leta efter. Hon tillägnar sig världen genom att sluka den, faktiskt nästan äta den, med sinnena.

Det är mellankrigstid. Ingen vispgräddes smörjer skildringen av de steniga branterna, avlästa genom de Beauvoirs tunna gummisulor. Det är torftiga smörgåspaket och sträva mirakel. Kritdamm i näsan och klarögdade elever som hon är i ständigt samtal med (och ibland förför, enligt omstridda uppgifter).

Simone de Beauvoir har alltså det fina och respekterade yrket lärare i tjänst hos franska staten och skickas först till Marseille, sedan till Rouen för att undervisa i flickskolor.

Man inser att hon har vissa brister som lärare, även bortsett från romanser med eleverna. Hon krånglar i kollegiet, odlar gullegrisar och är uppenbart alltför egocentrisk för att överleva en teleportering till det tjugoförsta århundradets klassrum (jag medger att detta är en "what if" som kräver en välgymmad fantasi). Men hon är en stjärna som låter sig utmanas i katedern. 1943 blir hon författare på heltid. Resten är historia. Tyvärr inte skolhistoria.

När vi idag beklagar svenska lärares låga status så handlar det om ett nederlag för undervisningen som en högaktad konst. Med fasa inser man att det inte bara gäller skolan. På svenska universitet ses undervisning som ett straffarbete. En ny studie från SNS (Bienenstock, Schwaag Serger, Benner och Lidgard) sammanfattar misären: jämfört med forskningen är undervisningen underfinansierad, undervärderad och riggad utan incitament. Universitetens hemsidor saknar till och med uppgift om vilka lärare som undervisar på kurserna. Det anses inte vara viktigt. Forskning är fint, undervisning fult och studenter ett nödvändigt ont i den akademiska verksamheten.

Man vågar inte ens tänka på hur den känslan kan förstärkas när dagens lärarföraktade elever når universiteten.

Akademiker som får egna forskningspengar gör en sorts de Beauvoir och köper ut sig från undervisningen för att skriva (forsa), dock utan att säga upp sig. SNS rapportförfattare uttrycker sig diplomatiskt, så läsaren får dra sin egen slutsats. Nämligen att detta system är vansinnigt.

Särskilt om man tittar på SNS-studiens jämförelseobjekt, universiteten Stanford och Berkeley. Där kan *ingen* anställas utan att vara briljant på både forskning och undervisning – och framför allt får man inte sluta undervisa. Även Nobelpristagare står i katedern. Och inte bara det. På dessa universitet betraktar man *studenterna* som verksamhetens viktigaste resultat, inte forskningen och Nobelprisen.

Världen öppnas är den i särklass bästa delen i Simone de Beauvoirs självbiografiska svit. Sen blir den ärligt talat lite trist. Författaren slutar gå i clinch med elever och transporterar sig mellan litterära prispallar och politiska happeningar. Hon droppar namn och tappar fart (och slutar fotvandrar). Att lyckas är tydligen att dö en smula. Även om hon skapar mästerverk (*Det andra könet*, 1949).

Så betonar också folket från de amerikanska toppuniversiteten att undervisning är ett sätt att förbli levande.

– Inget håller en igång så mycket som frågorna från smarta studenter, konstaterar en fysikprofessor med fyrtio års erfarenhet från Stanford hos SNS. Han är alldeles för väluppfostrad för att säga "förändra er eller dö" till det svenska universitetssystemet.

Det borde nog någon göra snart. ✨

I korthet

Palmes poetiska prosa

I juli 1970 publicerade Olof Palme artikeln "Song My i vårt hjärta" i *Dagens Nyheter*. Den kom senare att ingå i boken *Att vilja gå vidare* (1974). I artikeln diskuterar Palme ett par nyutkomna böcker om den amerikanska massakern i Song My under Vietnamkriget.

Palme skriver om den amerikanska opinionens tro på rättfärdigheten i det egna landets utrikespolitik, och hur denna tro krockar med den aktuella verkligheten: "USA hade sänt trupper för att försvara frihet och demokrati [...] På vägen till Thermopylae hamnade de i Song My. Och för detta får många, vietnameser och amerikaner, ge livet än." För den som har läst Hjalmar Gullbergs klassiska dikt "Död amazon" är anspelningarna tydliga. ("För Thermopylae i vårt hjärta/måste några ge livet än.") Intressant nog nämner Palme inte "Död amazon", han räknade uppenbarligen med att läsarna kunde sin Gullberg.

I *Att vilja gå vidare* beskriver Palme också vilket inflytande de 40-talistiska författarna Stig Dagerman, Karl Vennberg och Lars Ahlin haft på honom. Kanske hade detta sin betydelse när han gjorde den litteraturintresserade Krister Wickman till utrikesminister. Wickman medverkade, tillsammans med bland andra Dagerman, Vennberg och Ahlin, i antologin *Kritiskt 40-tal* (1948).

Det är lätt att bli nostalgisk när man tänker på att vi idag har en statsminister som endast läser enklare deckare. Man kan också sakna politiker med Palmes stilistiska förmåga. Samtidigt är det tydligt att Palmes formuleringsglädje ofta ledde honom vilse, han var alltför förtjust i färgstarka uttryck som "hatets och illviljans kolportörer".

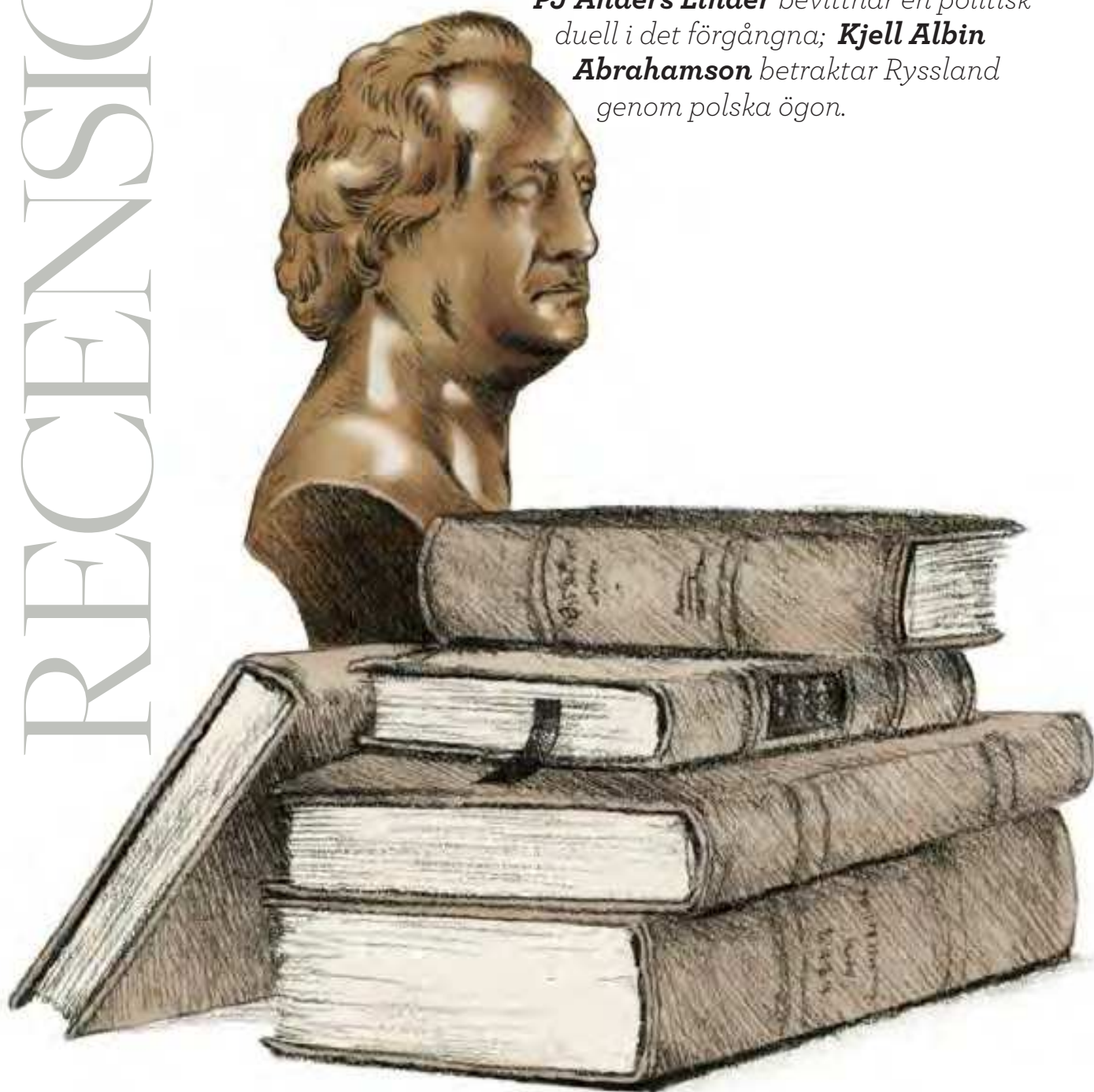
Påfallande i Palmes texter från 70-talet är hans naiva inställning till den kommunistiska sidan i Vietnamkriget. Det hade varit möjligt att kritisera USA utan att romantisera FNL och Nordvietnam. Samma naivitet inför diktaturer i tredje världen visade han när han 1975 åkte till Kuba och hyllade Fidel Castro.

Visst kan Fredrik Reinfeldt uttrycka sig svajigt om Ryssland och Ukraina. Men det är osannolikt att han, eller Stefan Löfven, skulle kunna hamna lika fel i utrikespolitiska frågor som Palme gjorde. Och ännu mer snett hamnade den av Palme beundrade poeten Karl Vennberg, som ofta vurmade för diktaturer av skilda kulörer.

Obildade teknokrater är tråkiga, men det är nog ofta tryggare att styras av dem än av poetsjälar. Det är väl dock inte omöjligt för en politiker att kombinera beläsenhet och sunt förnuft.

David Andersson

Detta nummers recensioner: *Nathan Shachar* skärskådar estradören *Hugo Chávez*; **Mats Fält** inspekterar den prydligaste baracken i öst; **Per Jönsson** värderar hotbilden mot Israel; **Ivar Arpi** försöker definiera islamismen; **Anders Rönmark** uppskattar kött och blod i ministeriell memoarform; **Carl-Göran Ekerwald** blickar in i en ocensurerad medmänniska; **Staffan Ulfstrand** löser kriminalgåtor redan i förväg; **Ninna Rösiö** ömkar Frankrikes president; **Katrine Kielos** oroas av smarta människor som gör dumma saker; **PJ Anders Linder** bevittnar en politisk duell i det förgångna; **Kjell Albin Abrahamson** betraktar Ryssland genom polska ögon.

Hallå, Presidenten! Maktutövning à la Hugo Chávez i direktsänd tv.

FOTO: HO/TT NYHETSBYRÅN

Reality show i verkligheten

Epoken Hugo Chávez har förvandlat Venezuela till oigenkännlighet. Polariseringen är nu total, en dialog mellan anhängare och motståndare till den förre presidenten är inte längre möjlig. Nathan Shachar söker förståelse i läsvärd litteratur.

VENEZUELA

Hugo Chávez, som styrde Venezuela från 1999 till sin död 2013, lade beslag på en stor del av det spaltutrymme som europeiska medier ägnar åt Latinamerika. För första gången på länge blev en latinamerikansk ledare föremål för laddad debatt i väst. Chávez kuriösa infall, hans pittoreska brott mot protokollet och

hans svavelosande förbannelser mot "imperiet" USA var givet nyhetsstoff i en bevakning som alltmer prioriterade spektakel framför analys.

För beundrare i de rika länderna var Chávez inte så mycket en nyhet som en biljett tillbaka till 1960- och 70-talens vissheter och villkorslösa engagemang. Det var inte Venezuelas inre förhållanden som fängslade, utan estradören Chávez och hans envisa beskrivning av läget som en

livskamp mellan det glupska USA och det marterade Latinamerika.

Chávez förändrade Venezuela i grunden. Hans landsmän kommer att brottas i många år ännu med de politiska motsättningar, de ekonomiska rutiner och det institutionella kaos han lämnat i arv. Men uppmärksamheten utomlands kring Chávez kapriser var skadlig, för den ställde mer nyhetsvärldiga ämnen i skuggan. Under Chávez mest aktiva år pågick rafflande >>

förändringar i en rad grannländer, ofta under ledning av mindre bullersamma vänsterregeringar. I Chile, Peru, Uruguay och Brasilien trängdes fattigdomen tillbaka mer eller lika mycket som i Venezuela, utan att man fingrade på demokratin eller snöpte rättsväsendet. (En god del av Brasilens imponerande tillväxt under de åren kunde det tacka Chávez för: När kubanska "experter" kollektiverade Venezuelas storjordbruk och akut brist stod för dörren, inleddes en luftbro av kött, socker och kyckling, som fortsatte fram till Chávez död. Nu krymper handeln hastigt – Venezuela har inga pengar och de brasilianska exportörerna har slutat leverera på kredit.)

USA var inte molnet på Chávez himmel, utan en välsignad resurs. Dess invasions- och mordplaner, dagligen avslöjade av regimen, blev svepskälet för att upprätta miliser bland anhängarna och legitimerade den nimbus av väpnat motstånd som omgav Chávez framträdanden. Var och varannan vecka hotade han att avbryta oljeexporten till USA. Han kallade president Bush "äsnan" och "djävul", USA:s ambassadör attackerades, men Chávez gick aldrig så långt att USA tvingades överväga ett embargo. Det existentiella vägval Chá-

vez försökte suggerera fram när det gällde USA – konfrontation eller underkastelse – var ett påhitt. I själva verket var USA:s intresse för Latinamerika, efter den 11 september 2001, förstrött. Kuppen mot Chávez i april 2002 glädde Washington, men när Venezuelas generaler efter ett par dagar återinsatte Chávez, lyfte man inte ett finger för att hindra detta.

Samtidigt instruerades talesmän att skriva alla tänkbara ledsamheter på USA:s konto: strömavbrott, varubrist och felsegna industriprojekt berodde på "imperiets sabotage". Gatuvåldet, som var betydande före Chávez och som nu är det allt överguggande problemet i städerna, är också USA:s skuld: President Nicolas Maduros stående förklaring till den rekordarta mordkurvan är amerikanska tv-seriers brutaliserande effekt.

Chávez är borta, men det är för tidigt att upprätta något bokslut över hans regim. Venezuela badar i exportintäkter, men är i det närmaste bankrutt. I sin desperata ambition att undvika samröre med chavismens demon IMF har efterträdaren Maduro länkat landets öde till ett annat imperium. Men Kina är en osentimental partner, som obarmhärtigt slår

mynt av Maduros planekonomiska excesser. För varje nödlån skriver Venezuela över framtida andelar av sin olje- och malmproduktion på kineserna.

Ett antal läsvärda och initierade böcker om Chávezepoken har kommit ut på senare år, vi skall strax titta närmare på dem. Tråkigt nog går ingen av dem på djupet med det vi är mest nyfikna på: dels Kubas långtgående inflytande över landets ekonomi och säkerhetstjänster, dels chavismens socialpolitik, som inte liknar något annat. Dessa bägge heta ämnen är tills vidare höljda i dunkel, och lär så förbli för lång tid framåt – alla data är grundligt mörklagda.

En stor del av regimen utgifter sker utanför statsbudgetens ram, och kan inte granskas av kongressen eller pressen. Litet förenklat går chavismens folkhushållning till så här: Det statliga oljemonopolet PDVSA – som kammat in en miljard kronor om dagen under senare år – finansierar ett antal politiskt kontrollerade stiftelser. Den mest berömda av dem är FONDEN, som anses stå för en tredjedel av alla investeringar i landet, och hälften av alla investeringar i den offentliga sektorn. Gissningsvis hanterade FONDEN 100 miljarder dollar under perioden 2005–2012.

Polariseringen flyttar ut på gatorna: protester mot Chávez efterträdare Nicolas Maduro, februari 2014.

FOTO: MIGUEL GUTIERREZ/TT NYHETSBYRÅN

En stor del av medlem går till "missiones", sociala projekt som inte administreras av statens myndigheter utan av chavismens olika massrörelser. Det finns missioner för föräldralösa barns skolgång, för kliniker i fattigområden och ett tjugotal andra behjärtansvärda ändamål. Att det kopiösa penningflödet jämte bristen på redovisning bäddar för astronomiskt svinn och svindlande nepotism vet alla venezolaner. Även om de inte känner några siffror så får de många smakprov på hur lättvindigt deras ledning handskas med rikedomarna: Häromåret öppnade Chávez med stora fanfarer det pappersbruk som skulle göra landet självförsörjande ifråga om tidningspapper. Ett par år och fyra miljarder kronor senare är mönster fabriken ett par tomma industrihallar, övervuxna av gräs,

"Det Chávez strävade efter, och nästan dagligen uppnådde, var den stora, överrumplande gestalten – som drottningen i Alice i Underlandet."

flankerade av ett mammutporträtt av Chávez. Ännu dyrare, men lika felslaget, är det aluminiumprojekt Chávez gav order om att upprätta i delstaten Bolívar.

Den välfärd Chávez praktiserade liknar inte Europas. Förmånerna har inte presenterats som den fattiges rättmätiga andel av Venezuelas oljeintäkter. (När Chávez tillträdde exporterade landet olja för 522 dollar per år och person. Idag är siffran 3 095 dollar.) Hjälpen är en personlig gåva från *el presidente*. Chávez bild är obligatorisk på varje mjöl- och cementsäck. (Här anknöt han till en vördig latinamerikansk tradition: *el Caudillo*, patriarken som ger den utsatte ett handtag över huvudet på svekfulla politiker och partiska institutioner.) Lojaliteten är det centrala: eftersom ingen lagstadgad välfärd existerar så vet de behövande att de äventyrar sin försörjning om de röstar på någon annan.

Chávez lämnade efter sig ett svårt ekonomiskt deficit. Han och efterträdarna förnekar all vedertagen visdom, inklusive lagen om tillgång och efterfrågan. Venezuelanska företagare som vägrar sälja importerade varor till de underpriser regeringen satt stämpas som "sabotörer" och kan räkna med rättslig påföljd.

Men på ett område lyckades Chávez: Han förvandlade medielandskapet i grunden. De flesta av de privata tv-kanaler som låg i ständigt krig med honom är besegrade. Några av deras ägare har drivits ur landet, andra har mist sin licens och ett par har köpts av chavister för pengar som regimen skjutit till. Många nya regimtrogna radio- och tv-kanaler har etablerats och den borgerliga dominansen över nyhets-

flödet hör till historien. Det finns fortfarande ett par seriösa kritiska dagstidningar, som *el Universal*, men de arbetar under ständigt hot om åtal och böter för "förtal".

Strax efter sitt tillträde lanserade Chávez det direktsända radio- och tv-programmet *Aló Presidente!*, med honom själv som programvärd och enväldig huvudrollsinnehavare. Programmet var ett rapodiskt bordssamtal, *reality show* och regeringssammanträde, allt i ett. Än sändes det från en kåkstad, än från en fabrik eller en badstrand, allt för att ge en kongenial inramning åt de ämnen *el Comandante* dryftade.

Chávez kom till makten buren på en våg av hat mot de etablerade politikerna. Nästan alla journalister, intellektuella och

vänsteraktivister stödde honom i början. Enligt en mätning strax efter hans tillträde hade han 90 procent av venezolanerna med sig. De lärde sig strax att något alltid hände under *Aló Presidente*, något gripande, löjligt, genant eller chockerande. Viktiga projekt och omskakande reformer kungjordes där. När kåkstadsinvånare klagade över utlovad hjälp som inte setts till spände Chávez blicken i den berörde ministern, som kallsvettades, vred sina händer och svor att genast rätta till saken.

Programmet lockade inte bara stjärnögda beundrare. Anti-chavisterna följde med i det för att stärkas i sin syn på Ledaren som nationell pajas, och journalister var tvungna att se åtminstone ett sammandrag. *Guardian*-korrespondenten Rory Carroll *Comandante. Inside Hugo Chávez's Venezuela* öppnar med avsnitt 351 av *Aló Presidente*, som spelades in i februari 2010:

Presidenten flanerar hand i hand med sin dotter Maria på Plaza Bolívar, framför ryttnarstatyn av idolen och förebilden Simón Bolívar. Chávez gnolar en ballad, pekar på en ekorre i ett träd och sammanfattar Bolívars gärning. Paret stannar framför en grupp rödklädda chavister, inför vilka han sjunger en känd sång till Bolívars ära – hans stämma var inte öäven – och förklarar för de andlösa lyssnarna hur oligarkin, samma usla oligarki som stämpalar mot honom idag, förvandlade frihetsskämpan Bolívar till en ikon för kapitalisterna:

– Precis som antiimperialisten Jesus! Han ledde klasskampen, och för det korsfästes han!

COMANDANTE
INSIDE HUGO CHÁVEZ'S
VENEZUELA
RORY CARROLL
Canongate Books 2013

**LA REVOLUCIÓN
SENTIMENTAL**
VIAJE PERIODISTICO POR
LA VENEZUELA DE CHÁVEZ
BEATRIZ LECUMBERRI
Punto Cero 2012

**THE SILENCE
AND THE SCORPION**
THE COUP AGAINST
CHÁVEZ AND THE MAKING
OF MODERN VENEZUELA
BRIAN A NELSON
Nation Books 2009

AFIUNI
LA PRESA DEL
COMANDANTE
FRANCISCO OLIVARES
Cyngolar – La hoja
del Norte 2012

Efter en halvtimme till fots sätter sig Chávez vid ett skrivbord, placerat så att Bolívar hamnar i fonden under resten av programmet. Han förkunnar till stort jubel att mervärdet är avskaffat i Venezuelas ekonomi. En socialistisk gäst från Nicaragua framför en hyllning, och Chávez brännmärker Miami som imperialismens högkvarter. Han nynnar en sång av Demis Roussos, men han kommer inte på vad den heter, och palavern om detta tar ännu litet tid i anspråk.

Men nu kommer dramatiken, huvudnumret som Chávez har planerat utan att förvarna någon. Som vanligt finns rådgivare och ministrar till hands i kulisserna, >>

redo att agera måltavlor för spelad eller äkta vrede. En av dem är Jorge Rodríguez, chavistisk borgmästare i den stadsdel som omfattar Caracas historiska kärna. Presidenten gör en svepande gest över torget, och frågar Rodríguez:

– Vad är det för något i bottenvåningen till den där vackra byggnaden?

– Det är juvelerare och guldsmeder, turistbutiker.

Chávez gör en min av horor över dessa krämare i templet, spanner blicken i borgmästaren och undrar:

– Expropria dem!!!

Rodríguez nickar underdånigt, men ser förtvivlad ut. Han är till yrket psykiater och det syns lång väg att han aldrig har varit med om något liknande. Chávez pekar på en annan anrik byggnad:

– Och huset där Bolívar levde som nygift, vad har vi där?

– Också butiker.

– Expropria dem också!

Applåder från de rödklädda fansen.

När presidenten med sitt allsmäktiga pekfinger har förvisat alla butiker från torget, förklarar han:

– Det här måste bli ett stort historiskt centrum, med arkitekturprojekt, historiska projekt. Caracas är rebellernas stad!

Det är oklart vad han menar med det, och det blev heller ingenting av. 97 butiker

ta fientligheten från de rödklädda chavisterna. Det hela var så intensivt, oberäkneligt och polariserat att det kändes som att permanent befinna sig i en folkmassa där hälften jublade och hälften buade.

Carrolls stora ambition är att teckna Chávez ideologiska profil. Han vill redovisa alla de brokiga, förbluffande och aparta influenser som strålade samman i Chávez bisarra men tvärsäkra outlook. (En förolyckad basebollhjärte, en stråtrövare och den bortglömde ryssen Plechanov hörde till hans starkast lysande ledstjärnor.) Carroll har sparat upp en imponerande skara barn-, ungdoms- och armékumpaner till Chávez. De beskriver honom som gladlynt och öppen, med en glupande apettit på böcker och historia. Deras minnesbilder ger många ledtrådar till Chávez senare öden.

Om Carroll rotar djupt i Chávez inre, så är Beatriz Lecumberris ärendet det omvända. Lecumberris, AFP-korrespondent i Caracas 2008–11, vill begripa hur det land är funtat som så hastigt låt sig förvandlas och polariseras, inte av någon stridsfråga utan av en enskild person. Hennes bok *La revolución sentimental* är en serie reportage från alla de arenor där chavismen och anti-chavismen dagligen kolliderar: medierna, kåkstäderna, rättsväsen-

aktig vänsteropposition mot Chávez – replikerade med en serie förlamande strejker. I mars 2002 höjde Chávez insatsen och tog kontrollen över landets viktigaste institution, oljemonopolet PDVSA. Ledningen och styrelsen sparkades och ersattes med chavister – i direktsändning under ett avsnitt av *Aló Presidente*. Chávez popularitet rasade till 30%, och den 8 april inleddes en generalstrejk. På strejkens tredje dag marscherade över en miljon demonstranter mot presidentpalatset Miraflores.

Chávez och hans inre krets såg marschen som upptakten till en statskupp. Några höga armébefäl ville lyda Chávez order att skjuta skarpt mot folkmassan, andra vägrade. När tåget var nästan framme vid palatset utbröt skottlossning. Under de följande tre dygnen rådde kaos i Venezuela. Chávez lämnade makten och fördes bort av militärer till en karibisk ö. Arbetsgivarföreningens ordförande Pedro Carmona svors in som president, men på den tredje dagen återbördades Chávez i en djärv av aktion av sin vän general Raúl Baduel.

Kuppen blev en lyckokast för Chávez del: Den tvingade både officerare och prominenta ämbetsmän att bekänna färg. Efteråt visste Chávez vem som stod på hans sida. Övriga rensades ut. Men april 2002 lämnade ett öppet sår av frågor: Var det Chávez som gav order om automateld mot civila? Låg USA bakom kuppen? Fabricerade bevis efteråt? I en märklig bok, *The Silence and the Scorpion*, har Brian A Nelson vänt och vridit på alla dessa gåtor. Han har intervjuat dramats nyckelfigurer och en rad ögonvittnen, och han bringar klarhet i det mesta. Hans slutsatser är föga smickrande för Chávezlägret: Det var han som gav order om att öppna eld mot demonstranterna; USA låg inte bakom kuppen; bevismaterial förstördes och vittnen pressades och mutades att vittna falskt under den påföljande "sanningskommissionens" arbete.

De mänskliga rättigheterna kränks dagligen i Venezuela. Sedan Chávez död – och omvärldens svalnande intresse för landet – har övergreppen tilltagit. Högsta domstolen är en samling marionetter och rättsapparaten är framför allt ett redskap för att straffa och bli kvitt kritiker. Alla oppositionspolitiker som vinner ett provinsval eller lyckas göra sig hörda drabbas, utan undantag, av åtal och oftast fängelse, för korruption. Under dramat i april 2002 lyckades den nuvarande oppositionsledaren Henrique Capriles Radonski stoppa en folkmob som var på väg att storma Kubas ambassad. Han fick ett offentligt tack från kubanerna för sin rådighet, men Chávez gav order om att han skulle åtalas för att ha iscensatt angreppet, och han tillbringa-

"Chávez landsmän kommer att brottas i många år ännu med de politiska motsättningar, de ekonomiska rutiner och det institutionella kaos han lämnat i arv."

vräktes från torget och med dem en livaktig turistnäring. Många jordbruk, industrier och byggnader har konfiskerats på samma vis, efter ett infall från presidenten, ofta i tv, ofta utan någon uppföljning.

Krassa resultat var aldrig Chávez måttstock. Det han strävade efter, och nästan dagligen uppnådde, var den stora, överrumplande gesten – som drottningen i Alice i Underlandet. Konsekvenser, facit och morgondag existerade inte i hans kalkyler.

Före programmets slut, det pågick i nära sex timmar, ett förhållandevis kort avsnitt, återvände den härjade borgmästaren med någon sorts papper som skulle föreställa den formella exproprieringen. I ett land där folk står minst en dag i kö för att förnya ett körkort var detta en bedrift – och på en söndag.

Att arbeta i Chávez Venezuela, skriver Carroll, var utmattande. Detta intygas villigt. Ett handikapp för de utländska journalisterna – som ofta anlände som Chávezsvärmande romantiker – var den urbo-

det, jordbruket, oljan, affärslivet och politiken. Det är en imponerande kavalkad venezolaner, fattiga och rika, chavister och oppositionella, som kommer till tals under Lecumberris utflykter i Chávez rike. Boken är rik på både tragik och komik – kapitlet om hur Chávez låter gräva upp Simon Bolívars kvarlevor i hopp om att bevisa att han mördades av "oligarkerna" är fars på hög nivå.

Ett par månader efter sitt tillträde 1999 slog Chávez alla popularitetsrekord. Men bara ett år senare hade han förvandlats från en enande till en söndrande kraft. Latinamerikas äldsta demokrati, som i årtal har kretsats kring de bägge polerna Copei (kristdemokrater) och AD (socialdemokrater), hade i ett huj fått en ny spelplan, vars nya poler var chavism och anti-chavism. Vägskalet, där broarna till försoning och avspänning mellan lägren slutgiltigt brändes, passerades i april 2002. I november 2001 hade Chávez utnyttjat de extraordinära befogenheter han givit sig själv, och stiftat 49 lagar genom dekret. Högeroppositionen – det fanns redan då också en liv-

de nära ett år i fängelse. Ungdomsvännen general Raúl Baduel, som räddade Chávez under kuppen 2002 men sedan kritiserade hans maktfullkomlighet, sitter sedan sju år inspärrad för korruption.

Men inget justitiemord har skakat Venezuela och omvärlden så som det bestialiska överfallet på Maria Lourdes Afiuni, domare vid Caracas tingsrätt. I december 2009 frigav hon en affärsman, Eligio Cedeño, som hade suttit fängslad i nära tre år utan åtal. Han uppgavs vara misstänkt för valutabrott, men hans verkliga synd var hans frikostiga bidrag till oppositionen.

När Chávez underrättades om Afiunis tilltag exploderade han, och förkunnade, i direktsändning i tv:

– Denna bandit, hon skall få lagens strängaste straff, 30 år!!

Sagt och gjort. Afiuni spärrades in, men inte i ett vanligt fängelse, utan på en anstalt där hela omgivningen hade till uppgift att plåga livet ur henne. Hon sparkades så att hennes urinblåsa sprack, våldtogs tills hon blev med barn och nekades vård när hon drabbades av cancer. När uppgifterna nådde utanför landet tog FN sig an hennes fall och Chávez belägrades av internationella protester. Hämndritualen mot Afiuni var så förryckt att Chávez mest trofaste vapendragare, Noam Chomsky, skickade ett protestbrev och vädjade till honom att skona Afiuni. Chávez gick till slut med på att hon fick cancerbehandling utanför fängelset, och därefter sattes hon i sträng husarrest. Men hon kunde inte friges förrän efter hans död. Målet mot henne är dock ännu inte nedlagt, och hon är förbjuden att tala med journalister.

Om Afiunis kalvarium har Venezuelas mest ansedde undersökande journalist, Francisco Olivares vid tidningen *el Universal*, skrivit en skakande bok, *Afiuni. La presa del Comandante* (Afiuni. Presidentens fänge). Regimen köpte upp och förstörde större delen av den första upplagan, men boken säljs nu i Miami och i Madrid.

Varubrist, valutaflykt och tilltagande studentdemonstrationer har just nu regimen i gungning. Ledande oppositionspolitiker har fängslats. Framtiden är oviss, men en sak är säker: Den politiska krisen kommer inte att lösas på fredlig väg. Venezuela är inte ett samhälle, utan två. Chavister och deras motståndare har inte längre något gemensamt forum och inget gemensamt språk. I Argentina roterar fortfarande all politik utmed den axel Juan D Perón definierade på 1940-talet. Har Venezuela drabbats av en liknande förbannelse? Är också dess framtid dömd att utspelas i Chávez skugga, i låsningen mellan polerna chavism och anti-chavism?

Nathan Shachar

”Ingen har för avsikt att bygga en mur”, försäkrade Walter Ulbricht några månader före byggandet.

FOTO: SVT BILD/TT NYHETSBYRÅN

Om eliten själv får bestämma

TYSK HISTORIA

Egon Krenz lyckas inte. På läsare kan uppfatta DDR:s siste ledares bok om sin företrädare, Walter Ulbricht, som ett ärligt försök att skildra mannen, hans tid och det land han skapade. Ulbricht skildras i huvudsak som en gammal man som ville väl. Hans strävanden hindrades av storpolitikens villkor, Sovjetunionens dominans och västmakternas intrigerande mot DDR:s strävsamma medborgare.

Sanningen är naturligtvis att Walter Ulbricht var en ledare som satte systemet och sin egen makt före allt annat. Ulbricht styrde inte DDR i medborgarnas intresse – han administrerade den diktatur som hade införts med stöd av sovjetisk vapenmakt på våren 1945.

Däremot kan ingen hävda något annat än att Krenz som redaktör gör ett ambitiöst försök att återrädda enhetspartiet SED:s gamle ledare. Han låter ett 60-

tal företrädare för det land som för inte så länge sedan fortfarande var det sämre Tyskland ge sina intryck av Ulbricht. På 600 tättskrivna sidor tyska, kryddad med den för systemet så typiska floden av förkortningar, förmedlas en bred bild av livet i det socialistiska Tyskland – ”juvelen i kronan” i det sovjetiska imperiet. DDR var inte den gladaste men väl den prydligaste baracken i öst. Allt från ungdomsorganisationernas roll, Ulbricht, kulturen och vetenskapen till tysktyisk diplomati och storpolitik får plats.

Även om boken i grunden är en ytterst tvivelaktig produkt, lyckas den återskapa litet av den värld som försvann i november 1989. För dem som har bidragit med intervjuvar eller egna texter var DDR ett gott samhälle. De beskriver hur staten styrdes av den elit de själva tillhörde. Om man för en stund accepterar den realsocialistiska diktaturens inre logik, väcks ett samhälle till liv där allt är politik och ledare på högsta nivå hanterar detaljfrågor som i ett normalt samhälle aldrig skulle bli föremål för beslut.

>>

Den stora bristen, och samtidigt förutsättningen för att Krenz magnum opus alls kunnat bli verklighet, är naturligtvis att elefanten i rummet bara nämns i förbigående. Diktaturen försvaras inte över huvud taget – den behandlas med självklarhet som sin motsats. Orwell hade uppskattat Krenz redaktörsinsats. Diktatur är demokrati. DDR beskrivs som en demokratisk rättsstat med flerpartisystem. Detsamma gäller de remissrundor och folkomröstningar som genomfördes, bland annat för att förankra landets författningar, med jämna mellanrum. Inget skrivs om det enkla faktumet att dessa övningar i praktiken var nästan meningslösa eftersom partidiktaturen alltid hade sista ordet. Inget skrivs heller om att DDR – liksom dagens Kina – hade ett flerpartisystem men att även det i praktiken saknade betydelse eftersom alla partier stod bakom landets samhällssystem och inget parti någonsin på allvar ifrågasatte SED:s linje. En liberaldemokratisk minister avgick dock när de sista privata företagen socialiserades.

Krenz bok har orsakat en omfattande

berlin, och senare ett sätt att döva det dåliga samvetet inför historien.

Krenz sagesmän beskriver Ulbricht som en seriös, ambitiös och begåvad man som ärligt strävade efter att förbättra livet för DDR:s medborgare. Trots dessa goda egenskaper uppfattades han inte alltid som överdrivet sympatisk. Företrädaren Wilhelm Pieck, landets ende president – Ulbricht var statschef i egenskap av "ordförande i statsrådet" – var den folkliga företrädaren för regimen. Kritikerna har ifrågasatt det rimliga i att framställa diktaturens främsta representant som en vänlig farbror. För Ulbricht var politik ingen lek – lika litet som för hans motståndare. Den som i efterhand omvandlar hårda fängelsestraff till dödsdomar tar sin uppgift som Moskvaståthållare i östzonen på allvar.

Den intressantaste delen av boken är den som ger ett östtyskt elitperspektiv på den tysktyska frågan. Det faktumet att storebror BRD fanns på andra sidan järnridån gjorde DDR till ett mycket speciellt land

tant för en hård linje mot det "så kallade" DDR, håller hemliga samtal med ledarna i Östberlin i hopp om att komma förbi de motsättningar som verkade omöjliggöra en återförening. Den förste ordföranden i konstitutionsdomstolen i Karlsruhe dyker efter fyra år på sin post plötsligt upp i DDR och uttalar skarp kritik mot det militära samarbetet inom Nato och den växande klyftan mellan de båda tyska staterna. Han döms som landsförrädare när han återvänder till Västtyskland.

Ulbricht framställs inte bara som en tysk version av de mönsterledare som enligt den egna propagandan alltid har styrt Nordkorea. Hans inblandning i kulturlivet var tidvis klumpig och överdriven även för DDR. Brecht klarade sig och fick de resurser han behövde till Berliner Ensemble, men för många andra kunde Ulbrichts illvilja krossa lovande karriärer inom litteratur, konst och teater.

Inom ekonomin tycks Ulbricht ha strävat efter att bevara mer av privata inslag. Han betonade vikten av professionell ledning inom det tidigt haltande näringslivet. Det fördes en diskussion om företagares roll och om riskerna med överdriven politisk inblandning. Ulbricht lyckades genom reforminsatser öka tillväxten, men bland annat ett sovjetiskt tryck resulterade senare i att i princip hela näringslivet socialiserades även i DDR.

Ulbricht förberedde under senare delen av sin tid som statschef ett reformprogram som kallades Nya ekonomiska systemet. Det skulle minska den politiskt styrda centrala planeringens makt över ekonomin i syfte att öka konkurrenskraften. När Ulbricht störtades av Erich Honecker 1971 blev reformprogrammets kollaps en naturlig konsekvens. Det var alltför tydligt förknippat med den tidigare ledaren och dessutom aldrig uppskattat inom SED:s egna led.

Honecker är ett av de få undantagen när det gäller den okritiska inställningen till DDR och statens ledare. Flera medverkande framställer Ulbricht som övertygad kommunist och Honecker som en mindre sympatisk maktmänniska. Efterträdarens Sovjetstöd intrigerande kommenteras kritiskt, och maktövertagandet ses som ett steg mot revisionistiskt förfall.

Egon Krenz själv tycks ha samma idealiserade bild av sin företrädares företrädare. Även i hans värld var det bättre förr. Så var det inte. Östzonens 1950- och 60-tal var inget samhälle på väg mot framtiden, men det är en lika skrämmande som fängslande värld att besöka som läsare – väl medveten om att man kan återvända till verkligheten utan att avkrävas visum av en trött folkpolis i ful uniform.

Mats Fält

"Orwell hade uppskattat Krenz redaktörsinsats. Diktatur är demokrati. DDR beskrivs som en demokratisk rättsstat med flerpartisystem."

debatt i Förbundsrepubliken. Bland annat har skildringarna av byggandet av Berlinmuren i augusti 1961 kritiserats. I boken hävdas att Ulbricht var ärlig när han några månader före bygget på en presskonferens förklarade att: "Niemand hat die Absicht eine Mauer zu errichten." ("Ingen har för avsikt att bygga en mur.") Muren var en rysk idé vars förverkligande inte avgjordes av DDR – möjligen gemensamt av Warszawa-paktens medlemsländer. Kritikerna menar att DDR:s ledning var djupt involverad i diskussionerna om hur flykten ur landet kunde stoppas. Att skylla svåra beslut

på Moskva var först ett sätt att minska det politiska trycket mot partiledningen i Öst-

i Östeuropa. Ledningen slog inte på allvar in på socialiseringsvägen förrän i början av 1950-talet. Orsaken var osäkerheten om hur Tysklands öde skulle hanteras av segrarmakterna. Även Ulbricht tycks ha tagit en strävan efter återförening på allvar – med reservationen att landet skulle vara neutralt och "socialistiskt". Successivt ökade motståndet inom DDR:s elit mot att på allvar diskutera lösningar som kunde riskera deras makt och privilegier. Efter Stalins död agerade Beria för en kompromiss med väst som skulle ha inneburit att DDR offerats för andra fördelar – en parallell till reträtten från den sovjetiska ockupationszonen i Österrike 1955. Genom Berias fall försvann det akuta hotet mot SED-staten.

Skildringen av kontakterna mellan öst och väst under åren efter kriget är tidvis fascinerande. En företrädare för CDU:s ungdomsförbund i östzonen deltar i en partikongress i väst och får träffa Adenauer. Den store kanslern visar medkänsla men inget riktigt engagemang för landsmännen i det andra Tyskland. En av historiens kuriositeter är att även kanslerns CDU efter kriget till en början faktiskt stod bakom tanken på ett socialistiskt Tyskland – detta i en tid när det gamla Tyskland framstod som ett katastrofält misslyckande.

Axel Springer, pressmagnaten som blev Förbundsrepublikens tydligaste represen-

WALTER ULBRICHT
ZEITZEUGEN
ERINNERN SICH
EGON KRENZ
Das Neue Berlin 2013

Israeliska trupper vid gränsen till Gazaremsan.
FOTO: EDI ISRAEL/TT NYHETSBYRÅN

Cirklar av hot

MELLANÖSTERN

Israel är det enda land i västvärlden som ockuperar ett annat folk. Samtidigt är Israel det enda landet i västvärlden vars själva existens är ifrågasatt och hotad. Yttre hot och egen ockupation har blivit hörnstenar i israelernas tillvaro.

Så sammanfattas den röda tråden i vinterns mest uppmärksammade bok i Israel: Ari Shavits *My Promised Land*. Shavit har sedan länge varit en av Israels skarpaste pennor, numera i den liberala dagstidningen *Haaretz*, och ingick tidigare såsom "vänstersionist" inom den förr så starka men numera nästan avsmalnade fredsrörelsen. På senare år säger han sig ha blivit "mer realistisk och mindre dogmatisk" – många av hans artiklar andas numera en alltmer offensiv sionism, särskilt kring det upplevda hotet mot Israel från Irans kärnteknikprogram. Realistisk eller ej, helt klart är Ari Shavit dystert om Israels fram-

tid och innerst inne tycks han önska att sionismen hade tagit en annorlunda väg.

My Promised Land har på det hela taget fått översvallande lovord, även om somliga knorrar över att Shavit mest uppehåller sig vid israeler av *ashkenasisk* (europeisk-judisk) börd och inte har så mycket att säga om de *orientaliska* judar (från arabiska länder) som ändå utgör halva Israels judiska befolkning. Då bör man ha i minnet att Shavits fokus ligger på det sionistiska projektet Israel, och att praktiskt tagit alla ledande företrädare för detta projekt är och har varit ashkenaser. Med den inskränkningen ska det framhållas att Ari Shavit har skrivit en unikt ärlig och perspektivrik bok, med få om några moderna motsvarigheter i vare sig Israel eller någon annanstans.

Låt oss först lyssna på dystergöken Shavit. Flera koncentriska hotcirklar sluter sig idag kring Israel, hävdar han. Först den islamiska cirkeln – halvannan miljard muslimer i världen kringgärdar Israel

och hotar dess framtid. Sedan den arabiska cirkeln – 370 miljoner araber omringar den sionistiska staten och hotar dess själva existens. Så en inre palestinsk cirkel bestående av 10 miljoner palestinier som ifrågasätter den judiska staten. Under 2000-talet har dessa tre cirklar delvis sammanfallit, med det palestinska Hamas, det libanesiska Hizbollah och det snart kärnvapenkapabla Iran som samtliga fysiskt hotar israelernas överlevnad.

Så långt låter Shavit nästan som en sionistisk superhök. Men han ritar ytterligare hotcirklar, innanför de tre förstnämnda, och dessa är mestadels hemmatillverkade. En sådan cirkel består av Israels halvannan miljon araber/palestinier, som ingen regering i Jerusalem har behandlat rättvist och som därför en dag kan bli en farlig utmaning mot den judiska nationen. En annan är att den kollektiva, sionistiska tåga som fick israelerna att gå på gång gå i fält mot anstormande arabarméer har urvattnats och ersatts av en individcentrerad njutningskultur som helst blundar inför alla yttre faror. Slutligen, och enligt Shavit allra farligast, en helt självförvårdad hotcirkel av odemokratiska tendenser och inslag i den israeliska samhällskroppen: somliga ultraortodoxa judar, bösättarextremister, vissa ryskjudiska minoritetspolitiker och halvfascistiska högersionister som tycks växa i antal och styrka.

Här påminner Ari Shavit snarast om den vänsteristiska fredsaktivist han en gång var. Men med alla sina hotcirklar målar han en mångfasetterat pessimistisk framtidsvy som egentligen, vilket han också tillstår, väcker frågan om staten Israel verkligen har kraft att överleva.

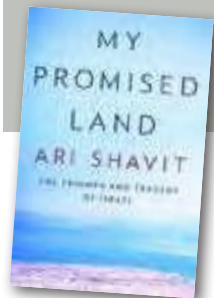
Fast, framhåller Shavit i mestparten av sin bok, det sionistiska projektet hade inte nödvändigtvis behövt utvecklas så problematiskt. Det började ju så lovande. I några fångslande kapitel skildrar han hur sionister av olika schatteringar anlände till Palestina under 1900-talets första decennier, dikade ut träskmarker och röjde åkrar, anlade apelsinodlingar och fabriker, byggde nya byar och städer, skapade en modern infrastruktur – mestadels i gott samförstånd med och till stor nytta för den lokala arabiska befolkningen.

Det är en berättelse som för all del ofta återges i israeliska standardverk, men sålän så levande och sympatieggande som här. Shavit ger en för alla sinnen förnimbar bild av hur sionistiska nybyggare förutom det egna muskelarbetet tog litteratur, musik, idrott, arkitektur (till exempel Bauhaus-stilen i Tel Aviv), ingenjörskonst och läkarevetenskap till hjälp för att bygga sitt nya "hemland" – kodordet från den brittiska Balfourdeklarationen 1917. Och inte minst film – ett exempel är *Das Wunder des Modernen Palästina* ("The Promised Land" för

>>

MY PROMISED LAND THE TRIUMPH AND TRAGEDY OF ISRAEL

ARI SHAVIT
Scribe 2014

engelskspråkig publik), som gjordes 1935 av ett team tyska (!) judiska filmskapare, och som trots sin propagandatouche blev en succé i både Israel och många västländer. Förnöjt suckar Shavit om Löftenas Land under dessa lyckliga år: "Inte på artonhundra år hade judarna haft det så bra. Inte på artonhundra år hade judarna levt i sitt eget land med sådan säkerhet, sådant överflöd och en sådan djup känsla av lugn."

Också efter andra världskriget, Förintelsen och kriget 1948 kring den judiska statens tillblivelse ger *My Promised Land* fina inblickar i hur Israels medborgare

het och arabvärlden en relativ stabilitet."

Här undrar kanske några om författaren ändå inte är en superhök. Men Shavit menar snarare att kärnvapenprogrammet – som Israel aldrig öppet har erkänt och därmed inte heller öppet har använt som hot eller påtryckningsmedel – har haft en *normaliserande* inverkan på staten Israel och att israelerna därigenom har kunnat slappna av litet grann när det gäller yttre hot: "Dimona gjorde det möjligt för invånarna i det judiska nationalhemmet att leva en relativt normal och fullvärdig tillvaro som inte skiljer sig radikalt från västeuropéers liv."

Normal tillvaro, nåja. Kärnvapenprogrammet har inte förhindrat två stora krig 1967 och 1973 mot en samlad arabstatsfront och åtminstone fyra självvalda krig: 1982 och 2006 (Libanon/PLO/Hizbollah) samt 2008 och 2011 (Gaza/Hamas). För de fem senaste krigen är orsaken Israels ockupation av främmande territorium: Sinai (återlämnat efter fredsavtal med Egypten 1979), palestinska Gaza och Västbanken (med östra Jerusalem), samt syriska Golanhöjderna. Och för 1970-, 1980- och 1990-talens fredsörelser (inte minst för Shavit själv) var ockupationen av och bosättningsarna på palestinsk mark "all onskas moder", ett

Samtidigt visar Shavit kristallklart genom grundliga nedslag i historien – det arabiska upproret 1936–39, den judiska mobileringen under andra världskriget, upprepade grymma massakrer och fördrivningar av palestinier under kriget 1948 – att det sionistiska projektet inte hade kunnat överleva och omvandlas till en egen stat utan att självt använda massivt våld mot araber i landets mitt och periferi. Med den kväljande berättelsen om massakern på araber i Lydda i juli 1948 som symboliskt exempel konstaterar han att det svåra moraliska valet står mellan att "ta avstånd från sionismen på grund av Lydda, eller att acceptera sionismen tillsammans med Lydda".

Och för Shavit och hans landsmän finns det förstås inget reellt val. Problemet som han ser det är istället att det israeliska samhället inte längre besitter samma moraliska glöd som fick de första sionistiska nybyggarna och den unga israeliska staten att övervinna alla svårigheter och samtidigt skapa något nytt och löfterikt. Man förnimmar genom hela boken en stark känsla av nostalgi för det sekulärt hebreiska "Löftenas land", som enligt författaren har gått förlorat i de senaste decenniernas politiska atomisering mellan ultraortodoxa isolationister, bibeltrogna bosättarextremister och krassa medelklassmaterialister.

"I det 21:a århundradet är Israels främsta utmaning inte av ideologisk karaktär. Det handlar inte om ett val mellan krig och fred. Den främsta utmaningen gäller kravet att återvinna nationell dådkraft ('national potency'). Utan nationell dådkraft kan Israel varken skapa fred eller föra krig eller avsluta ockupationen."

Med den bistra brasklappen framstår Ari Shavit nära nog som en israelisk domedagsprofet.

Per Jönsson

*"Shavit målar en mångfasetterat pessimistisk
framtidsvy som egentligen väcker frågan om staten
Israel verkligen har kraft att överleva."*

mödosamt och målmedvetet byggde sitt eget land. 1950-talet blev en rivstart för ett "Israel på steroider", där invandringen exploderade och där flertalet israeliska judar för första gången kunde uppleva sig som *subjekt*, inte som objekt och offer för de gamla hemländernas antisemitism.

I en lysande fallstudie av massbostadsprojektet Bizaron i centrala Tel Aviv visar Ari Shavit hur detta statsbygge då var en av de mest jämlika demokratierna i världen, med anonyma främlingar som lärde sig svetsas samman till en nation men som samtidigt försökte tränga bort såväl Förintelsen som fördrivningen av arabiska urinvånare under kriget 1948. Till och med det israeliska kärnvapenprogrammet skildras av Shavit som en positiv nödvändighet – Dimonareaktorn i Negevöknen gav Israel ett skyddsnät mot pånyttfödda arabhot när västnationernas hegemoni över Mellanöstern började upplösas, och den påskyndade Israels förvandling till en modern västnation:

"Dimona symboliserade det bästa av 1960-talets Israel: vision, fantasi, nykter realism, djärvhet, målmedvetenhet, makt, återhållsamhet och beslutsamhet. Dimona har givit Israel ett halvsekel av relativ säker-

dödligt hot mot hela det sionistiska projektet. Om bara ockupationen av Västbanken och Gaza hävdes, skulle Israel åter bli en "normal" nation, citerar Shavit den gamla fredsörelsens guru Yossi Sarid. Det är vad somliga israeler upprepar som ett mantra än i dag, för att inte tala om flertalet politiker och fredsivrare i Västeuropa och USA.

Men 2010-talets Ari Shavit har tänkt om rejält i denna centrala fråga. Nu skriver han att ockupationen sedan sexdagarskriget 1967 är "ett relativt enkelt problem". Ty inte ens om ockupationen hävs och bosättarna tvingas bort löser detta den centrala konflikten mellan israeler och palestinier eller dess religiösa, kulturella och existentiella dimensioner. Grundkonflikten ända sedan kriget 1948 är att flera miljoner palestinska flyktingar kräver att få återvända till vad som idag är Israel, att alla palestinier gör anspråk på sin beskärda del av den heliga staden Jerusalem, att inga palestinier (allra minst Israels egna palestinier) någonsin kommer att erkänna Israel som enbart en "judisk nationalstat". Det vill säga: Resultatet av kriget 1948 är ett svårare problem än resultatet av kriget 1967.

Här tycks författaren svära i synagogan.

Frihet är ett sekulärt projekt

RELIGION/SAMHÄLLE

När Napoleon invaderade Egypten 1798 såddes tvivel i den muslimska identiteten. Hur har vi som varit så starka blivit så svaga? Olika rörelser i den muslimska världen har besvarat frågan på olika sätt. Tänkaren Jamal al-Din al-Afghani (1838–1897) var troligen den första som använde islam för att mobilisera motstånd mot västvärlden. Han använde islam som ett politiskt verktyg, snarare än något som uppfyllde ett andligt behov. Senare islamister tog efter hans tankar om att något hade gått förlorat och att det därför krävdes en återgång till islams rötter för att blåsa nytt liv i den muslimska civilisationen. al-Afghani var en av de första som politiserade islam, men många följde hans exempel.

Men det var först efter första världskriget som islamismen, i likhet med de andra totalitära ideologierna, fick sitt stora uppsving. För islamismen var det främst till följd av det osmanska imperiets fall, och kalifatet som föll med det. Även om kalifatet sedan länge hade förlorat i betydelse fick händelsen stor symbolisk tyngd. Att väst var så mycket starkare militärt och politiskt bidrog också starkt till känslan av en orätt-

visa i akut behov av åtgärdande. Hassan al-Banna startade Muslimska brödraskapet i Egypten 1928. Sayyid Abu al-Ala Mawdudi grundade det närbesläktade partiet Jamaat-e-Islami i Pakistan 1941 och Sayyid Qutb lade den teologiska grunden för dagens våldssamma jihadism. Detta skedde samtidigt som de totalitära ideologierna fascism, nazism och kommunism marscherade runt i Europa och fick demokratierna på fallrepet.

Efter den arabiska våren krävs nya analyser av islamismen. Hur ser förhållandet ut mellan islam och demokrati? Mellan islam och islamism? I Sverige och Europa vill politiker, beslutsfattare och debattörer skilja mellan islam och islamism. Medan islam är för generellt, flyktigt och flertydigt, representerar islamism som ideologi en sammanhängande, specifik och identifierbar konstruktion. Islamism beskrivs som en ideologi, inte som en religion, medan ”riktig islam” däremot definieras som en autentisk religion och därför kan betraktas som något gott, enligt många. Men islamismen är, till skillnad från vad en del svenska och europeiska politiker vill göra gällande, inte helt avskild från islam. Dessutom blir det vanskligt för icke-muslimer att bestämma vad som är äkta respektive falsk islam. Det finns inget kliniskt sätt att skilja

islam från islamism. I en nyutgiven dansk bok, *Islamisme. En orientalisk totalitarisme*, menar statsvetaren Mehdi Mozaffari att det obestridligt är så att islamismen är en del av islam, även om flera islamistiska grenar också hämtar inspiration från kommunism och högerextremism. Kort sagt: Utan islam skulle inte islamismen existera.

Mehdi Mozaffari har tre decenniers författarskap om islam, terrorism och civilisation bakom sig. Hans nya bok är en grundlig utforskning av begreppet och fenomenet islamism. Åtminstone sedan 1800-talet har ordet använts i väst. Muslimer själva använder många ord för att beskriva sig, och ”islamiyyun”, som kan översättas till ”islamister”, är ett av dem. Men före revolutionen i Iran 1978–79 var uttrycken islamism och islamister nästan icke-existerande i västerländska journalisters ordförråd, skriver Mozaffari. Den religiösa revolutionen tvingade fram ett nytt ordförråd för att beskriva det som skedde. Begrepp som ”islamisk fundamentalism”, ”politisk islam”, ”radikal islam” och ”islamisk väckelse” blev vanliga. Nu – snart trettio år senare – har spaltkilometer skrivits i ämnet. Ändå saknas tydliga definitioner. Varför är det så?

Bernard Lewis, den kontroversiella nestorn vad gäller Mellanöstern, menar i sin självbiografi *Reflections of a Middle East* »

”Det slutgiltiga målet för islamismen är erövring av hela världen. Moderat islamism och våldsam jihadism delar här mål, även om metoderna är olika.”

Historian från 2012 att begrepp som islamisk fundamentalism är helt missvisande. Fundamentalism kan dateras till en religiös konflikt på 1910-talet i USA. Den handlade om protestantiska kyrkor som kritiserade mainstream-församlingarna. De invände mot liberal teologi och bibelkritik. Fundamentalisterna menade att Bibeln var bokstavligt sann och ofelbar. Men eftersom Koranen har gudomlig status, till skillnad från Bibeln, har det aldrig funnits någon konflikt om dess auktoritet. Det saknas också till stor del en progres-

fascism och nazism är islamismen inte sekulär. Islamismen skiljer sig från andra totalitära ideologier då den hämtar sin legitimitet från dubbla källor: ideologi och religion, menar Mozaffari. Här skulle man kunna nyansera, eftersom även de övriga totalitära ideologierna har haft religiösa övertoner. I såväl fascism som kommunism och nazism finns en millenarisk aspekt. Men som Mozaffari visar finns andra skillnader. Där den europeiska totalitarismen såg framåt, vänder islamismen blicken mot historien. Utopin som islamisterna

en ärlighet med vad man var. De kallade sig själva för just fascister, nazister och kommunister. Efter andra världskrigets slut blev fascist och nazist alltmer skällsord som användes mot andra snarare än något någon kallade sig själv. Sedan det gamla östblockets fall har även kommunismen så sakteliga gått samma öde till mötes. Ett problem med islamismen är att de som kallas för islamister ofta motsätter sig ordet. Ofta menar de själva att de kort och gott representerar islam. Därför har en del naiva bedömare accepterat deras anspråk på att verkligen representera islam. Icke-muslimer som kritiserar islamismen kallas inte sällan islamofober.

Men det finns också en tendens att inte ta islamismen på tillräckligt stort allvar. Islamism bör ses som en ideologi först och främst. Men här finns det röster som menar att islamismen främst har att göra med reaktioner på upplevda orättvisor, och inte alls ska ses som en ideologi. Men ideologin man tror på påverkar givetvis vad man ser som orättvisor, och vem som bär skulden för dessa. Ett exempel är den statliga utredningen *När vi bryr oss. Förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism* från december 2013 (SOU 2013:81). Där beskrivs islamismen snarare som en problematik kopplad till ungdomar på glid än till övertygade ideologer. Enligt utredningen orsakas islamistisk radikalisering ”av personliga problem, social frustration, missnöje, misär, längtan efter identitet, äventyrslust, ungdomsuppror och politiska missförhållanden kopplade till såväl Europa som den muslimska världen och till global politik i olika kombinationer”. De övertygade islamisterna beskrivs mest som förvirrade, vilket tyder på en grundläggande oförståelse för islamismen som en potent ideologisk kraft. Ungdomar på glid kommer alltid att lockas av radikala rörelser, men de utgör sällan den ideologiska kärnan.

Helighet och frihet lever i ett spänt förhållande. Mozaffari skriver: ”ju mer helighet och okränkbarhet, desto mindre frihet, och vice versa”. De senaste tre decennierna, åtminstone sedan Rushdie-affären, har antalet islamistiska våldsaktioner ökat som svar på vad man uppfattar som kränkningar av heligheten. Hur ser islamismens, och

Muslimska bröder i Kairo framför avvikande mening, december 2012.

FOTO: DANIEL BEREHULAK/GETTY IMAGES

siv teologi inom islam. Lewis föredrar begreppet radikal islam. Men en annan nesor på området, Bassam Tibi, menar i *Islamism and Islam* tvärtom att ”radikal islam” leder tankarna fel. Enligt Tibi finns ingen radikal islam, åtminstone ingen som är mer radikal än på det sätt som amish är radikalt kristna. Varför kallas de senare ofta konservativa medan motsvarande muslimska grupperingar ofta kallas radikala? Istället föredrar Tibi termen ”totalitär islamism”. Andra föredrar ”mobiliserande islam” eller ”islamisk aktivism”. Terminologiska diskussioner leder dock, som synes, lätt till esoteriska resonemang. För i grund och botten är det i stort sett samma fenomen alla talar om, även om termerna skiftar.

I *Islamisme. En orientalisk totalitarisme* ligger Mehdi Mozaffari närmast Bassam Tibi. Han vidhåller att islamism ändå är en passande term. Mozaffari menar även att islamismen är en sorts totalitarism. Men till skillnad från kommunism,

vill realisera har redan funnits, hävdar de, vilket skedde under Muhammeds period i Medina. Det totalitära inslaget i islamismen är att man vill upprätta en shariat, där islam dikterar livets alla områden. Det slutgiltiga målet för islamismen är även erövring av hela världen, menar Mozaffari. Moderat islamism och våldsam jihadism delar här mål, även om metoderna är olika. ”Islamismen är en besvikelsens ideologi, en nostalgisk, närmast revanschistisk rörelse, som önskar att återetablera islams storhet efter århundraden av förfall och stagnation”, skriver Mozaffari.

När de totalitära ideologierna fascism, nazism och kommunism växte fram fanns

ISLAMISME
EN ORIENTALISK
TOTALITARISME
MEHDI MOZAFFARI
Informationsforlag 2013

även islams, förhållande till frihet ut? Och mer specifikt: till yttrandefriheten? Det är inte bara bland islamister som yttrandefriheten har en svag ställning. Enlig Mozaffari värderar varken islam eller de andra monoteistiska religionerna yttrandefrihet för enskilda individer. Inom islam tillhör "yttrandefriheten [...] uteslutande och helt och hållet Gud. Han är den endaste skaparen av allt och den enda laggivaren. Därför kan den mänskliga yttrandefriheten i det islamiska universumet inte betraktas som oavvislig eller oavhängig. Endast Guds yttringar är oavvisliga." Eller som Bassam Tibi har skrivit: "Frihet är ett sekulärt projekt." Kommer islam att acceptera sekularismen? I så fall på vilket sätt? Det återstår fortfarande att se.

Mozaffari har skrivit en gedigen och lärorik bok. Men en del faktafel har slunkit med. Som påståendet att Irakkriget inträffade i april 2002, när det i realiteten inleddes den 20 mars 2003. Lite snurrigt blir det också när Mozaffari först påstår att det dröjde 1 400 år innan shiamuslimer tog till våld, och syftar på den iranska revolutionen 1978–79. Han glömmer då det shiamuslimska fatimidiska kalifatet som styrde Nordafrika och Egypten mellan 909 och 1171, och även den shiamuslimska sekten assasinerna, vilka han dock nämner senare i boken.

Det pågår en kamp mellan sekulära och fundamentalister inom den muslimska världen, och även bland muslimer i Europa och Sverige. Men liberala principer är ingen magisk lösning på problemet med att hantera religioner. De innebär eftergifter. Harmoni uppstår inte som genom ett trollslag. Islamisterna kommer troligen inte att huka sig i första taget. Statsvetaren Brian Barry har i *Culture & Equality* liknat sekularisering vid en cellgiftsbehandling, som förvisso kan få bort de elakartade inlagen i religioner, men bara med den biverkningen att de troende upplever en försvagning och urvattning. Medan kristendomen i Sverige, och i majoriteten av de västeuropeiska länderna, successivt har lämnat politiken, är det inte säkert att muslimer vill att islam ska gå samma väg. Åtminstone inte här och nu.

I synnerhet vill inte islamister det. Sekularism är en formel för hur man hanterar politik och tro, offentligt och privat, som ett sätt att minska konflikter. Men den behöver upprätthållas även när det är obehagligt eller obekvämt. Bernard Lewis hade rätt redan 1990 när han påpekade att de två största fienderna till fundamentalister är sekularism och modernism, och Mehdi Mozaffari har antagligen rätt när han skriver: "Därför ska man inte låta sig luras. Islamismen övervinns inte uteslutande med dialog och kompromisser."

Ivar Arpi

Det var för soldaternas skull han tog jobbet.

FOTO: JASON REED/TT NYHETSBYRÅN

Den motvillige ministern

USA/POLITIK

Om ni är här för att ni tror att det handlar om att racka ner på Bushadministrationen, då kan ni gå redan nu. Om ni är här för att få reda på vilka utbildade dumskallar som sitter i den amerikanska regeringen, då lär ni bli besvikna." (Några studenter på den bakre raden reste sig och gick.)

Föreläsaren på min kurs vid Umeå universitet, en kurs om hur religionen påverkar amerikansk politik, var ingen stor supporter av den dåvarande amerikanske presidenten, George W Bush. Han var dock intellektuellt hederlig och ärlig mot oss studenter då de amerikanska politikernas intellektuella förmågor – och akademiska meriter – kom på tal. Bush – med examina från Harvard och Yale – hade inte, vilket man lätt hade kunnat tro om man enbart läste svenska medier vid den tiden, en samling utbildade kofösare i Vita huset. Det drällde av fina diplom från ännu finare universitet, och det fanns disputerade nyckelspelare som till exempel Condoleezza Rice och Paul Wolfowitz på plats i Vita huset och på de-

partementen. Rektorn för Texas A & M University hade dock inte vid tidpunkten för kursen ännu lämnat sin position som högste ansvarig för ett av landets största lärosäten för en plats i Bushs regering.

Fil dr Robert Gates hade gärna avslutat sin yrkeskarriär inom akademien, det slår han fast redan på första sidan i *Duty*. Inte för att en lång tid som rektor vid Texas A & M hade givit honom en plats i historieböckerna som en av USA:s stora lärde. Han hade hur som helst varit mer känd för sina insatser inom försvars- och säkerhetspolitik.

Men Robert Gates ville inte tillbaka till Washington.

Han hade redan tackat nej till ett toppjobb i Bushadministrationen när erbjudandet om att efterträda Donald Rumsfeld som landets försvarsminister kom i november 2006. Det var inte ett överraskande val på något sätt. En man strax över 60 – minns att man i USA inte anses passé ens då man har passerat 70 – med en meritförteckning som innehöll poster som chef för CIA (1991–1993) och biträdande nationell säkerhetsrådgivare (1989–1991), finns alltid med i spektionerna

>>

när tunga ämbeten ska fördelas. En man som vid den tidpunkten hade arbetat för hela sex olika presidenter, och som stod George W Bushs far, före detta presidenten George H W Bush, väldigt nära, skulle så klart tillbaka till politikens slagfält.

Men Robert Gates ville inte tillbaka till Washington.

Det ska sägas att det även i USA finns ett mått av klassisk ”tacka-nej-innan-man-tackar-ja”-dramaturgi vid val och tillsättningar; en person ska så klart vilja ha den post som han eller hon blir erbjuden, men framför allt ska man betona det faktum att man har blivit kallad. Gates blev just kallad och såg det som sin plikt – därav bokens titel – att acceptera uppdraget. Visst kan det ha funnits maktambitioner och karriärlystnad inbakat i det hela, men om så var fallet så dolde Robert Gates det väldigt väl under sina år i Pentagon, och han döljer det i så fall väldigt väl i *Duty*. Från dedikationen på försättsbladet till avslöjandet på sista sidan om valet av begravningsplats förmedlas ett mycket tydligt, ja, närmast övertydligt, budskap: Gates var försvarsminister för soldaternas skull, inte för politikens.

Om han hade gjort vad de flesta amerikanska ministrar gör då skiftet sker i Vita huset, och lämnat in sin avskedsansökan, tagit på sig ett antal styrelseuppdrag och väntat ut motståndarens tid vid makten, hade han antagligen blivit sedd som en parentes som minister. Förvisso en av de hårdast arbetande och mest framgångsrika parenteserna i Bushadministrationen – Gates erkänner dock ödmjukt att många av de lovord som östes över honom då han nominerades till försvarsminister nog mest berodde på hans företrädare Rumsfelds impopularitet – men likväl en minister som påbörjade en städning som inte var helt genomförd då hans chef packade väskorna och lämnade presidentämbetet.

Robert Gates blev dock kvar.

Att presidenter viker en plats i sin regering åt en representant för det andra partiet är kutym, men att Barack Obama skulle be sin djupt impopulära företrädare handplockade försvarsminister att stanna förvånade ändå många. Gates var dock vid tillfället för maktskiftet högt aktad i Washington, av både demokrater och republikaner, och det ansågs att han hade gjort mer nytta under sina två år i Pentagon än de flesta andra försvarsministrar efter andra världskriget. Obama såg sin chans att visa att han stod över partipolitiskt käbbel och satte landet främst genom att låta mannen som fått i uppdrag att avsluta krigen i Irak och Afghanistan att avsluta sitt jobb.

Om Gates var en populär republikansk försvarsminister i ett av demokraterna

Maktspelarna samlade kring bordet i Vita husets Situation Room under slutskedet av jakten på Usama bin Ladin. Robert Gates till höger.

FOTO: HANDOUT/TT NYHETSBYRÅN

kontrollerat Washington i januari 2009, var han, då han lämnade sin post i juni 2011, kort och gott en populär försvarsminister i nästan alla läger. Han hade – under sina totalt fyra och ett halvt år under

Duty är en insiderbok av högsta klass, där läsaren får följa med in i rummen där de avgörande militära besluten mellan 2007 och 2011 fattades. Gates drar sig heller inte för att med jämna mellanrum hoppa

”Gates drar sig heller inte för att med jämna mellanrum hoppa över de diplomatiska omskrivningarna då han avhandlar sina chefer.”

Bush och Obama – navigerat skickligt mellan partierna, och stött, blött och förhandlat fram truppförstärkningar och strategiska förändringar som stärkt ett krigstrött USA.

Men Gates ville inte vara kvar i Washington, och han kommer knappast – särskilt inte nu efter *Duty* – att återkomma till politikens finrum i beslutande ställning. Med sin bakgrund borde ju Gates ha skvaller och hårda ord nog för en serie tegelstenar om Washingtons inre liv. Och ja,

över de diplomatiska omskrivningarna då han avhandlar sina chefer. President Barack Obama får en skopa ovet för sin oenighet och för att inte ge sina medarbetare, och sina allierade, tillräckligt stort stöd. Gates berättar bland annat om hur han vid ett möte tänker för sig själv att Obama varken litar på sin befälhavare i Afghanistan (David Petraeus), på presidenten i Afghanistan (Hamid Karzai) – eller ens på sin egen strategi för kriget i Afghanistan. Frustrationen över att Obama ofta uppträder som att han bara har ”ärvt” oli-

ka krig – och inte betraktar dem som sina – är stor hos försvarsministern.

Jämfört med sin vicepresident kommer dock Obama billigt undan (och mot slutet av boken får presidenten beröm för att han, enligt Gates, haft rätt i många frågor). Gates utför dock vad som kan liknas vid ett rent karaktärsmord på Joe Biden, som beskrivs som en person som har haft fel i nästan varenda viktig försvars- och säkerhetspolitisk fråga de senaste 40 åren. Med tanke på att Biden betraktas – och betraktar sig själv – som en utrikespolitisk nestor i det demokratiska partiet, något som

Obama använde som motivering i valet av vicepresidentkandidat, är det smällar som verkligen vet var de tar. Att Biden skulle beskrivas som en person som "utsatte Obama för kinesisk vattentortyr" – genom att hela tiden säga åt presidenten att militären inte gick att lita på och att USA var på väg att förlora greppet om främst läget i Afghanistan – var knappast något Vita huset räknade med när det meddelades att Gates skulle skriva sina memoarer.

Hård kritik från en republikan lär dock inte vara något som får Joe Bi-

den att sova oroligt på nätterna; om vicepresidenten bestämmer sig för att kandidera 2016 är det knappast Gates ömdömen som faller honom i demokraternas primärval. Om den beskrivning som Gates ger av Hillary Clinton – eller snarare hennes roll som utrikesminister – lyfts fram under nästa presidentval, borgar det dock för en intressant debatt kring Clintons förhållande till Obamaadministrationen. Gates uttrycker förvisso ett djupt förakt för det politiska spelet i Washington, och ler i smyg åt att de före detta senatorerna Obama, Biden och Clinton alla talar så nedvärderande om den kongress de nyligen har tjänstgjort i, men för den politiska maktspelaren Clinton finns många varma ord. Hon beskrivs som en skicklig och god representant för USA, men också som en utrikesminister vars manöverutrymme begränsas av en president, och kanske främst en presidentstab, med ett enormt kontrollbehov.

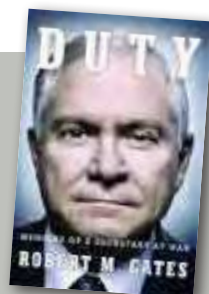
Men för Gates är varken Obama, Biden, Clinton eller någon av de andra stora politiska spelarna de viktigaste personerna i hans yrkesroll. Tvärtom. Det är politikererna som försvarar – ja, ibland närmast förpestar hans tillvaro. Det är soldaterna – "my heroes" – som Robert Gates vill arbeta för och tillsammans med, det är deras krig mot politikerna han anser sig utkämpa och det är det han vill skriva om. Ett intresse för – och en hel del kunskaper om – den amerikanska militärhistorien krävs för verklig behållning av *Duty*, men det är nära 600 sidor amerikansk nutidshistoria som är svår att vara utan för den som vill förstå både George W Bushs sista tid i Vita huset och starten på Barack Obamas presidentskap. De två stora krig som USA har utkämpat under 2000-talet, den ständigt pågående kampen mot al-Qaida, jakten på Usama bin Ladin: Robert Gates hade ledande roller när som mest stod på spel.

Det är också fascinerande läsning när man tittar på den karriär som Gates, en konservativ kalla kriget-expert fostrad i underrättelsetjänsten, har haft. *Duty* innehåller mer känslor, mer frustration, mer kött och blod än någon annan bok skriven av veteraner från Bushadministrationen. Att Gates bara drygt två år efter sin avgång – och med sin förra chef och utåt sett kanske störste supporter fortfarande på plats i Vita huset – skulle vädra sina känslor på det här sättet var en högoddsare. CIA-veteranen som blev akademiker som blev försvarsminister skulle ju bli en aktiv politisk pensionär av den typ som är så vanlig i det amerikanska systemet, en grå eminens inom försvars- och säkerhetspolitiken.

Men Robert Gates vill inte tillbaka till Washington.

Anders Rönmark

DUTY
MEMOIRS OF A
SECRETARY AT WAR
ROBERT M GATES
Knopf 2014

Drömmar på allvar

LITTERATUR

Giacomo Leopardi (1798–1837), Italiens främste lyriker på 1800-talet, förde under drygt femton år en dagbok som han kallade *Zibaldone*. Ordet betyder Sammelsurium. Innehållet växlar mellan betraktelser över livets obehagliga sidor och utdrag från antika författare till filologiska reflexioner, självupplevda episoder och bitter självkritik. Sammanlagt blev det över 4 000 dagboksblad. Den nu till engelska översatta och utgivna versionen omfattar med kommentarer 2 500 sidor. Den har sysselsatt sju olika översättare och två redaktörer: Michael Caesar och Franco D’Intino.

Leopardi har aldrig haft en tanke på att

publicera detta material. Han använde det som underlag för sin storartade poesi. En dikt återger syftet med dagboken:

*Den bittra sanningen vill jag efterforska,
till vad ändamål mänskoslöktet lever...
för vems räkning, för vems nöje
detta elände blivit till...*

Han säger själv att han har skrivit ”a corrente penna”, det vill säga med löpande penna, tankarna förvandlas till text utan redigering, inte ett ord ändras. Läsaren får känslan av att blicka in i en medmänniskas hjärna, ocensurerad. Det är just denna introspektion som utgör genrens lockelse och psykologiska värde. Se till exempel dagböckerna skrivna av Jean Sibelius, Olav Hauge, Lubbe Nordström och Lars Norén! Sigrid Kahles dagböcker täcker 40 år och

kommer att omfatta minst 20 volymer när de publiceras. Jag har läst. Det kommer att bli en glad dag för alla läskunniga.

Leopardis tankar är okonventionella. Den 22 april 1826 – 28 år gammal – skriver han:

Allt är ett ont. Det betyder att allt som existerar är ett ont. Varje ting är till uteslutande för ett ont ändamål ... Det finns ingenting gott utom icke-existens. Den enskilda individen har varit och kommer alltid av nödvändighet att vara olycklig, och detta gäller hela mänskligheten. Gäller även djuren. Och inte bara djuren men allt som kommer i deras väg.

Han vill påminna oss om skriket när barn föds. Just så känns det att komma till jor-

Ikaros gjorde rätt i att drömma.
Oljemålning av Carlo Saraceni.
FOTO: BRIDGEMAN ART LIBRARY/IBL BILDBYRÅ

den. Han hyllar sömnen och alkoholen – de hjälper oss att stå ut. Att gamla människor tar livet av sig, det är absurt att kalla det en tragedi. Det är ju en befrielse. Han avskydde den hycklade fromheten hos Metternich och Heliga alliansen. Brutus var hans man, inte Caesar.

Man förstår att Schopenhauer satte Leopardi högt. "Ingen har så grundligt och uttömmande behandlat detta tema" – nämligen att icke-varande är det högsta goda. Nietzsche kunde heller inte komma förbi Leopardis radikala pessimism. Den "fördystring" som enligt Nietzsche präglade 1800-talet hade i Leopardi den uppriktigaste företrädaren. Återstod bara "att leva utan Gud och utan moral" och att eventuellt uppfinna en illusion som kunde få en att skratta ut svartsynen.

Hade Nietzsche läst *Zibaldone*, hade han upptäckt att detta med att uppfinna illusioner också förespeglade Leopardi. Fantasin är den stora tröstaren.

"En falsk tröstare", säger de som kallar sig rationella realister. De har, säger de, bara sinne för *matter of fact*. Tomt skryt! För när det kommer till kritan bygger de hela sin tillvaro på fantasier. Ska de bygga en

illusionerna och förvandlat dem till tråkiga vidskepelser som man måste göra sig av med. Vi lyder under förnuftets tyranni och förnuftet vet att falsifiera alla myter och illusioner.

Hur annorlunda var det inte under antiken, utropar Leopardi. Då levde myten om fosterlandskärlek, och den gav glans åt begreppet ära och heroism. Venus och Dionysos garanterade båda möjligheten av ett jordiskt paradiset. Efter döden skulle det bli annorlunda, då var man i Hades och törstade efter blod och tråkades. Det var kristendomen som vände upp och ned på värdena. Den placerade paradiset på himsjan och förklarade den här jordiska sidan stå under Djävulens domvärjo (Lukas 4:6). Så kom kristendomen att bidra till att urholka illusionerna genom att ställa dem i skuggan av den enda monumentala illusionen: livet efter döden och domen. Jordelivet förvandlades till en prövning inför en fantasi.

Antikens människa, säger Leopardi, står naturbarnet och den primitiva människan närmare – för henne räcker det med en åskknall så vet hon att Gud finns

"Hur annorlunda var det inte under antiken, utropar Leopardi. Då levde myten om fosterlandskärlek, och den gav glans åt begreppet ära och heroism."

villa, köpa en rock, anlägga en blomrabatt, strax skapar de i sin fantasi den ideala villan, rocken, blomrabatten. Så snart behovet vaknar, vaknar fantasin. Det är hoppets princip, sa Ernst Bloch, en förutsättning för all utveckling. Både Samuel Morse och Alexander Bell var gifta med dövstumma kvinnor. Behovet av kommunikation väckte fantasin, den förre uppfann den elektriska telegrafan, den senare telefonen.

Ikarosmyten är kontraproduktiv. Den säger: sluta upp att söka förverkliga dina drömmar, de blir din undergång. Ikaros störtade ned i havet på sin första flygtur. Realisterna sa att flyga, det gör flugor och fåglar, människan aldrig. Andra tog drömmarna på allvar. De levde, trodde, tänkte uteslutande för sin fantasibild. Och planet lyfte. Idag flyger miljontals människor ovan molnen, en mil över markytan. De som hånade drömmarna står där med lång näsa.

Leopardi uppehåller sig inte vid fantasier som låter sig förverkligas materiellt. Det är fantasier, illusioner vi bär inom oss och som vi mer eller mindre låter styra vårt handlande som upptar honom. Den moderna, civiliserade människan har emellertid låtit förnuftet dissekera sönder

till och måste tillbes. Vi moderna civiliserade har åskledare och räds varken fan eller trollen, för troll finns bevisligen inte alls och Djävulen är bara ett påhitt. Fast medge att bara man ser hur det går till här i världspolitiken, nog förefaller djävuliska makter spela en roll. Eller är det förnuftet som lurar oss till djävulskap? Leopardis råd: "Använd förnuftet till att krossa förnuftet... Förnuftet är intighetens moder."

Leopardi är lika radikal som sina efterföljare Thomas Bernhard och Michel Houellebecq. Vad som återstår när alla illusioner har sopats väck är att "åldras, bli sjuk och dö". Och Houellebecq tillägger för den moderna människan ännu en pina som Leopardi slapp, nämligen att med jämna mellanrum "fylla i blanketter".

Den moderna förnuftsdominerade människans situation kan te sig heroisk – att stå naken i ett kallt ösregn – men eftersom alternativ saknas är det – trivialt. Återstår att uppfinna en bärande illusion.

Dessa dagböcker utgör det mentala utfallet av en svår livssituation. Giacomo var äldste sonen till en högättad greve – konservativ, kyrklig och konkursmässig. Fadern ville få in honom i kurian i Rom, det skulle ge namnet glans. Därför lät han klippa tonsur på pojken när denne var tolv,

svart prästrock bar han från sex år. Med jesuiterna som privatlärare studerade han kyrkofäderna. Han lärde sig latin, grekiska, hebreiska. Han var ett språkgeni. Redan vid 18 publicerades sju lärda essäer som han hade författat. Hans specialitet var ordens härledning. Hans studiefit var enastående. Om dessa sju studieår sa han att de var de bästa.

Modern var devot katolik och ansåg att världens affärer sköttes av Djävulen. Blev hennes tre barn sjuka, bad hon Gud ta dem hem till himlen. När Giacomo Leopardi blev puckelryggig (Potts sjukdom?), gratulerade hon honom, för med den bördan skulle han undgå många frestelser. Han fick aldrig någon uppmuntran. Hans yngre bror fick alla förmåner. Och när puckeln nått ett visst omfång, fråntog man Giacomo rätten att en gång bli ättens huvudman – den tog den yngre brodern. Och Giacomo skriver i dagboken att han nu har börjat hata sin bror – "sådan är den mänskliga naturen". Och, frågar han, hur kommer det sig att en puckelrygg aldrig blir kallad vid sitt namn utan bara får heta "Puckelryggen". Giacomo blev mobbad av sina egna. Och följden? "Jag är den kallsinnigaste människan här på jorden."

Det märkliga med dessa jeremiader är hur de förmår väcka läslusten. Till och med en *Valse triste* kan göra en glad. Världen betraktas med en kall och överlägsen blick. Texten säger: Jag tänker inte låta lura mig. Jag lägger korten på bordet hur nattsvart ni än tycker att det är. Allra bäst är Leopardi när han fångar upp det anekdotiska. Och där kan han ibland bevekas genom en stilla humor.

En kvinna på landet hotade sin skriande pojke att om han nu inte lugnade sig, skulle hon ge honom som mat åt vargen. Just då passerade en varg förbi och hörde vad hon sa. Han tog det på allvar, satte sig ner och väntade på att kvinnan skulle komma med maten. Men vargen fick ingenting. Pojken somnade. Och hade

ZIBALDONE
THE NOTEBOOKS
OF LEOPARDI
GIACOMO LEOPARDI
Penguin Classics 2013

>>

"Det var kristendomen som vände upp och ned på värdena. Den placerade paradiset på hinsidan och förklarade den här jordiska sidan stå under Djävulens domvärjo."

han inte somnat, skulle det ändå inte ha skett honom någon skada.

Leopardi tog starka intryck av Rousseau. Han talar om civilisationens miljöförstörande krafter – vattnet blir odrickbart, luften farlig att inandas. Han hävdar att bönder har ett bättre omdöme än de lärde och att dagens jordägare i Italien är moderna, de plöjer inte, de bara "latar sig".

Trots att han dyrkar antiken för dess naturlighet så känner han inte till Winckelmann. Och den samtida i Italien bosatte Stendhal nämns inte – romanen *Rött och svart* kom dock redan 1831.

Av svenskar känner han till Karl XII och Linné. Madame de Staël nämner han många gånger med anledning av romanen *Corinne*, som skildrar italienskt lynne. I övrigt dominerar Cicero, Vergilius och Homeros. Och hans språkforskning upptas nästan helt av relationen latin-grekiska. Han var ju född och uppväxt i en tidigare grekisktalande provins.

Han frågar sig vilket ord som kan vara språkets äldsta och föreslår ordet "slicka" – det har samma stam i många skilda språk (även i svenska). Situationen är: går det att äta, slicka! Känn efter!

Han gör upp listor över enstaviga ord – de är kanske äldre än flerstaviga. Av alla språk tycks honom grekiskan, tack vare sin stora böjlighet, vara det yppersta.

I den lilla staden Recanati, fyra mil söder om Ancona står Palazzo Leopardi ännu kvar med sitt bibliotek – den gången 10 000 volymer och med Voltaire på gift-hyllan.

Att Leopardi slutade föra dagbok har han en lycklig omständighet att tacka. Han mötte kärleken i sin vän Antonio Ranieri. De sista sju åren levde de tillsammans i Neapel där manuskriptet idag förvaras.

Leopardi fann till sist den "bärande" illusionen: en andlig ordlös auktoritet, kärleken. Det som inträffade blev ett slags dementi på dagböckerna. Att det skulle inträffa hade han hoppats på länge. Redan i oktober 1821, 23 år gammal, skriver han: "Välsignad vare mänsklighetens förändligande!"

Carl-Göran Ekerwald

Ännu ett släckt liv: en fråga om felaktig kosthållning?

FOTO: PER-OLOF SÄNNÄS/IBL BILDBYRÅ

Brott och vård

NEUROKRIMINOLOGI

Fasansfulla brott begås dagligdags överallt i världen. En man (oftare än en kvinna) som är efter år har lurat eller tvingat en annan person att fungera som partner eller slav tar till slut livet av henne eller honom på det grymmaste sätt. En tonåring smiter in på en skola med ett automatgevär, och en kvart senare är ett tjog oskyldiga skolbarn döda eller livsfarligt skadade. Hjälplösa småbarn utsätts för sådana ohyggligheter av sina föräldrar och anhöriga att man knappt orkar läsa om dem. Ofta har tortyr- och avlivningsförloppen ett inslag av brutal och bisarr sexualitet. Inte minsta spår av empati tycks existera hos dessa psykopatiska gärningsmän. Har de några gemensamma drag, dessa människor som hemfaller åt våldsam brottslighet ända till den dag de blir ertappade och inlåsta eller själva dödas av någon eller begår självmord?

Ja, det har de, menar Adrian Raine, professor i psykologi på University of Pennsylvania, USA, men född i England. Han har ägnat sin forskning åt att försöka förstå bakgrunden till den brutala brottslighet som finns i alla samhällen och att leta efter sätt att minska den. I sin bok presenterar han en mängd resultat från aktuell neurokriminologisk forskning och avslutar med ett antal förslag, delvis kon-

troversierliga, om hur nya insikter om människohjärnans funktionssätt borde kunna bidra till att minska våldsbrottsligheten.

Mycket står på spel. Oräkneliga brottsoffer – oftast kvinnor och barn – genomlider år av ofattbara plågor innan de till sist dödas eller dör, medan gärningsmännen avrättas eller döms till långvarig inspärning. Kanske är det krasst att i detta sammanhang tala om pengar, men ändå: i USA kostar brottsligheten ungefär 300 miljarder dollar om året, vilket är mer än den sammanlagda budgeten för utbildnings-, hälso- och arbetsmarknadsdepartementen, medan motsvarande siffra för England och Wales är över 60 miljarder dollar.

Vilka är orsakerna till att vissa människor – män oftare än kvinnor – hemfaller åt massmord och upprepade våldsbrott? Den relativa betydelsen av medfödda (genetiska) faktorer respektive omvärldsinverkan är svår att avgöra, men en viss uppfattning kan man få tack vare att det existerar tvillingar och dessutom av två typer: "enäggingar" med identiska arvsanlag och "tvåäggingar" som inte är varandra mer lika än vilka syskon som helst. En hel del tvillingar har bortadopterats till var sin familj och lever alltså i olika miljöer, vilket ökar möjligheterna till jämförelser.

I kort sammanfattning visar tvillingforskningen att "enäggingar" med avseende på brottslig verksamhet är varandra

mer lika än ”tvåggingar”, och att denna skillnad kvarstår även hos separerade tvillingar. Brottssbenägenhet har således utan tvivel en ärftlig komponent.

Är man intresserad av mänskligt beteende, måste man studera vår hjärna – vår kommandobrygga. Tack vare modern teknik kan vi kika in i dess dunklaste skrymslen. Från flera laboratorier rapporteras att vissa individuella ”egenheter” i hjärnans struktur tycks vara kopplade till ökad risk för våldsbrottsligt beteende. Många brottslingar har vuxit upp i en utsatt miljö där maten varit knapp och dessutom långt ifrån hälsocertifierad. Tvärtom är den ofta direkt skadlig, exempelvis genom höga halter av tungmetaller, vilket kan orsaka att vissa delar av hjärnan utvecklas annorlunda än hos människor med bättre kosthåll, något som i sin tur påverkar deras beteende. Exempelvis är brottsligheten lägre där folk äter mycket fisk, vilket, i alla fall till viss del, beror på att fisk innehåller höga halter av omega-3 – en fettsyra som hos en rad försöksdjur liksom hos människan har visat sig ha gynnsam effekt på hjärnans utveckling och därmed för individens beteende. Japan är ett land av fiskätare, vilket antas bidra till att landet har lägst frekvens av mord av alla länder som det finns data från.

Hjärnfunktionerna kan emellertid påverkas även av våld (till exempel genom boxning), olyckshändelser och sjukdomar. En omtänksam familjefar blev plötsligt våldsam och sexuellt krävande mot sina döttrar – men sedan läkarna upptäckte en växande hjärntumör och opererat bort den fick han tillbaka sin tidigare personlighet.

Risken för ett barn att hamna i kriminalitet påverkas givetvis i hög grad av den sociala omgivningen, särskilt den egna familjen. Önskad och oönskad barn har en dålig prognos. Fadern är i många fall okänd eller frånvarande eller – om närvarande – ett riktigt dåligt föredöme. En mamma som lever som prostituerad, knarkar och ideligen blir miss-handlad ger in-

**THE ANATOMY
OF VIOLENCE
THE BIOLOGICAL
ROOTS OF CRIME**
ADRIAN RAINE
Allen Lane 2013

te sitt barn en god start i livet. Redan före födseln börjar påverkan. Rökande och krökande mammor utgör en skadlig miljö för fostret de bär i sina kroppar. Vid några års ålder vidgas naturligtvis barnets aktionsradie, men de nya erfarenheterna är ofta negativa.

Raine understryker gång på gång att lika fel som det är att – exempelvis av ideologiska skäl – ignorera de ärftliga faktorernas betydelse, lika fel är det att uppfatta dem som diktatoriska. Generna bestämmer inte individens livsöde – men de påverkar det. En gynnsam genetisk utrustning förmår inte bygga en väl fungerande individ i en alltför ogynnsam miljö, men det omvända gäller också. Så kan den

”Japan är ett land av fiskätare, vilket antas bidra till att landet har lägst frekvens av mord av alla länder som det finns data från.”

så kallade ”biosociala” modell som Raine presenterar i sin bok sammanfattas.

Mord släcker liv och väcker givetvis de starkaste känslor hos offrens familjer och övriga omgivning. Men även mördaren är en beklaglig person. Han har ofta levt ett tragiskt liv och måste i vissa länder se fram emot dödsstraff, i andra ett livstidsstraff. Ur alla synvinklar måste man medge att det vore ett fantastiskt framsteg om man kunde få frekvensen av våld och mord att minska – i alla länder. Men hur skulle ett sådant mirakel kunna åstadkommas? Kring den frågan spekulerar Raine i bokens sista kapitel.

Många skulle närmast reflexmässigt svara: Lås in mördarna för resten av deras liv och kastrera alla våldtäktsmän! Då kommer de inte att begå fler brott. För många människor, kanske flertalet, känns det dessutom rättvist att brottslingar dyrt får betala för sina illgärningar. Hämnaden är ljuv...

Men mer effektivt, menar Raine, och dessutom mer human vore det att minska frekvensen av våldsbrott dels genom preventiva åtgärder, dels genom vård av de psykopater som trots allt har begått sådana brott. När nu nya forskningsrön ger oss möjlighet att bedöma vilka människor som senare i livet löper störst risk att utveckla en psykopatisk personlighet – borde vi då inte kunna ingripa innan dessa har kommit in på brottets bana? Och finns det manne andra sätt att minska risken att en brottsling begår nya brott än inspärning eller avrättning? Kanske, menar Raine, men då måste vi lära oss att se psykopati som en klinisk sjukdom, det vill säga som något som går att kura.

Ett av Raines förslag är att man redan i ungdomen försöker bedöma alla medborgares sannolikhet att i framtiden be-

gå tunga brott. De som har förhöjd risk att senare i livet utveckla psykopati bör kunna identifieras dels genom PET-skanning av hjärnan, dels genom beteendevikelser, som till exempel okontrollerbara vredesutbrott, depressionsbenägenhet, ensamhet, kärlek till vapen och allmän skolaversion. De bör ges behandling för att minska deras risk för ett framtida liv i brott.

Ännu längre fram i tiden kommer samhället kanske att kräva intyg om mental hälsa och genomgången ”utbildning” för att en person ska få tillstånd att bli förälder – ungefär som man måste ta körkort för att få köra bil. En bättre värld skulle växa fram ifall de allra flesta föräldrar vo-

re kapabla att ta hand om sina barn och ge dem en gynnsam start i livet. Hur de personer som skaffar barn utan licens ska hanteras, specificerar Raine inte.

Är idéer som dessa förenliga med de mänskliga rättigheter vi alla tar för givet att respektera? Många skulle nog svara tvärt nej på den frågan, men är det alldeles självklart? Är det, skriver Raine, självklart att en individ som med 80 procents sannolikhet kommer att hamna i grov brottslighet ska få röra sig fritt och även fortplan- ta sig? Ska man inte beakta de potentiella offrens rättigheter? Är det inte en god sak att minska risken för att barn kommer till världen med arvsanlag och i en social miljö som tillsammans innebär stor risk för ett tragiskt liv i misär och elände?

Den nya ”neurokriminologi”, som Raine har bidragit till att utveckla, bör enligt honom leda till en djupare empati för både brottsoffren och brottslingarna. Båda kategorierna skulle vinna på effektivare brottsförebyggande åtgärder. Brottslingar bör botas, inte straffas. Men det förutsätter att vår djupt inrotade uppfattning om ”öga för öga, tand för tand” kan modereras eller elimineras. Är det tänkbart? Det är, mildt uttryckt, en spännande fråga. Just den dag som dessa rader skrevs var förstasidesnyheten i en av de stora dagstidningarna att vår regering överväger en skärpning av straffet för mord.

Alla åtgärder som kan minska den grova brottsligheten och dess förfärliga konsekvenser är lovvärda, och alla möjligheter bör kritiskt utvärderas. *The Anatomy of Violence* är ett utmärkt underlag för diskussion av dessa viktiga frågor, bland annat därför att nästan 100 av bokens sidor innehåller källhänvisningar, det vill säga: lästips.

Staffan Ulfstrand

Arme Hollande! Arma Frankrike! Presidenten tvingas tala kvinnoaffärer.

FOTO: THIERRY CHESNOT/GETTY IMAGES

Många dåliga dagar på jobbet

FRANKRIKE

I en blandning av frontreportage, karaktärsteckning och samtalsnoteringar skildrar Cécile Amar, expert på det politiska högviltet i Frankrike, president Hollandes första tid vid makten. Titeln till *Jusqu'ici tout va mal* (Hittills går allt illa), syftar på alla felsteg, missöden och misslyckanden under Hollandes första 20 månader som president.

Att den franske presidentens maktposition är den starkaste bland västerländska statschefer, framgick av president Oba-

mas storstatliga mottagande av Hollande nyligen i Washington. Under statsbesöket sparade man inte på hedersbetygelser eller festiviteter. I USA månar man om en statschef som ensam bland alla kolleger i väst kan beordra väpnade styrkor ut i strid utan att fråga någon om lov. Men det hjälper inte, det verkar vara Hollande själv som inte uppfyller kraven.

Han har också problem med sin majoritetskoalitions centrifugala tendenser. Spänningarna, dels mellan De gröna och Hollandes PS (Parti Socialiste), dels inom socialistpartiet självt (mellan vänsterfraktionen och de mer socialdemokratiskt

sinnade), är kännbara. François Hollande gjorde sig känd som balanskonstnär som partisekreterare: under elva år lyckades han hålla borgfred mellan de rivaliserande strömningarna och klanerna. Men den flexibilitet som var en dygd då har nu blivit en vankelmodets last hos den som är tillsatt för att peka med hela handen, ta ledningen och bestämma.

Frankrikes arbetslöshet är hög, i en uppåtgående kurva som Hollande som presidentkandidat lovade vända före utgången av 2013. Hans övertro på sig själv spelar honom ett spratt, enligt Amar. Han

verkar tro på en ekonomisk psykologi som gör att hans ord bli självuppfyllande. Men Frankrike hade nolltillväxt under 2013, medan både Storbritannien och Tyskland fått upp sina tal väl över strecket. Och den misslyckade räddningsinsatsen för det nedläggningshotade stålverket Florange är ett exempel på en trovärdighetsförlost vad gäller försöken att rädda jobb.

Den vänstersocialistiske ministern för produktiv uppgång, Arnaud Montebourg, hotade med nationalisering för att för- må den indiska ståljätten Mittal att inte lägga ner verket. Arbetarna jublade. Efter en kort tids velande beordrade regering- en dock mittåt, och en kompromiss nåd- es om temporärt bibehållen arbetsstyrka men definitivt nedsläckt masugn. Un- der tiden har arbetslösheten ökat från 10 till över 11 procent. De siffrorna är de en- da som är konkreta för fransmännen, till skillnad från budget- och handelsbalans- underskotten eller den skyhöga statsskul- den.

För att öka sysselsättningen, men fram- förallt för att säkra sig de till stor del vän- tersympatiserande lärarnas stöd, gav Hol- lande kampanjloftet att återbesätta de 60 000–70 000 tjänster i offentlig sek- tor som Sarkozy drog in i besparingssyfte. Pensionsåldern återfördes till den tidigare lägre nivån, 60 år, nu dock villkorat för ba- ra vissa kategorier i ett så typiskt utslag av Hollandes tveghänsenhet!

Hollandes kovändning från offentlig- understödd tillväxt till marknadstill- vänd är anmärkningsvärd, men den för- klaras av att hans reformansatser för sys- selsättningen, skattehöjningar och åter- tagna lättnader för företagen hade kom- mit förväntningarna på skam. För att inte tala om att de väckte uppror i näringsli- vet, inte minst bland de små och medel- stora företagen. Hollande började istället i höstas tala om en ansvarighetspakt mel- lan stat, fack och arbetsgivare. Den går ut på att staten medger lättnader på 30 mil- jarder euro av de familjerelaterade arbets- givaravgifterna i utbyte mot fler anställ- ningar. Hela upplägget presenterades vid en presskonferens i mitten av januari inför 700 journalister. Där besvarade han frågan om han plötsligt blivit socialdemokrat, med ett gåtfullt leende och ett ”Jaså, ni har upptäckt det nu?” Mannen som avskyr att definiera sig hade redan besvarat en annan liknande fråga med: ”Ni frågar mig vem jag är? Det är en hemsk fråga...”

Vad de flesta i den samlade pressen emellertid kommit för att höra var dock hur presidenten tänkte sig att hantera det nyligen avslöjade triangeldramat. Före- gående vecka hade kändisblaskan Clo- ser avslöjat nattliga och skoterburna be- sök hos skådespelerskan Julie Gayet i ett

JUSQU'ICI TOUT VA MAL CÉCILE AMAR Grasset 2014

hyrt kärleksnäs- te, och strax där- på lades livsled- sagarinnan Va- lérie Trierweiler in på sjukhus för nervkollaps. Bortsett från detta *cause célèbres* melodramatiskt komis- ka effekt på hemma- och världsoptionen, bidrog den pinsamma otrohetsaffären till att ytterligare dränera Hollandes auktori- tet. Han hade ett och ett halvt år tidigare redan tappat något av den då Valérie Tri- erweiler twittrade sitt stöd för en motkan- didat till Hollandes föredetta, den av ho- nom själv förordade Ségolène Royal, om en deputeradeplats. Han avhånades då i ter- mer av ”har han inte ens styr på sin kvinna – hur ska han då kunna styra landet?”

Vill Hollande leva upp till Sarkozys framgångar också vad gäller det motsat- ta könet? Amars bok ger inget svar då den gavs ut före det senaste avslöjandet. Kvar- står gör dock fixeringen vid företrädaren, som utgör ett av bokens mer kuriösa in- slag. Hollande är ju väl medveten att han valdes främst för att fransmännen vil- le göra sig av med Sarkozy. Fast när han

”Den flexibilitet som var en dygd då har nu blivit en vankelmodets last hos den som är tillsatt för att peka med hela handen.”

under en surrealistisk seans med de pol- itiska journalister han uppskattar mest frågar de närvarande reporterna: ”Men hur bar sig Sarkozy åt då?”, då tror dessa knappt sina öron. Öppet talar de sedan med presidenten om att hans mediekom- munikation har gått i baklås. I en teater- viskning talar den likaså närvarande Amar om för bokläsaren hur Hollande ständigt tar till orda i det offentliga, men utan att det går fram vad han vill ha sagt. Han an- ser själv att han är landets bästa politis- ka kommentator och vill så gärna att jour- nalisterna, hans favoritumgänge genom åren, ska hålla upp en smickrande spe- gel åt honom. Det är väl det som är proble- met. de Gaulle skulle knappast ha låtit sin självuppfattning stå och falla med hur han framstod i medierna.

Hans värsta black om foten, menar Amar, är ändå hans obeslutsamhet. Ett steg framåt, ett steg tillbaka och ett åt sidan: så kan många av Hollandes reform- försök beskrivas. Det visar sig i stort som i smått. Införandet av en skattesats på 75 procent på årsinkomster över en miljon euro håller han, trots att detta har under- känts av författningsdomstolen, fast vid – men typiskt nog med en kompromiss. Kandidaten som förklarade finansvärlden som sin värsta motståndare, sa sig ett år senare som president vara företagets vän och som sådan beredd att låta företagare betala 75 procents skatt i två år för anställ- da med inkomster över en miljon i måna- den.

Att detta har fått ett antal emblema- tiska företagsledare och artistikoner att fly landet, verkar lämna honom kall. Men att det jäser i leden bland vanliga frans- män borde inge honom oro. De tycker att de översköjs av ständigt nya eller höjda skatter. En annan viktig samhällsreform och ett centralt vallöfte som har legat ho- nom varmt om hjärtat, men som han har övergett, är lagen om ”giftermål för alla”, det vill säga: hbtq-personers likställighet med heterosexuella i civilståndshänseen- de. När protestvågorna gick för höga hos en blandning av troende katoliker, kultur- konservativa och andra mer suspekta kraf- ter, backade Hollande och lade lagen på is.

När han skulle ingripa för den romska skolflicka vars utvisning väckte en sådan folkstorm, gjorde han det med förbehållet att hon bara fick återvända till Frankrike ensam, utan sin familj. Och när han bor-

de ha ställt sin för skatteflykt misstänkte budgetminister (!) mot väggen och fått honom att avgå drog han ut på beslutet så länge att bubblan brast då Jérôme Cahu- zac under växande mediepress föll till fö- ga, erkände och självmant avgick. Hollan- de lär aldrig ha kunnat förmå sig att avske- da någon enda medarbetare, enligt Amar. Han är en mjukis, det har hans medtävla- re om presidentkandidaturen Martine Au- bry, Laurent Fabius och den uppkäftige Arnaud Montebourg sagt. Den sistnämnde präglade hans öknamn, ”Flanby”, efter en dallrig efterrätt.

Nu kan varsamheten i tillsättningar och avskedanden också ha sina taktis- ka skäl. Med den rabiät konfrontatoriska, gröna bostadsministern Cécile Duflot får

>>

han agera försiktigt. Hon är en nyttig säkerhetsventil för de vänsterradikala miljövännerna. Han har redan avverkat två missnöjda gröna miljöministrar. Fast det var den för avskedanderykten själv ständigt utsatte premiärminister Ayrault som fick hålla i yxan. Premiärministrar betraktas i Frankrike som ett slags elprop-par, säkringar som man kan låta gå i fall av kris. Många ser det som ännu ett bevis på presidentens obeslutsamhet att han inte har avskedat Ayrault ännu. Hans dilemma är dock att de tänkbara ersättarna antingen är gamla rivaler som Aubry eller Fabius, eller en farlig uppstickare som den populäre inrikesministern Valls. Det var när denne moderate socialist och, får man säga, regeringens starke man uttalade sig kritiskt om romernas integrationsvilja, som Duflo gick i taket och hotade att lämna regeringen.

Äterigen: inget beslut och inget slut på den förödande förtroendesänkande kakofonin inom regeringen. Hollande låtsas som ingenting. Han styr regeringen som han en gång styrde partiet. Inget får komma ut av inbördes oenigheter, allt för att han själv, men framförallt ministrarna, inte ska tappa ansiktet och tvingas att avgå.

Huvudintrycket av Amars bok blir bilden av en ensam, men självtillräcklig man som inte trivs på jobbet och som uppvisar de lägsta opinionssiffrorna i den femte republikens (och själva mätningarnas) historia. François Hollande har så länge som han kan minnas velat bli president. Nu när han är det, lider han av det. Arme Hollande! Arma Frankrike! Boken kan mycket väl läsas som ett psykodrama.

Ninna Rösiö

Skandalarubriker.

FOTO: ZACHARIE SCHEURER/TT NYHETSBYRÅN

Blunderbenägna britter

POLITIK

Vad är egentligen ett politiskt misstag? I svenska medier handlar det mycket om uttalanden. Fredrik Reinfeldt säger en sak. Carl Bildt säger en annan. Resultatet blir braskande rubriker och "analyser" om vad det hela betyder. Stefan Löfven sa en sak förra månaden – och så en annan sak idag. Stoppa pressarna! Annie Lööfs uttalande kritiseras. Upprörda centerpartister pratar ut.

Eller också handlar det om skandaler. Vem som har fuskat med deklarationen, barnvakten eller husombyggnaden. Och snart går debatten in i nästa fas: Hur hanterar personen som eventuellt har fuskat med deklarationen, barnvakten eller husombyggnaden den mediestorm som utbryter? Experterna kallas in för att analysera drevet. Och den stora frågan: Vad säger pr-konsulterna?

Medierna älskar att analysera medierna, men när man tänker på saken är det relativt sällan som våra politiker utvärderas utifrån vad de faktiskt åstadkommer.

Enligt Anthony King och Ivor Crewe, som har skrivit boken *The Blunders of Our Governments*, är detta inte unikt. De bägge statsvetarna har studerat brittiska regeringars värsta blundrar de senaste 30 åren och presenterar en kavalkad på 500 sidor i alla partipolitiska färger

En politisk blunder är inte samma sak som ett misstag, skriver de. Misstag är oundvikliga i politiken. Både politiker och tjänstemän opererar under hård press och utifrån begränsad information. Det kommer att bli fel. En blunder är däremot något annat. Anthony King och Ivor Crewe definierar det som ett misstag byggt på dumhet, framdrivet av någon sorts kombination av inkompetens, hybris och lättja.

En politisk blunder har precis som en bilkrasch en tydlig början, ett tydligt slut och den involverar ett begränsat antal personer. Precis som med en bilkrasch kan man också dra slutsatser om hur man ska förhindra att samma sak händer igen.

Vilket förstås är bokens poäng.

The Blunders of Our Governments inleds där den måste inledas med de senaste decenniernas mest omtalade fiasko i

brittisk politik: Margaret Thatchers nya kommunalskatt – "the poll tax".

En skatt som alla skulle betala, och där summan vara lika stor oavsett inkomst. En dåligt genomförd, usel idé som ingen satte stopp för – trots att många muttrade, inklusive finansminister Nigel Lawson. Resultatet blev mer eller mindre upplöpsliknande protester över hela Storbritannien och så småningom, 1990, järnladyns avgång.

Hur kunde intelligenta människor komma på något så dumt? frågar sig Anthony King och Ivor Crewe. De citerar en minister som skickades in för att städa upp i röran: "Det krävdes exceptionellt smarta människor för att producera något så korkat."

Samma fråga hänger i luften angående det gigantiska byggprojekt i Greenwich som gick under namnet Milleniumdomen, numera kallad O2-arenan. En miljard pund slösade Tony Blairs regering bort.

Intressant nog har många av bokens värsta idiotier uppstått genom och kring olika former av upphandlingar med privata företag. Här verkar politiker lätt stirra sig blinda på de pengar de kan spara genom att lägga ut någonting på entreprenad. De glömmer att det måste finnas styrning och helhetsansvar någonstans ändå, Gordon Browns försök att uppgradera Londons tunnelbana 2007 med hjälp av företaget Metronet är ett av bokens skräckexempel.

Svenska läsare känner igen konceptet. Vi är vana vid att höra om landstingspolitiker som duckar när SOS Alarm inte fungerar med argumentet att det är ett eget företag. Att det däremot är landstingen som i sina upphandlingsunderlag anger kompetensnivå och minimibemannning försvinner ur diskussionen. Blundern hamnar någon annanstans. För att inte tala om det politiska ansvaret. Vi får arga tidningsrubriker men ingen ordentlig översyn.

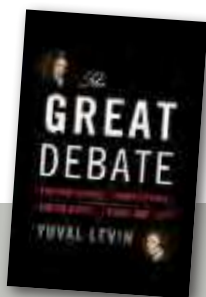
The Blunders of Our Governments har ett separat kapitel bara om olika IT-upphandlingar. Just IT verkar vara något som politiker ska hållas borta ifrån, oavsett färg. Det nya datasystemet för kriminalvården som Tony Blairs regering beställde 2004 tronar främst bland idiotierna. Projektet genomfördes utan budget, utan

Förnuft och känsla

IDÉHISTORIA

En av idéhistoriens mest laddade politiska dueller ägde rum i början av 1790-talet. I ena ringhörnan: den Irlandsfödde underhusledamoten Edmund Burke. I den andra: den brittisk-amerikanske skriftställaren Thomas Paine. Bägge hade publicerat sig framgångsrikt redan tidigare, men det var i kölvattnet av franska revolutionen som de verkligen gick i clinch. Burke öppnade med *Reflections on the Revolution in France* (1790) och den förbluffade Paine, som varit gäst i Burkes hem en kort tid dessförinnan och närt ett hopp om att hans vörd var en broder i anden, kontrade med *Rights of Man* i två delar (1791 och 1792).

Revolutionskritiken har gjort Burke känd som konservatismens fader, men hans konservatism var av det framstegsvänliga slaget, och under sin politikerbana förknippades han snarare med reformarbete än kamp för det bestående. Partiväsendet var mycket lösligare då än i dag, men drar man skillnaden mellan kungalojala *tories* och parlamentsorienterade *whigs*, hörde Burke till de senare. Han var övertygad om monarkins värde och förtjänster, men han var starkt emot absolutistiska anspråk och arbetade för att begränsa kronans utnämningssmakt och kostnader. Han tog parti för de nordamerikanska kolonisterna mot regeringen i London, och

THE GREAT DEBATE
EDMUND BURKE, THOMAS
PAINE, AND THE BIRTH
OF RIGHT AND LEFT
YUVAL LEVIN
Basic Books 2013

han agerade kraftfullt mot brittiskt maktmissbruk på Irland och i Indien. Mot bakgrund av denna meritlista blir det mer begripligt att radikalen Paine trodde att han skulle få medhåll från Burke när han jublade över att den gamla franska samhällsordningen vältes över ända, men där misstog han sig grundligt. Burke var reformist, men han hade inget till övers för revolution.

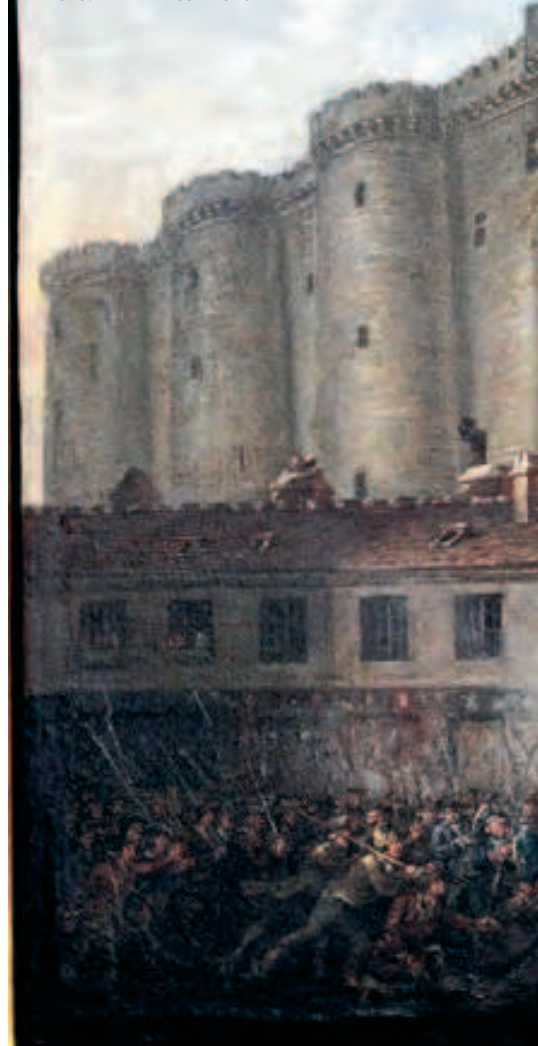
Om drabbningen mellan dessa två temperament och världsåskådningar har Yuval Levin nu skrivit boken *The Great Debate*. Levin är statsvetare med doktorsgrad från Chicagouniversitetet, men också grundare av tidskriften *National Affairs* och fellow vid tankesmedjan Ethics and Public Policy Center i Washington. I en tid när stora delar av den konservativa sfären i USA kört fast i ilsken fixering vid Barack Obama och dennes sjukvårdsreform, framstår Levin alltmer som en av de viktigaste konstruktiva rösterna. Han har naturligtvis skrivit sin bok för att han är intresserad av tvekampen mellan Burke och Paine, men också för att få sina samtida att lyfta blicken och sätta in aktuella konflikter i ett större perspektiv.

Metoden är okomplicerad. Levin lyfter fram sex grundläggande frågor och kontrasterar Burkes och Paines synsätt på var och en av dem: natur och historia, rättvisa och ordning, valfrihet och plikt, förnuft och ordination [*prescription*], revolution och reform, generationerna och de levande. Och jodå, kontrasten blir både tydlig och illustrativ. Tyvärr blir framställningen rätt repetitiv på kuppen.

Ibland intog Burke och Paine samma åsikt. Paines pamflett *Common Sense* (1776) var en av inspirationskällorna till den amerikanska oavhängighetsförklaringen, och Burke motsatte sig Londons beskattning av och krigföring mot kolonisterna. Bägge såg positivt på fri handel och marknadsekonomi. Men även när de var ense i det konkreta var de på kollisionskurs i tanken. Paine gillade kapitalismen för att han såg den som en omvälvande kraft för social och politisk förändring. Burke, å sin sida, ville behålla ekonomin så fri som möjligt, eftersom han trodde att statlig inbland-

Delade meningar om våldssamma förändringar:
Stormningen av Bastiljen
(okänd målare).

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

ning skulle ställa till med en uppsplitande oreda. Paine såg det brittiska styret som ett tyranni från vilket amerikanerna hade all rätt att bryta sig loss. Burke hade inte så mycket emot den gamla ordningen, men tyckte att regeringen förstört den och försatt sig i en hopplös situation genom att introducera oprövade pålagor och halsstarrigt stå fast vid att man hade lag och rätt på sin sida. Lagen, kanske det. Men historien, prejudikaten och det goda omdömet?

Deras perspektiv är genuint väsensskilda.

Paine var en utpräglad rationalist. Han resonerar sig fram till att det måste ha existerat ett ursprungligt naturtillstånd, där det fanns individer men inget samhälle, och där alla var jämlika och åtnjöt lika rättigheter. I nästa steg ägnade sig dessa enskilda människor åt frivilligt samarbete i ett civilsamhälle, och först därefter gjorde politiken och maktutövningen en-

tré. Människans natur är densamma idag som igår, och följaktligen kan hon med gott samvete göra revolution, för det innebär bara att hon kastar av sig dagens politiska tvångströja och återgår till en förpolitisk fas i vilken ett nytt och intelligentare system kan konstrueras. Historien är en räckta händelser och inte någon kumulativ process. Förnuftet är lika klart och tillgängligt i alla lägen. Eller som Paine skriver i en pamflett från 1795: "I förhållande till principer är tiden ett evigt NU: den har ingen verkan på dem; den förändrar ingenting hos deras natur och kvaliteter." Det är fritt fram för människan att när som helst förkunna år noll och starta om samhällsbygget från början.

Burke ansåg att resonemangen om naturtillstånd var meningslösa fantasier. Människan går inte att frikoppla från sina sociala sammanhang, utan måste alltid

förstås som ett möte mellan natur och kultur. "Konsten är människans natur", som han skriver. Förnuftet är en värdefull del av det mänskliga registret, men det är hybris att tro att en liten grupp människors spekulationer vid skriv- och sammanträdesbord kan utgöra en säkrare grund för ett gott samhälle än erfarenheter som gjorts under generationer. Den befintliga ordningen är ingen gnistrande slutprodukt som ska försvaras till varje pris, tvärtom finns det ett ansvar att vårda, utveckla och förbättra, men att den kan tyckas vara slumpmässig i somt är ingen tillfällighet: den har inte kommit till vid ett enda benådat tillfälle utan är resultatet av många års organisk växt och prövning. Det kan uppstå situationer när genomgripande förändring är nödvändig, men även då ska man utgå ifrån verkligheten som den är och ta vara på det som fungerar väl. I normalfallet bör värden som ödmjukhet,

återhållsamhet, historiemedvetenhet och bred förankring prägla styret.

När franska revolutionen ägde rum såg Paine ett fantastiskt tillfälle att jämna ett gammalt murket och korrupt system med marken och konstruera en ny och glänsande ordning med det allmängiltiga förnuftet som fundament. Att det skulle kunna gå snett tycks inte ha fallit honom in. Som Burkebiografen Jesse Norman har uttryckt det var Paine "ständigt rov för tanken att eftersom människor borde vara kapabla att fatta beslut om ett visst problem utifrån abstrakt resonerande – i sig en ofta rätt tvivelaktig premiss – så kommer de också att göra det". Föga förvånande var Paine också motståndare till tvåkammarssystem och andra former av maktdelning. Förnuftet var ju ett och varför skulle människor, som äntligen befriats från traditionernas och de gamla eliternas ok, vilja något annat än det förnuftiga? Maktdelning var bara ett lömskt försök att kasta grus i maskineriet.

Burke hade inte precis ivrat för reformism å fransmännens vägnar, men han var väl medveten om bristerna hos *l'ancien régime*. Samtidigt varnade han för samhällsomstörtarnas övermod och deras förkastande av religion, auktoritet och hävd, och han förutspådde terror och militärdiktatur. Vi vet hur det gick. Till och med Paine blev så småningom fångslad av revolutionärerna men undgick mot alla odds att avrättas. Han gick dock aldrig med på att det var själva revolutionen det var fel på; den hade bara genomförts på fel sätt.

Sentida anhängare har försökt göra sociala av Paine och reaktionär av Burke, men Levin gör anspråk på bägge för den brett definierade liberalismens räkning. Paine står för den progressiva varianten, som över tid transformerats till en sorts statsindividualism som vill befria individen från beroenden med hjälp av politiken, medan en konservativ, Burkeansk variant ser människans förankring i familj, tradition och lokalsamhälle som nyckeln till hennes frihet. Så, menar Levin, utkämpar dagens demokrater och republikaner inte en kamp mellan socialism och kapitalism; de fortsätter en strid om liberalismens själ som pågått sedan stormningen av Bastiljen.

Kanske, kanske inte. I motsats till Levin tycker jag det är väl så intressant att polariseringen har ökat och att man i bägge lägren känner sig uppfylld av tvärsäkerhet om att Amerika snabbt måste genomgå stora förändringar. Det klingar mer av Paine än Burke, och klangen är inte så skön. Motsatsen till *gridlock* måste inte vara systemskifte, det kan också vara reformer i en anda av framstegsvänlig konservatism.

PJ Anders Linder

Alla dessa tappade fotfästen

Ryssland förändras snabbt.
Franskt lyxmärke överskuggar
Leninmausoleet.
FOTO: BRYN COLTON/GETTY IMAGES

RYSSLAND

Polens två mest namnkunniga Rysslandskorrespondenter har kommit ut med var sin reportagebok om det mäktiga och märkliga landet i öster.

Wacław Radziwinowicz är legendarisk Moskvakorre på Polens största dagstidning Gazeta Wyborcza. Hans fyndiga boktitel är *Gogol w czasach Google'a*. Korrespondencje z Rosji 1998-2012 (*Gogol i Googles tidevarv*). Korrespondenser från Ryssland 1998-2012). Boktiteln kan omformuleras med frågan: Hur kan ett klassiskt och i grunden djupt konservativt land överleva i den moderna elektronikkens tidevarv?

Den polska televisionens mångåriga Moskvakorrespondent, och numera politiska kommentator, Barbara Włodarczyk har gett sin bok en dubbeltydig titel: *Nie ma jednej Rosji* (Det finns inte ett Ryssland). Boktiteln kan också uttolkas som: det finns inget Förenade Ryssland, det vill säga: landets största parti är en politisk illusion med sitt splittrade program, spretiga väljarkår och toppstyrda partiledning.

Många ryssar, inte bara bland de fattigaste och socialt marginaliserade, har tappat fotfästet i den postsovetjetiska tillvaron. Dit hör German Sterligov. På det vildda 1990-talet blev han, 23 år gammal, Rysslands första dollarmiljonär. Han rumlade om och, som det heter, levde livet: dyra märkeskläder, flotta restauranger, bostad i Moskvas rikemansgetto Rublovka och penthouse i New York. År 2004 ställde han till och med upp som presidentkandidat. Putin vann visserligen, men för en framgångsrik businessman i den glansfulla världen var nästan allt möjligt.

Idag bor Sterligov med fru och fyra söner

i en timrad stuga i en gudsförgäten håla på landet. Han har skägg som en pop och har sadlat om till fåraherde – ”världens äldsta yrke”, hävdar han – men han vaktar också getter, svin och gäss. Han har blivit en djupt religiös man. Varje dag studerar han och familjen evangelierna – på gammalryska. I huset finns varken tv, radio eller dator. Om barnen har tråkigt? Inte alls, de roar sig till exempel med att skjuta med kalasjnikov. Under den blide faderns överseende, naturligtvis. Hustrun Alona tillåts inte träffa vänner eller bära byxor. Reportern Barbara Włodarczyk uppmanas att torka bort sminket innan hon träffar familjen, en stränghet som inte ens den ortodoxa kyrkan tillämpar, påpekar hon. Men Sterligov ger inte mycket för den ortodoxa kyrkans slapphet.

Den förre mångmiljonären, presidentkandidaten och förlorade sonen må ur ett strängt kristet perspektiv antligen ha hittat hem. Ur ett allmänmänniskt perspektiv är fåraherden Sterligov inget annat än ett vilsegånget får. Han är en av de många människorna i det mäktiga Ryssland utan själaherde. Inte alla fall är lika extrema som Sterligovs, men den svindlande snabba förflyttningen från Marx till marknad, från kommunismen till putinismen har gjort många ryssar förtappade, i olika grad, på olika nivåer.

Vi hittar dem i Włodarczyks reportage om flickorna på Moskvas enda kadettskola, där de yngsta är tio år gamla. Skolan startade 2004 och eleverna hälsas varje morgon med: ”God morgon, kamrater kadetter.” Dessa barnmilitärer kan plocka isär en kalasjnikov på åtta sekunder. I skolan gäller samma normer som i den professionella armén.

Eller ta Radziwinowicz' skildring av Moskvapolisens. En snut tjänar 1 200 rubel i månaden, men drar in 2 000 om dagen i

mutor, och det mesta av pengarna vandrar vidare uppåt i polishierarkin. Mest lönsamt är att jaga alla ”svarta och gula”, kaukasier och centralasiater som saknar uppehållstillstånd i Moskva. Högst tre dagar får människor uppehålla sig i huvudstaden, därefter kan de arresteras. Sannolikt finns det fyra miljoner illegala i Moskva, eller Londongrad som den dygnetrunt öppna staden kallas för på grund av sitt omätliga behov av svart arbetskraft.

Polisyret har i den omfattande grå ekonomin – ”skugglinjen” som ryssarna säger – en stor dragningskraft. En intervjuad yngling drömmar om att bli antingen gangster eller snut, troligtvis snut ”som är en bättre sorts gangster eftersom allt är tillåtet”.

Ryssland är till ytan världens största land, större än månens halva yta, och med 140 miljoner människor. Ryssland är både Europa och Asien och ser helt olika ut ur Kaliningrads och Vladivostoks perspektiv. De många minoriteterna och den sociala hierarkin gör ryssarna olika som lingon.

För att hålla ihop landet och systemet krävs män med hårda nypor. Eftersom reportageförfattarna är uppvuxna i imperiets slagskugga har de en särskild talang för att skildra sovetjetiska och ryska ledare. Radziwinowicz' skildring av Leonid Brezjnevs är obetalbar i sin blandning av indignation och befrämjande humor. Mannen som i 18 år styrde imperiet hade i sin krafts dagar tre stora intressen: brudar, bilar och jakt.

Radziwinowicz' minns honom för Brezjnevdoktrinen, för psykiatriska sjukhus där dissidenter placerades och som symbolen för stagnation, korruption och byråkrati. Men också för alla roliga historier som Breznev gav upphov till. Hälften var sanna.

Telefonen ringer hemma hos familjen Breznev. Hustrun svarar. Kvinnan i

andra änden ber att få tala med Leonid: Vi är gamla skolkamrater, säger hon. Men fru Brezjnev avbryter: Försök inte, min Lonka (smeknamn för Leonid) har aldrig gått i nån skola.

Brezjnev älskade att hänga på sig lulllull. Inte mindre än fyra gånger utsmyckades han med imperiets högsta orden: Sovjetunionens hjälte i guld. Och en gång med Det socialistiska arbetets hjälte. Han tilldelades den högsta militära utnämningen Segerorden med 124 briljanter och Leninpriset, den mest prestigefyllda litterära utmärkelsen. Vid sin död hade Brezjnev 200 ordnar, fler än alla företrädare hade tillsammans. På begravningen bars me-

Det finns ett arv att vårda och utveckla. Ryska intellektuella läste under kommunistären polska tidskrifter som *Przekroj* och *Polityka*, de njöt av den frispråkiga polska filmen och läste Hemingways förbjudna *Klockan klämtar för dig* på polska. Men det var ingen enkelriktad gata. "Utan de ryska dissidenterna hade det inte funnits någon demokratisk opposition i Polen – de var först", citeras den polske dissidentiken Adam Michnik.

Rysslands och Polens gemensamma kommunistiska historia gör att de polska korrespondenterna, djävare än sina västeuropeiska kolleger, vågar driva med kommunistisk mentalitet, nyriktad och maffiakultur. Ryssarnas ointresse för den kommunistiska tiden irriterar. 600 massgravar från Stalins skräckvälde har grävts fram; det kan låta mycket men är bara en tiondedel av alla gravar som finns.

Tack vare mina polska kollegers förmåga att smälta in i den främmande miljön kommer den ryska verkligheten närmare än när västerlänningar är ute och wallraffar. Det kan gälla en skildring av den ryska maffians bläckfiskarmar eller den växande nyfascismen som vägrar låta sig filmas. Men Blut und Boden blir en dörröppnare för Barbara Włodarczyk och hennes tv-team.

– Vanligtvis släpper vi inte in televisionen, men eftersom ni är från ett slaviskt land, våra blodsbröder, får ni komma in, säger nynazisten välkomnande till högkvarteret.

50 000 ungdomar hör till den hårda kärnan, men långt fler ställer sig bakom parol-

"Den svindlande snabba förflyttningen från Marx till marknad, från kommunismen till putinismen har gjort många ryssar förtappade."

daljerna liggande på specialsydda kuddar av 44 officerare. Den polske korrespondenten behöver inte ställa frågan, den finner sig alldeles naturligt: Kan och ska en figur som Brezjnev skildras med respekt?

I polackernas självbild ingår ofta (för ofta?) att man betonar gränslinjen mellan det kulturella Polen och det barbariska Ryssland, en knivskarp gräns mellan de båda slaviska ländernas kultur, historia och mentalitet. Rysk ortodoxi, kommunism och slavmentalitet ställs mot katolicism, liberalism och västlig kultursfär. Rysslands/Sovjetrysslands alla oförrätter mot Polen tvingar fram den skarpa gränsdragningen. De båda reportageböckernas författare har dock modet att peka på Polens och Rysslands gemensamma arv, både historiskt och kulturellt.

Det ligger i den västerländska politiska och publicistiska traditionen att mystifiera Ryssland. Hokusfokus som "Gåtan Putin" och "Den ryska själen" slipper man i de polska böckerna. Nyckeln till förståelse heter hårt arbete. Det är "bara" att lära sig språket ordentligt (onekligen lättare för polacker än svenskar eller amerikaner), läsa på, resa mycket och tala med många människor. Färre stabsanalyser och fler fältreportage, mindre omtugg om Putin och mer kontakt med ryssar.

Trots det vanligt förekommande påståendet om Ryssland som ogenomträngligt går det att förstå Ryssland. Det visar Wacław Radziwinowicz och Barbara Włodarczyk. Och att alla åsikter inte är så förbaskat vattenkammade är befriande. Varför är, till exempel, mutor lika vanligt förekommande idag som på Gogols tid? Radziwinowicz skriver: "År efter år, årtionde efter årtionde, århundrade efter århundrade, gång på gång förklarar Ryssland krig mot korruptionen. Och gång på gång förloras kriget. Framförallt därför att korruptionen för den vanlige ryssen inte är av ondo utan en mekanism som tillåter honom att leva ett normalt liv."

Ingen av de båda böckerna kommer att översättas till svenska. Det är synd. Att se på ett stort grannland som Ryssland med något annat än blågula eller anglosaxiska glasögon ger nya perspektiv och upptäckter.

Kjell Albin Abrahamson

**GOGOL W CZASACH
GOOGLE'A**
KORRESPONDENCJE
Z ROSJI 1998–2012
WACŁAW RADZIWINOWICZ
Agora 2013

NIE MA JEDNEJ ROSJI
BARBARA WŁODARCZYK
Literackie 2013

len "Ryssland för ryssar", ser sig som nationens elit, den överlägsna vita rasen. Ur högtalarna dånar musik av olika fascistiska rockband: "Rysk makt ska en dag härska i Ryssland." Varje år mördas några tjugotal "svarta och gula" av ryska nynazister. Samhällets reaktion: en axelryckning.

Reportagen om den miljonstarka ryska armén berättar om 5 000 desertörer årligen. 1 000 ungdomar dör varje år under militärtjänstgöringen, var tredje rekryt har varit i klammeri med rättvisan, soldaterna är alltför smala och befälen alltför tjocka.

Betydligt mer vältränade framstår medlemmarna i den jätteamé som är det nya innejobbet: bodyguard. Sannolikt är hela 800 000 livvakter verksamma i Ryssland. Det är åtta gånger mer än hela den polska armén.

Vi lider ingen brist på experter som beredvilligt berättar för oss att Vladimir Putin styrs av geopolitik, militära övervägningar, historiska skugor, eller storryska filosofer. Det ligger kanske något i flera av de där förklaringarna, men är jag ensam om att ana en överdriven finkänslighet som väjer för det uppenbara?

Det lilla äventyret i Krim har fått mig att minnas bilderna från den ortodoxa motorcykelfestivalen i Sevastopol i Ukraina sommaren 2010. Ni kanske erinrar er hur Putin dök upp, helt klädd i svart, för att ta emot Hells Angels-namnet "Abaddon", dödsängeln. Det fanns nästan något vädjande uppenbart över honom: Putin körde en så kallad "trike", det vill säga en trehjuling, överdådigt behängd med krom, och bar fingerlösa kraghandskar i svart läder. Inte sedan Wladziu Valentino Liberace smekte fram sitt örongodis bakom kandelabern, hade jag sett något så raffinerat.

Ljudmila Putina och hennes man separerade i somras. Det finns inga belägg för att paret har haft äktenskapligt umgänge efter 1986, då deras yngsta dotter föddes. Ingen har heller kunnat placera en nykvinna vid Putins sida. Däremot har fotografier på en halvnaken Putin i suggestiva poser bara blivit fler med åren.

Vi borde ha förstått vad han ville ha sagt. Putin har, trots allt, uppträtt i samtliga rollfigurer från Village People, med möjligt undantag för indianen. Men vi låtsades som ingenting. Och inte ens när Putin gränslade Harley-Davidsons enda modell som är tydligt avsedd för män med "gay" övertygelse, var vi förmögna att se honom som den han är.

Det vore orätt att misstänkliggöra varje oförlöst homosexualist som en potentiell ockupant av Krimhalvön, eller andra, liknande landtungor. Men modern psykologi har slagit fast att varje försök att undertrycka sin sexuella läggning resulterar i självförakt och att självförakt inte sällan leder till utåtriktad aggressivitet.

Hade vi haft modet att hörsamma Putins rop på hjälp med att "komma ut", hade vi säkert kunnat undvika mycket elände. Nu är det för sent och Europas öde vilar i Carl Bildts händer.

IVANLIG ORDNING fanns storaluckor i journalistiken som redogjorde för den privata förskolan Hälsan, som dömt de intagna barnen till vatten och bröd. Ingen verkar till exempel vara tillräckligt intresserad av vad barnen faktiskt gjort sig skyldiga till, för att ens ställa frågan.

Det är förstås möjligt att straffet var opropor­tionerligt i förhållande till försyndelserna, men jag tvivlar på den saken. Barn är förslagna och sam-

vetslösa varelser, vars fantasi i det närmaste är gränslös när det gäller att ställa till ofog.

Rapporteringen innehöll dessutom ett impertinent antagande om att det var särskilt förgräp­ligt att brödet ifråga var svenskt knäckebröd. Som vore det ett brott mot mänskligheten att servera barn annat än surdegbröd av fransk typ, bakat på närodlat vete av bästa kvalitet.

Under alla omständigheter har "skandalen" lett till en bred enighet om att höstens riksdagsval redan är avgjort till vänsterkoalitionens fördel. Hur det ena leder till det andra är oklart, men jag antar att vi får lita på experterna. Mitt förslag är därför att sittande regering redan nu lämnar över till nästa och att vi hoppar över hela den meningslösa och tröttsamma valrörelsen. Alternativet är att vi tvingas höra historien om de stackars knäckebrödsätande barnen gång på gång, i allt mer Dickenska ordalag.

Låt, kort sagt, vänstern ta över och låt den sedan proppa varje snorgärs full med oförtjänt sötebröd, så det blir tydligt för alla vad sådan släpphänhet får för samhällskonsekvenser.

Låt dem äta kakor. Après nous le déluge.

I MIN BARNDOM fick jag lära mig att undvika svanar, eftersom de kunde slå av ett ben med sina

kraftfulla vingar. Därför var det med djup respekt jag läste om den unga man som en tidig söndagsmorgon i slutet av mars klev ned i Sortedams Sø i centrala Köpenhamn och ströp en svan.

Det är möjligt att handlingen var ett konstverk, eller en politisk manifestation: svanen utsågs till Danmarks nationalfågel 1984. Kanske var dådet ett naturligt nästa steg, efter den offentliga obduktionen av giraffen Marius på Köpenhamns zoo. Men jag föredrar att tänka på svan-

strypningen som en atavistisk uppvisning i mod. En dansk motsvarighet till tjurfäkting.

Jag tvivlar på att det danska rättssystemet har det existentiella djup som krävs för att se skönheten i att strypa en livsfarlig fågel, men man kan alltid hoppas. Danskarna behöver något nytt att samlas kring, i en tid då allt fler börjat tvivla på deras naturliga gemyt. Och vad Hemingway gjorde för tjurfäktingen gör jag gärna för svanstrypningen, om Danmark bara ger mig tillfälle.

"Listen, everyone is entitled to my opinion."

Madonna

Behåll skärpan – läs Fokus varje vecka.

Behåll FOKUS och skärpta åsikter 2014 med en helårsprenumeration på Årets smartaste tidskrift. Vi går på djupet. Med ett nyanserat perspektiv förklarar, analyserar och sammanfattar vi veckans viktigaste händelser. Tecknar du nu, får du ett nytt vasst nummer varje fredag. Plus en digital Fokusprenumeration helt gratis.

Passa på!

Teckna en helårsprenumeration på Fokus med 41 nr/år för endast 1 095 kr (värde 2 009 kr) och få vår digitala prenumeration på köpet (värde 1 558 kr).

Du sparar hela 2 472 kr! Eller beställ 12 nr för bara 325 kr så sparar du 363 kr jämfört med lösnummerpriset (588 kr).

Teckna din prenumerationen på Fokus hemsida:

För helårsprenumeration gå in på: www.fokus.se/prenumerera och fyll i **AXESS41**.

För 12 nummer gå in på www.fokus.se/prenumerera och fyll i **AXESS12**.

Erbjudandet gäller endast prenumerationer inom Sverige och t o m 140630. Prenumerationsservice tel 0770-45 7115.

Årets tidskrift!

"Fokus är en tidning som brinner för en enda sak, att göra sin läsare smartare utan att de märker det."

JURYNs MOTIVERING

OYSTER PERPETUAL EXPLORER

— 1851 —
NYMANS UR

WATCHES & JEWELRY
STOCKHOLM | VÄSTERÅS
WWW.NYMANSUR.COM